

Mezinárodní konference
Demokratická revoluce v Československu 1989
předpoklady, průběh a bezprostřední výsledky
Praha 14.–16. října 1999

Studijní materiály
Sešit 1

Československá cesta k demokracii
Chronologie událostí 1985-1989

Československé dokumentační středisko, o. p. s.
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
Praha 1999

Soubor studijních materiálů pro Mezinárodní konferenci Demokratická revoluce v Československu 1989 – předpoklady, průběh a bezprostřední výsledky (Praha 14.–16. října 1999) je uspořádán takto:

Sešit 1: Československá cesta k demokracii
Chronologie událostí 1985-1989

Sešit 2: Bibliografie k dějinám Československa 1969-1990

Sešit 3: Hlasy občanské společnosti 1987–1989 (do 17.listopadu)
Výběr z textů a dokumentů

Sešit 4: Vedení KSČ o disentu a opozici
Dokumenty z ledna 1986–října 1989

Sešit 5: Situační zprávy ústředního aparátu KSČ
(20. listopadu–1. prosince 1989)

Sešit 6: Pokyny a směrnice vedení KSČ nižším stranickým složkám
(19. listopadu–1. prosince 1989)

Sešit 7: K vývoji sovětské politiky vůči státům Varšavské smlouvy
Dokumenty a materiály 1989-1990

Na přípravě studijních materiálů se podíleli Jaroslav Cuhra, Věra Břeňová, Milena Janišová, František Koudelka, Alena Nosková, Slavěna Rohlíková, Zdeněk Sládek, Jiří Suk, Oldřich Tůma. Práci na projektu řídil Vilém Prečan.

Vydáno s podporou National Security Archive, Washington, D.C.
© ČSDS a ÚSD AVČR, 1999
ISBN 80-85270-92-7

Poznámka

Následující, po výtce úmyslně stručná chronologie sleduje cíl připomenout přesný časový sled událostí, v nichž se podle názoru jejích sestavovatelů zrcadlí dynamika konfliktu dvou základních protagonistů doby – mocenské struktury komunistického Československa a zárodků či ohnisek občanské společnosti v letech 1985–1989, kdy se vytvořily základní předpoklady pro překonání komunistického systému ve vnějším sovětském impériu.

Z podloží onoho stále se rozrůstajícího souostroví ohnisek občanské společnosti posléze vyrostla struktura protirežimní opozice, jejíž dozrání v rozhodující politickou sílu urychlil a spoluurčil celospolečenský pohyb po 17. listopadu 1989. V průběhu šesti týdnů, za nejpříznivější mezinárodní konstelace, jakou mělo Československo od třicátých let, pak došlo k revoluční změně společenského systému v zemi.

Výběr událostí zaznamenaných v chronologii vychází z jisté interpretace dějinných trendů doby. Nicméně bylo třeba dbát určitých závazných pravidel, podle nichž je například nutno zaznamenat všechny události určitého zvoleného typu (například změny složení mocenských orgánů, mezinárodní styky vládnoucích struktur apod.), i když je relevance některých z těchto událostí problematická.

Do proudu událostí, jež se odehrály v Československu, jsou zařazeny nejdůležitější momenty naznačující mezinárodní kontext domácích procesů téže povahy. (Pro odlišení jsou vtištěny kurzívou.) Na tomto pozadí se zřetelně rýsují základní kontury československé cesty k demokracii.

Na rešerších pro chronologii a na jejím sestavení se podíleli Jaroslav Cuhra, František Koudelka, Vilém Prečan, Zdeněk Sládek, Jiří Suk. Měli k dispozici koncept obdobné slovenské chronologie připravené Jozefem Žatkuliakem v rámci projektu Nadace Milana Šimečky v Bratislavě. Konečnou redakci chronologie provedli Milena Janišová a Vilém Prečan.

1985

11. března

Na mimořádném zasedání ÚV KSSS po smrti Konstantina Černěnka byl zvolen Michail Gorbačov generálním tajemníkem ÚV KSSS. 13. března se na Černěnkově pohřbu poprvé setkal s vedoucími představiteli komunistických stran zemí Varšavské smlouvy, před nimiž charakterizoval své záměry jako „kontinuitu a nezbytnost změn“.

Charta 77 zveřejnila dokument Pražská výzva, v němž popsala příčiny rozdělení Evropy po druhé světové válce a navrhla možnosti jeho překonání v rámci evropského sjednocování, které by bylo založeno na respektování lidských a občanských práv. Pražská výzva se v demokratické Evropě setkala s kladným ohlasem.

4. dubna

Ve slavnostním projevu ke 40. výročí přijetí Košického vládního programu předseda federální vlády Lubomír Štrougal požadoval smělost a odvalu při hledání nových způsobů řízení ekonomiky a přehodnocení „některých dnešních názorů a koncepcí“.

26. dubna

Prezident ČSSR a generální tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák podepsal ve Varšavě na setkání nejvyšších představitelů států Varšavské smlouvy protokol o prodloužení smlouvy na dalších dvacet let.

23.–24. května

Francouzští diplomaté doprovázející ministra zahraničních věcí Francie Rolanda Dumase při oficiální návštěvě Československa se z vlastní iniciativy setkali se signatáři Charty 77 – Annou Šabatovou, Petrem Uhlem a Jiřím Hájkem. Dalším setkáním zabránila tajná policie.

29. května

Federální shromáždění ČSSR zvolilo Gustáva Husáka prezidentem republiky na třetí pětileté období.

31. května

G. Husák spolu s M. Gorbačovem podepsali při Husákově oficiální návštěvě v Moskvě Program dlouhodobé hospodářské a vědecko-technické spolupráce mezi SSSR a ČSSR na období do roku 2000.

7. července

Na sto tisíc věřících z celého Československa se shromáždilo na tradiční pouti na Velehradě u příležitosti 1100. výročí smrti sv. Metoděje. Vedle takřka celé československé církevní hierarchie (včetně kardinála Tomáška) přicestoval jako zástupce papeže Jana Pavla II. státní tajemník Vatikánu Agostino Casaroli. Projevy oficiálních představitelů státu, označující pout' za „mírovou slavnost“, byly přerušovány pískáním a hesly požadujícími náboženské svobody. Úspěšný průběh poutě výrazně inspiroval katolickou církev k mnohem sebevědomějšímu postoji ke komunistické moci.

K výročí smrti sv. Metoděje se konaly další poutě zejména na Slovensku, z nich největší v Levoči se zúčastnilo 45 tisíc občanů.

20. srpna

Charta 77 zveřejnila prohlášení k 17. výročí invaze vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa, v němž se vyslovila pro pokračování v politických reformách, které byly

okupací přerušeny, a pro postupný odchod sovětských vojsk z Československa v rámci celoevropského procesu uvolňování napětí. Ve dnech srpnového výročí zesílila policie represe proti signatářům Charty 77.

2. září

Policie provedla domovní prohlídky v místnostech nezávislé kulturní organizace Jazzová sekce a v bytech jejích představitelů Vladimíra Kouřila, Josky Skalníka, Karla Srpa a Vlastimila Drdy.

22.–23. října

V Sofii se konalo zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy o mezinárodní situaci a aktuálních problémech vzájemné spolupráce a schválilo výzvu k omezení zbrojení. Zároveň se však účastníci schůzky ujistili, že nedopustí, aby západní státy získaly převahu. Na utajeném jednání prvních tajemníků G. Husák jednoznačně podpořil „nové impulzy“ v projevu M. Gorbačova a označil je za „neobyčejně podnětné“ pro KSČ.

28. října

V rozhovoru pro západoněmecký časopis *Der Spiegel* se člen předsednictva ÚV KSČ Vasil Biřak vyjádřil k některým mezinárodním problémům, vztahům mezi zeměmi sovětského bloku, událostem roku 1968 a ekonomickým a politickým problémům Československa. V rozhovoru nelze najít žádné prvky „změny myšlení“, o nichž začal hovořit o dva měsíce později.

Úvodník *Rudého práva* věnovaný programu KSSS v obecné rovině deklaroval, že sovětský „tvořivý přístup k problémům a úkolům je přínosný a podnětný“ i pro KSČ.

1. listopadu

Alojz Lorenc byl jmenován prvním náměstkem federálního ministra vnitra, který řídil Státní bezpečnost.

14. listopadu

Charta 77 zveřejnila dokument o neutěšeném stavu centralizovaného a byrokratizovaného československého hospodářství a o nutnosti zahájit ekonomickou reformu.

19.–21. listopadu 1985

V Ženevě se poprvé sešli americký prezident R. Reagan a M. Gorbačov. Schůzka nepřinesla konkrétní výsledky, přispěla však k navázání téměř přátelského vztahu mezi oběma státníky. O výsledcích schůzky informoval v Praze 21. listopadu M. Gorbačov generální tajemníky ústředních výborů komunistických stran zemí Varšavské smlouvy.

8. prosince

V den pátého výročí smrti Johna Lennona se na Velkopřevorském náměstí v Praze shromáždilo několik set převážně mladých lidí, kteří se po pietním aktu vydali za asistence policejní jednotky na pochod Prahou a provolávali mírová hesla.

9.–10. prosince

Na vysoké škole politické ÚV KSČ v Praze se konala „teoreticko-praktická“ konference k patnáctému výročí přijetí dokumentu *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, na niž hlavní ideologové KSČ Vasil Biřak a Jan Fojtík společně s viceprezidentem Akademie věd SSSR Pjotrem Fedosejevem zdůrazňovali platnost a aktuálnost tohoto dokumentu.

14. prosince

Pod titulem Významný politický odkaz vyšel v moskevské *Pravdě* článek věnovaný 15. výročí publikování statě Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ.

17.–18. prosince

Mimořádné 41. zasedání RVHP v Moskvě schválilo Komplexní program vědeckotechnického pokroku členských zemí RVHP do roku 2000.

1986

7. ledna

Dosavadní mluvčí Charty 77 Jiřího Dienstbiera, Evu Kantůrkovou a Petrušku Šustrovou vystřídali Martin Palouš, Anna Šabatová a Jan Štern.

22. ledna

Václav Havel obdržel holandskou cenu Erasma Rotterdamského za příspěvek k zachování evropské kultury.

9. února

Americký senátor za Demokratickou stranu D. P. Moynihan se v Praze z vlastní iniciativy setkal s mluvčími Charty 77 Martinem Paloušem a Annou Šabatovou a se signatáři Charty 77 Milošem Rejchrtem a Petrem Uhlem.

25. února-6. března

XXVII. sjezd KSSS přijal novou redakci programu KSSS a konkretizoval koncepci urychlení změn. Mezi hosty byl i G. Husák, kterého 27. února přijal M. Gorbačov.

6. března

Charta 77 vydala dokument Prostor pro mladou generaci, který byl inspirován prosincovou manifestací u symbolického hrobu Johna Lennona na pražské Malé Straně. Mluvčí Charty 77 byli poté zadrženi a podrobeni policejnímu výslechu.

24.–28. března

V Praze se konal 17. sjezd KSČ, který po vzoru předcházejícího sjezdu KSSS schválil dokument Hlavní směry hospodářského a sociálního vývoje ČSSR na léta 1986–1990 a výhled do roku 2000 a nové stanovy KSČ. V závěrečném projevu G. Husák prohlásil, že před rozvinutou socialistickou společností v Československu leží úkol „urychlit ekonomický, sociální a společenský rozvoj, založený především na uplatnění vědeckotechnického pokroku“.

27. března

Ústřední výbor KSČ na prvním zasedání zvolil předsednictvo, sekretariát a tajemníky ÚV KSČ. V předsednictvu zůstali všichni jeho dosavadní členové: Gustáv Husák, Vasil Biľak, Peter Colotka, Karel Hoffmann, Alois Indra, Miloš Jakeš, Antonín Kapek, Josef Kempný, Josef Korčák, Jozef Lenárt a Lubomír Štrougal. Tři dosavadní kandidáty předsednictva (Jan Fojtík, Josef Haman, Miloslav Hruškovič) doplnil ústřední výbor o další tři (František Pitra, Vladimír Herman, Ignác Janák). Generálním tajemníkem byl zvolen G. Husák, tajemníky se stali V. Biľak, M. Jakeš, J. Fojtík, J. Haman, F. Pitra, M. Beňo, J. Havlín a J. Poledník.

10. dubna

Společné zasedání ústředních výborů Národní fronty ČSSR, ČSR a SSR jednomyslně schválilo návrhy kandidátů pro volby do Federálního shromáždění, České národní rady a Slovenské národní rady.

19. dubna

Rudé právo otisklo dopis předsednictva ÚV KSČ vyzývající stranické organizace a orgány k účinnému boji proti porušování zásad socialistické zákonnosti, morálky a disciplíny.

26. dubna

V sovětské atomové elektrárně v Černobylu došlo k havárii a následnému výbuchu, při němž do ovzduší uniklo velké množství radioaktivních látek. Na rozdíl od evropských států, které informovaly obyvatelstvo o nebezpečí i doporučených bezpečnostních krocích, byla československá veřejnost oficiálně informována až 29. dubna večer, a to velmi nedostatečně.

9. května

Čtyřčlenná delegace lidoveckých poslanců rakouského parlamentu navštívila v Praze signatáře Charty 77 Václava Bendu a hovořila s ním o podmínkách náboženského života a působení nezávislých iniciativ v Československu.

13. května

Charta vydala dokument K volebnímu právu, v němž doporučila, aby se volilo z více kandidátů a voliči měli možnost sami doplňovat kandidátku.

23.–24. května

V Československu se uskutečnily volby do zákonodárných a zastupitelských orgánů podle tradičního scénáře: k volbám přišlo 99,39 % voličů, z nichž 99,94 % hlasovalo pro předem prověřené a vybrané kandidáty Národní fronty.

4. června

Třetí zasedání ÚV KSČ projednalo návrhy na obsazení nejvyšších funkcí ve Federálním shromáždění, národních radách a vládách. Předsedou nové federální vlády 16. června G. Husák jmenoval opět L. Štrougala, z 26 členů byli jen tři ministři jmenováni nově. Také předsedové národních vlád (Josef Korčák, Peter Colotka) se nezměnili. Na prvním zasedání Federálního shromáždění 12. června se funkce jeho předsedy ujal Alois Indra, předsedou Sněmovny lidu byl jednomyslně zvolen Vladimír Vedra, předsedou Sněmovny národů Dalibor Hanes.

10.–11. června

Na budapeštském zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy hovořil M. Gorbačov o nebezpečí imperialistické politiky a třídních nepřátelích, přesto se však důrazně vyslovil pro pokračování snah o další odzbrojování v Evropě. Generální tajemníky důvěrně informoval o okolnostech a následcích černobylské havárie. G. Husák v projevu všeobecně hovořil o inspirativních závěrech 27. sjezdu KSSS a třídní zaslepenosti „agresivních imperialistických kruhů“. Výsledkem jednání byla Výzva členských států Varšavské smlouvy členským státům NATO a všem evropským zemím – program snížení ozbrojených sil a konvenční výzbroje v Evropě.

1. července

Předseda podvýboru pro evropské záležitosti zahraničního výboru senátu USA L. Pressler se při oficiální návštěvě Československa setkal s mluvčími a některými signatáři Charty 77, s nimiž hovořil o stavu lidských práv a demokratických svobod v Československu. Dalším schůzkám amerického senátora s disidenty policie zabránila.

20. srpna

Charta 77 vydala prohlášení k 18. výročí okupace Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy, v němž označila okupaci a přítomnost sovětských vojsk v zemi za hlavní překážku v uplatnění práva národů na sebeurčení.

2. září

Sedm členů nezávislé kulturní organizace Jazzová sekce bylo po domovní prohlídce vzato do vazby a obviněno z trestného činu nedovoleného podnikání. Tato skutečnost vyvolala v zahraničí vlnu protestů, mnoho politických a kulturních institucí i osobností vyjádřilo solidaritu se zatčenými.

9. září

Rudé právo otisklo rozhovor, který mu k aktuálním mezinárodním otázkám poskytl M. Gorbačov. Tento stranický list přetiskoval všechny projevy M. Gorbačova ve znění, jak je publikovala sovětská agentura TASS.

12.–13. září

Policie uspořádala proti aktivistům Charty 77 rozsáhlou represivní akci, která spočívala v opakovaných domovních prohlídkách a předvoláních k několikahodinovým výslechům.

10.–12. října

V islandském Reykjavíku proběhla další jednání mezi R. Reaganem a M. Gorbačovem o eliminaci jaderných zbraní. Případná dohoda byla zmařena sovětským odporem k americkému programu SDI, kterého se americká strana odmítla vzdát.

10.–11. listopadu

V Moskvě se konalo pracovní setkání vedoucích představitelů států RVHP, na němž M. Gorbačov otevřeně prohlásil, že se „rozvoj světové socialistické soustavy zpomalil“ a že ve spolupráci je třeba mít na zřeteli i „zásady vzájemné výhody“, a hovořil o nutnosti rovnoprávnosti a vzájemné odpovědnosti členů RVHP. Návrhy na „přestavbu vztahů v socialistickém společenství“ podpořil v diskusi i G. Husák. M. Gorbačov 12. listopadu Husáka přijal k osobnímu rozhovoru.

20. listopadu

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných zveřejnil souhrnné sdělení o bezmála šesti stech případech, které evidoval od svého vzniku v roce 1978 do začátku prosince 1986 a o nichž informoval československou i zahraniční veřejnost.

5.–6. prosince

Na čtvrtém zasedání projednával ústřední výbor KSČ návrh zákona o osmém pětiletém plánu. Generální tajemník Gustáv Husák v projevu vyjádřil podporu „revoluční přestavbě všech stránek života a činností sovětského lidu“.

1987

6. ledna

Charta 77 představila své nové mluvčí Jana Litomiského, Libuši Šilhánovou a Josefa Vohryzka a uspořádala tiskovou konferenci k 10. výročí svého vzniku, které se účastnilo sedmnáct zahraničních korespondentů.

V dokumentu Slovo ke spoluobčanům vyjádřila Charta 77 názor, že v celém sovětském impériu, tedy i v Československu, společnost a politické ovzduší pozvolna směřují k "větší demokracii", a vyzvala Čechy a Slováky k cílevědomé občanské aktivitě a pravdivému pojmenovávání problémů a jejich příčin v každodenním životě a práci. Do vlastních řad se obrátila dokumentem Dopis signatářům Charty 77, v němž předložila k diskusi několik zásad organizace a vnitřní struktury Charty 77. Odezvy na dopis upozornily na některé problémy Charty 77 – především problém generační a problém vztahu pražského centra k regionům.

K 10. výročí vzniku Charty 77 vydali pozdravná prohlášení prezident USA Ronald Reagan, předseda západoněmecké sociálnědemokratické strany Willy Brandt, britská Labour Party a další zahraniční organizace i jednotlivci.

27.–28. ledna

Na plenárním zasedání ÚV KSSS vystoupil M. Gorbačov s referátem, v němž spojil přestavbu s požadavkem demokratizace společnosti, „glasnosti“ a právního státu.

2.–3. února

S mluvčí Charty 77 Libuší Šilhánovou a se zástupci VONS Václavem Malým a Annou Šabatovou se v rámci své oficiální návštěvy Československa sešel náměstek ministra zahraničních věcí Velké Británie Timothy Renton. O den později hovořil se zástupci Charty 77 náměstek ministra zahraničních věcí USA John C. Whitehead. V době návštěvy oficiálních delegací USA a Velké Británie v Praze blokovala policie jedenáct aktivních signatářů Charty 77, z nichž někteří se – ač pozváni – nemohli schůzek se zahraničními diplomaty zúčastnit. Za podobné režie ze strany represivních orgánů se 17. února uskutečnila v Praze schůzka zástupců Charty 77 s představiteli Kongresu USA a Výboru pro sledování helsinských dohod.

4. února

Předsednictvo ÚV KSČ se zabývalo výsledky lednového zasedání ÚV KSSS. Diskuse, která pokračovala ještě 18. a 26. února, byla první zásadní rozpravou nejvyššího mocenského orgánu o změnách v československé politice po nástupu Gorbačova k moci. Deklarované kladné přijetí závěrů lednového zasedání ÚV KSSS bylo oslabeno zdůrazňováním historických a sociálních odlišností Československa, neochotou změnit pohled na události roku 1968, kriticky posoudit „konsolidační“ politiku vedení, obavami z uvolnění poměrů v Československu a z oslabení vedoucí úlohy strany. Předsednictvo uložilo svým členům a tajemníkům ústředního výboru řadu úkolů vyplývajících z podnětů sovětské přestavby využity při „rozpracování a realizaci závěrů 17. sjezdu KSČ“. Vedle konkrétních námětů k „přestavbě hospodářského mechanismu“ usnesení obsahovalo obecně formulované politické úkoly: „aktivizaci Národní fronty“, „zvýšení účinnosti národních výborů všech stupňů“, „zlepšení práce zákonodárných sborů a poslanců“, „zdokonalení“ systému voleb, „zlepšení otevřené informovanosti“, „zkvalitnění činnosti orgánů vyšetřování, soudů a prokuratury“, přípravu ústavy aj.

2. března

Na pražském aktivu funkcionářů a vedoucích hospodářských pracovníků vystoupil s reformně orientovaným projevem předseda federální vlády Lubomír Štrougal.

10.–11. března

Obvodní soud pro Prahu 4 odsoudil podle paragrafu o nedovoleném podnikání představitele nezávislé kulturní organizace Jazzová sekce Karla Srpa a Vladimíra Kouřila k nepodmíněným trestům (16 a 10 měsíců) a Josku Skalníka, Čestmíra Huňáta a Tomáše Křivánka k trestům podmíněným.

18.–19. března

Páté zasedání ÚV KSČ bylo věnováno „urychlení vědeckotechnického rozvoje“. Ústřední výbor zvolil Ladislava Adamce členem předsednictva (na místo J. Korčáka) a dosavadního předsedu Revolučního odborového hnutí Karla Hoffmanna tajemníkem ÚV KSČ.

Týž den Ústřední rada odborů zvolila novým předsedou ROH dosavadního velvyslance v Moskvě Miroslava Zavadila.

20. března

Předsednictvo České národní rady odvolalo ze zdravotních důvodů z funkce předsedy vlády ČSR Josefa Korčáka a jmenovalo do ní dosavadního prvního místopředsedu Ladislava Adamce.

23. března

Charta 77 vyzvala dopisem M. Gorbačova ke stažení sovětských vojsk a jaderných raket z území Československa a současně napsala československým státním představitelům, aby řešení této otázky na jednáních s Gorbačovem iniciovali.

24. března

Charta 77 vydala prohlášení Zastavte politické procesy! Reagovala tak na zesílení soudních represí v posledních měsících.

25. března

Federální shromáždění přijalo rezignaci Dalibora Hanese na funkci předsedy Sněmovny národů a zvolilo na jeho místo Jána Janíka.

8.–11. dubna

Michail Gorbačov navštívil Československo. Významná část obyvatelstva s jeho příjezdem spojovala naděje na personální a politické změny. Gorbačov však ve svých improvizovaných vystoupeních hovořil o Československu jako o zemi s vysokou životní úrovní a podpořil současné vedení KSČ a jeho politiku v období po roce 1969.

14. dubna

Na velvyslanectví USA v Praze se sešli zástupci Charty 77 s americkým senátorem S. Nunnem.

30. dubna

Charta 77 zveřejnila dokument Aby se dalo dýchat, v němž upozornila na katastrofální stav životního prostředí v Československu a na možnosti jeho zlepšení.

4.–5. května

Na 4. sjezdu Svazu českých dramatických umělců vystoupil populární herec Miloš Kopecký s projevem, v němž vyslovil pochyby o skutečném úmyslu vedení KSČ prosazovat přestavbu a demokratizaci společnosti a vyzval k odchodu z veřejného života ty, kteří sice hlásají nové pořádky, avšak sami ztělesňují nehybnost a stagnaci.

17. května

Devět zástupců Charty 77 se v Praze setkala se členy doprovodu australského ministra zahraničních věcí Williama G. Haydena a seznámilo je se stavem lidských práv v Československu a dalšími společenskými problémy.

29. května

Při zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy v Berlíně hovořil M. Gorbačov s generálními tajemníky komunistických stran o situaci v Sovětském svazu a o mezinárodních vztazích. Uvedl, že „přechod k novému je vždy spojen s těžkostmi“, které však není třeba dramatizovat, a že je třeba pokračovat zásadním způsobem ve snižování stavu ozbrojených sil v Evropě. G. Husák ve svém vystoupení „zdůraznil, že myšlenky přestavby u nás lidé přijímají“ a že tomu pomáhají i vystoupení M. Gorbačova.

10. června

V pražském bytě Dany Němcové se za účasti asi 50 signatářů konalo první tematické fórum Charty 77 věnované ekologickým problémům současnosti. Jedním z výsledků fóra byla aktivizace nezávislého ekologického hnutí, z něhož vzešla Ekologická společnost v čele se signatářem Charty 77 Ivanem Dejmalem; společnost začala vydávat samizdatový *Ekologický bulletin*.

Červenec

Maďarský samizdatový časopis Beszelo publikoval dokument Společenská smlouva, který byl obsáhlým programem nutných změn, jak je vnímala výrazná část opozice. Dokument se dotkl dosud tabuizovaných témat a požadoval Kádárův odchod.

2. července

Mluvčí a někteří signatáři Charty 77 se v Praze sešli s delegací spolkového sněmu SRN vedenou Phillipem Jenningerem (CDU). Rozhovor se týkal úlohy obhajoby lidských práv v procesu mezinárodní spolupráce.

17. července

Rakouský vicekancléř a ministr zahraničních věcí Alois Mock se při své oficiální návštěvě Československa sešel s Václavem Havlem ke krátké rozmluvě v rezidenci rakouského velvyslanectví. Bylo to od roku 1977 poprvé, kdy zahraniční ministr veřejně přijal signatáře Charty 77.

18. července

Rudé právo zveřejnilo návrh zákona o státním podniku, určený k „veřejné diskusi“.

1. srpna

Charta 77 zveřejnila prohlášení k 19. výročí okupace Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy, v němž vyjádřila čtyři základní požadavky: propuštění politických vězňů, možnost pracovního uplatnění a studia pro všechny bez omezení a podle schopností, vyřešení problému exilu a odchod sovětských vojsk z Československa.

31. srpna

Nejvyšší soud SSR ukončil případ bývalého ředitele Okresního průmyslového podniku v Trstené a předsedy Jednoty v Dolním Kubíně Stanislava Babinského a odsoudil ho na čtrnáct a půl roku odnětí svobody za korupci a rozkrádání. Spolu s ním bylo k různým trestům odsouzeno devět spolupachatelů, zčásti funkcionářů KSS. Korupční aféra vyvolala značnou pozornost v zahraničí i v Československu.

13. září

Mluvčí Charty 77 uspořádali na hřbitově v Lánech pietní akt k 50. výročí úmrtí prvního československého prezidenta Tomáše G. Masaryka.

17. září

Státní tajemník ministerstva zahraničních věcí Francie a člen francouzské vlády D. Bariani přijal v budově francouzského velvyslanectví v Praze k hodinovému rozhovoru signatáře Charty 77 Jiřího Hájka a Petra Uhla.

18. září

Zakladatelé nezávislé občanské skupiny Demokratická iniciativa zaslali poslancům Federálního shromáždění ČSSR jménem padesáti československých občanů dopis vyzývající k zahájení demokratizace veřejného a politického života. Navrhli zrušit dosavadní kádrové řízení, umožnit pravdivé poznání naší minulosti, demokratizovat samosprávné instituce, radikálně zlepšit pražské životní prostředí a propustit všechny politické vězně. Demokratická iniciativa se proklamovala jako pokračovatelka české demokratické a liberální tradice sahající až do poloviny 19. století a tisícileté tradice křesťanské. V několika programových prohlášeních pak formulovala návrhy na reformy v právní, politické a hospodářské oblasti; vydávala samizdatová periodika *Zpravodaj Demokratické iniciativy* a *Pohled spotřebitele*.

25. září

Velvyslanec USA v Československu Julian M. Niemczyk uspořádal u příležitosti 200. výročí vzniku americké ústavy slavnostní večeři za účasti mluvčích a signatářů Charty 77 Václava Havla, Jiřího Dienstbiera, Václava Malého, Anny Šabatové, Petra Uhla, Zdeňka Urbánka.

2.–4. října

Na 4. sjezdu Socialistického svazu mládeže byl zvolen předsedou ústředního výboru této organizace Vasil Mohorita.

21. října

Předsednictvo ÚV KSČ schválilo dokument o aktivizaci Národní fronty, v němž nezvykle kriticky hodnotilo dosavadní praxi vztahů KSČ ke společenským organizacím. Dokument obecně formuloval úkoly, které měly zvýšit podíl Národní fronty „na tvorbě, realizaci a kontrole politiky“ a vést k „prohloubení demokratickému“ ve vnitřním životě organizací Národní fronty. S nekomunistickými politickými stranami měla KSČ uplatňovat „metodu vzájemných konzultací a informovanosti“.

22. října

Policie přepadla ve večerních a nočních hodinách byty a pracoviště několika signatářů Charty 77 a zabavila jim písemnosti, knihy, psací stroje, videokazety, magnetofony a další věci.

2.–3. listopadu

Při slavnostním zasedání v Moskvě k 70. výročí ruské revoluce informoval vedoucí československé delegace G. Husák M. Gorbačova o svém záměru otevřít mladším „perspektivním“ komunistům cestu do vedení komunistické strany a vyjádřil svou podporu současnému předsedovi federální vlády Lubomíru Štrougalovi.

Před 7. listopadem

V Československu vyšel překlad knihy Michaila Gorbačova *Přestavba a nové myšlení*.

15. listopadu

Vedoucí Státního departementu USA M. Wenick pozval při svém pobytu v Praze na schůzku mluvčí a signatáře Charty 77 Libuši Šilhánovou, Josefa Vohryzka, Václava Bendu a Jana Šterna.

15.–16. listopadu

Na pozvání předsedy sovětské vlády Nikolaje Ryžkova navštívil Moskvu předseda československé vlády Lubomír Štrougal, kterého rovněž přijal Michail Gorbačov a hovořil s ním o situaci ve vedení KSČ a o dalším postupu přestavby v Československu.

19. listopadu

Z podnětu V. Biřaka se předsednictvo ÚV KSČ zabývalo návrhem na rozdělení funkcí generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky. Rozdělení těchto funkcí navrhl L. Adamec s odůvodněním, že v čele nového politického směřování nemůže stát G. Husák, který je bytostně spjat s minulostí, a navrhl, aby se generálním tajemníkem stal Miloš Jakeš. Husák označil návrh za komplot a snahu bránit mu v prosazování mladších funkcionářů do vedení KSČ. V dlouhé diskusi se přítomní shodli, že případné rozdělení funkcí by měl iniciovat sám Husák, že nebude spojováno s přehodnocením nedávné minulosti a se svalováním viny za neúspěchy na Husákovu hlavu, ani s dalšími personálními změnami. Dohodli se rovněž, že návrh na rozdělení funkcí nepředloží ústřednímu výboru a diskusi o tomto problému utají.

22. listopadu

Policie zabránila pracovní schůzce kolektivu mluvčích Charty 77, který se sešel v počtu sedmadvaceti osob v bytě mluvčí Charty Libuše Šilhánové.

28. listopadu

V Praze se uskutečnilo za účasti sedmdesáti signatářů druhé fórum Charty 77 a zabývalo se činností Charty 77, jejími vnitřními problémy a uspořádáním pokojné manifestace ke Dni lidských práv dne 10. prosince.

29. listopadu

V českých kostelech byl čten Společný pastýřský list biskupů a administrátorů českých a moravských diecézí k roku blahoslavené Anežky Přemyslovny, který začínal slovy: „Vzpřimte se a zdvihněte hlavy“, a vyhlásil Desetiletí duchovní obnovy, jehož vrcholem měl být svatovojtěšský rok 1998. Iniciátorem Desetiletí byla tzv. podzemní církev, která se podílela i na přípravě jeho programu.

Tímto dnem je datována i petice moravských katolíků Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR, obsahující 31 problémů včetně plné náboženské svobody a odluky církve od státu. Hlavní autor petice, katolický laik Augustin Navrátil, již dříve vystavený policejní šikaně a internaci v psychiatrické léčebně, získal pro podporu petice i kardinála

Tomáška. 4. ledna 1988 kardinál veřejně vyzval věřící k jejímu podepisování, v následujících měsících se sebralo přibližně šest set tisíc podpisů.

Listopad

Vyšlo druhé nulté číslo nezávislých *Lidových novin*, které pak od ledna 1988 vycházely měsíčně a staly se jedním z nejrozšířenějších samizdatových periodik.

8. prosince

Na Velkopřevorském náměstí v Praze se za asistence několika stovek policistů uskutečnilo vzpomínkové shromáždění k 7. výročí úmrtí Johna Lennona, na kterém se sešlo na pět set převážně mladých lidí. Některé z nich policie na několik hodin zadržela.

9. prosince

G. Husák oznámil na schůzi předsednictva ÚV KSČ své rozhodnutí požádat na zasedání ÚV KSČ o uvolnění z funkce generálního tajemníka a doporučit na toto místo Miloše Jakeše. Zároveň odsoudil skutečnost, že o rozdělení funkcí se začalo jednat bez vědomí většiny předsednictva, a srovnal tento postup s padesátými lety.

10. prosince

Na Staroměstském náměstí v Praze demonstrovaly na výzvu Charty 77 asi dva tisíce občanů u příležitosti Dne lidských práv. Na manifestaci dohlíželo několik set policistů, kteří proti demonstrantům selektivně zasahovali a předváděli je k výslechům na policejní stanice.

Na washingtonském setkání M. Gorbačova a R. Reagana byla podepsána Smlouva o likvidaci raket středního doletu (INF), v níž se obě velmoci zavázaly stáhnout všechny tyto rakety z evropského území. Smlouva se týkala i Československa, kde byly rozmístěny rakety SS 20.

11. prosince

Při návratu z washingtonské schůzky s R. Reaganem se M. Gorbačov sešel v Berlíně s generálními tajemníky komunistických stran zemí Varšavské smlouvy a vyžádal si jejich podporu pro zatím obecně formulovaný požadavek radikálního snížení stavu konvenčních vojsk v Evropě.

17.–18. prosince

Na sedmém zasedání ústředního výboru KSČ rezignoval na funkci generálního tajemníka strany Gustáv Husák. Do čela strany byl zvolen Miloš Jakeš, který se ve svém projevu vyslovil pro „komplexní přestavbu a prohloubení socialistické demokracie“.

Prosinec 1987 – leden 1988

Přes sto členů a spolupracovníků bratislavské organizace Slovenského svazu ochránců přírody zveřejnilo publikaci *Bratislava Nahlas* o ekologických, urbanistických, sociálních a kulturních problémech hlavního města Slovenska. Publikace našla značný ohlas u slovenské veřejnosti a v zahraničních sdělovacích prostředcích. Československý režim označil tuto ekologickou iniciativu za pokus o destabilizaci politické situace a vystavil její původce policejní a soudní perzekuci. (Po 17. listopadu 1989 patřili někteří autoři a organizátoři mezi zakladatele hnutí Verejnost' proti násilíu: Ján Budaj, Juraj Flamík, Fedor Gál, Eugen Gindl, Marián Huba, Gabriela Kaliská, Peter Kresánek, Peter Tatár aj.).

1988

Leden

Skupina reformních komunistů vyloučených po roce 1968 z KSČ vydala prohlášení k dvacátému výročí lednového pléna ÚV KSČ (1968), které stálo na počátku reformem Pražského jara. Více než padesát signatářů vyzvalo československé představitele k následování Gorbačovovy politiky. O rok později se řada signatářů prohlášení podílela na vzniku Klubu za socialistickou přestavbu Obroda.

2. ledna

Novými mluvčími Charty 77 se stali Stanislav Devátý, Miloš Hájek a Bohumír Janát.

5. ledna

Agentura TASS zveřejnila komentář Alexandra Kondrašova k československému roku 1968 pod názvem Žádná podobnost mezi sovětskou perestrojkou a událostmi v ČSSR v roce 1968. Komentář otiskla *Sovetskaja Rossija; Izvestija* (5. ledna) a *Pravda* (6. ledna) otiskly pouze výtah z článku *Rudého práva* interpretujícího rok 1968 v duchu Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ.

10. ledna

Deník Italské komunistické strany *L'Unità* zveřejnil interview s Alexandrem Dubčekem. Bývalý první tajemník ÚV KSČ v něm obhajoval reformní politiku KSČ v roce 1968 a kritizoval následné konsolidační období. Někdejší obrodný proces přirovnal k současné sovětské přestavbě. Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ charakterizovalo v interní informaci z 25. ledna interview jako „největší a nejzávažnější“ Dubčekovo vystoupení od roku 1969. Z informace je zřejmé, že vedení KSČ pochopilo toto vystoupení jako „platformu otevřeného politického boje“, jehož cílem je přehodnocení oficiálního výkladu událostí roku 1968 a nahrazení současného vedení KSČ reformními komunisty, vyloučenými z KSČ na přelomu 60. a 70. let. K interní informaci byl přiložen překlad celého interview pro potřeby vedoucích tajemníků krajských, okresních a městských výborů KSČ se zákazem dále je rozšiřovat.

11.–12. ledna

Generální tajemník ústředního výboru KSČ M. Jakeš navštívil Sovětský svaz. Při setkání s M. Gorbačovem vyjádřil jménem KSČ plnou podporu sovětské politice, informoval o situaci ve vedení KSČ a o svých záměrech. Gorbačov seznámil Jakeše s názorem italských komunistů nově a pozitivně hodnotit činnost Alexandra Dubčeka KSČ v letech 1968–1969. Gorbačov souhlasil s tím, že vedení KSČ nemá důvod „nově hodnotit události a činitele Pražského jara“.

17. ledna

Třetí fórum Charty 77 mělo na programu diskusi o současné politické situaci, o možnostech jejího zlepšení a o úloze Charty 77 a dalších nezávislých iniciativ v tomto dění. Konání fóra, na něž se dostavilo na šedesát signatářů Charty 77, StB znemožnila.

Při nepovolené demonstraci k uctění památky R. Luxemburgové došlo ve východním Berlíně ke střetu s policií, která zadržela více než sto osob, z nichž část byla odsouzena. Na jejich podporu vystoupili představitelé církví a opozičních směrů, při některých kostelech vznikaly akce solidarity s vězňými.

18. ledna

Při příležitosti oficiální návštěvy delegace Kongresu USA v Československu se několik členů této delegace setkala se skupinou mluvčích a signatářů Charty 77.

22. ledna

Ve Vídni bylo obnoveno jednání následné schůzky Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Svým důrazem na dodržování lidských práv přispělo k některým změnám ve vnitřní politice zemí východního bloku (např. ukončení rušení zahraničních rozhlasových stanic).

26.–27. ledna

Oficiální návštěvu Československa vykonal západoněmecký spolkový kancléř Helmut Kohl. Jednal s předsedou federální vlády L. Štrougalem, generálním tajemníkem ÚV KSČ M. Jakešem a prezidentem republiky G. Husákem. Mimo jiné bylo dohodnuto, že Československo ukončí rušení českého vysílání stanice Deutschlandfunk (stalo se tak 4. února 1988). Policie znemožnila některým pozvaným mluvčím a signatářům Charty 77 zúčastnit se schůzky s členy Kohlova doprovodu v budově západoněmeckého velvyslanectví v Praze.

3. února

Společné zasedání ústředních výborů Národní fronty uvolnilo Gustáva Husáka z funkce předsedy ÚV Národní fronty ČSSR a zvolilo do této funkce Miloše Jakeše.

7. února

Náměstek ministra zahraničních věcí USA John C. Whitehead se při své oficiální návštěvě Československa setkal s představiteli Charty 77 – Václavem Bendou, Václavem Havlem, Václavem Malým a Janem Šternem.

8. února

Generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš jednal ve Varšavě s prvním tajemníkem Polské sjednocené dělnické strany Wojciechem Jaruzelským o situaci v obou zemích a o vzájemné spolupráci. Podobný účel měly Jakešovy návštěvy NDR (10. března), Maďarska (7. dubna), Bulharska (20. dubna) a Rumunska (22. dubna).

13. února

Nezávislá Společnost přátel USA, kterou odmítly československé úřady zaregistrovat jako společenskou organizaci, se přejmenovala na Společenství přátel USA a prohlásila se za neformální občanskou iniciativu.

19. února

Vědecká rada fakulty politických věd univerzity v Bologni udělila Alexandru Dubčekovi čestný doktorát.

5. března

Britské úřady protestovaly u československé vlády proti tomu, že policie znemožnila některým signatářům Charty 77 účast na setkání pozvaných zástupců československé veřejnosti s náměstkem politického ředitele ministerstva zahraničních věcí Velké Británie v budově britského velvyslanectví v Praze.

Policie zabránila členům přípravného výboru Společnosti T. G. Masaryka uspořádat schůzku aktivistů této nové nezávislé iniciativy.

6. března

V pražské katedrále sv. Víta se uskutečnila slavnostní poutní mše na počest blahoslavené Anežky Přemyslovny. Navzdory snaze úřadů zabránit jejímu zdárnému průběhu (odklon dopravy, preventivní policejní zadržení) se mše účastnilo asi osm tisíc lidí, z nichž část po bohoslužbě krátce demonstrovala před arcibiskupským palácem svou podporu postojům kardinála Tomáška a za prosazení náboženské svobody.

16. března

Sovětská armáda ukončila v souvislosti se sovětsko-americkými dohodami stahování raket SS 12 z území Československa.

25. března

Na Hviezdoslavově náměstí v Bratislavě demonstrovalo několik tisíc slovenských, českých a moravských katolíků se zapálenými svíčkami za náboženskou svobodu, respektování lidských práv v Československu a obsazení prázdných biskupských stolců. Demonstraci organizovali představitelé nezávislých katolických struktur na Slovensku. Policejní jednotky shromáždění rozehnaly obušky a vodními děly. Organizátory manifestace začala policie vyšetřovat.

5. dubna

Šest amerických senátorů vedených Johnem Glennem se v Praze sešlo s mluvčími a signatáři Charty 77 Ladislavem Lisem, Evou Kantůrkovou a Václavem Malým.

8.–9. dubna

Ústřední výbor KSČ na svém devátém zasedání rozhodl v tajném hlasování o personálním složení nových vlád, o nahrazení Jána Feješe ve funkci generálního prokurátora ČSSR Jánem Pješčakem i o změnách v nejvyšších stranických funkcích. Do ústředního výboru kooptoval deset nových, vesměs mladších členů KSČ (Jan Gajdošík, Rudolf Hegenbart, Ivan Knotek, Vladimír Kunovjánek, Otto Liška, Václav Pátek, Štefan Rybák, Ondrej Šaling, Miroslav Štěpán a Miroslav Zajíc), z nichž mnozí dosáhli v dalších měsících vysokého postavení. Uvolnil z předsednictva Antonína Kapka a z funkcí tajemníků ÚV KSČ Josefa Hamana, Josefa Havlína a Jindřicha Poledníka. Do předsednictva zvolil Jana Fojtíka a Ignáce Janáka (byl současně schválen do funkce 1. tajemníka ÚV Komunistické strany Slovenska) a do sekretariátu ÚV KSČ Vasila Mohoritu a Miroslava Štěpána (nahradil Antonína Kapka ve funkci vedoucího tajemníka Městského výboru KSČ v Praze). Jozef Lenárt byl uvolněn z funkce 1. tajemníka ÚV KSS a zvolen tajemníkem ÚV KSČ. Tajemníkem ÚV KSČ byl zvolen dosavadní vedoucí tajemník středočeského KV KSČ František Hanus.

10. dubna

V soukromém pražském bytě policie rozehnala schůzku dvaceti devíti členů kolektivu mluvčích Charty 77.

11.–14. dubna

Na oficiální návštěvě SSSR jednal prezident republiky G. Husák s předsedou Nejvyššího sovětu SSSR A. Gromykem, generálním tajemníkem ÚV KSSS M. Gorbačovem a dalšími. Gorbačov ocenil Husákův postup při změně ve funkci generálního tajemníka a nechal se informovat o situaci ve vedení KSČ. Znovu potvrdil, že KSSS trvá na dosavadním hodnocení událostí roku 1968 v Československu a správnosti politiky KSČ v následujícím období. 12. dubna převzal Husák Leninův řád.

12. dubna

Delegace Stálého výboru pro zahraniční styky Dolní sněmovny nizozemských Generálních stavů vedená J. P. de Boerem se při své oficiální návštěvě Československa setkala se signatáři Charty 77 Milošem Hájkem, Václavem Havlem, Martinem Paloušem, Petrem Uhlem a Alexandrem Vondrou.

14. dubna

Na zasedání ÚV KSS byl Jozef Lenárt uvolněn z funkce prvního tajemníka ústředního výboru a na jeho místo zvolen Ignác Janák. Ideologickým tajemníkem ÚV KSS se stal Gejza Šlapka, který nahradil Ľubomíra Pezlára, tajemníkem ÚV KSS byl zvolen Ivan Knotek.

V Ženevě byla podepsána dohoda o stažení sovětských vojsk z Afghánistánu. (Bylo dokončeno 15. února 1989.)

16. dubna

Nezávislé mírové sdružení – Iniciativa za demilitarizaci společnosti zveřejnilo své první prohlášení, v němž se představilo jako volné společenství lidí – nevázané na žádný politický, ideologický a náboženský systém a usilující o prosazení hodnot míru a důstojného života ve veřejné i soukromé sféře („...mír znamená víc než odvrácení válečné hrozby“). NMS-IDS se vyslovilo pro „otevřenost všech oblastí života“, pro zrušení ideologických bariér a pokojné soužití lidí, pro svobodnou výchovu, kulturu a politiku, pro zásadní změnu v pojetí „služby v ozbrojených silách“ a pro „posílení bezpečnosti a důvěry mezi národy“. Orgánem Nezávislého mírového sdružení se stalo samizdatové periodikum *Bulletin NMS-IDS*. Sdružení se podílelo na pořádání veřejných diskusních fór a protirežimních demonstrací.

20. dubna

V souvislosti se změnou struktury a obsahu činnosti ústředních úřadů (podle ústavního zákona č. 42 přijatého 19. dubna 1988) jmenoval prezident novou federální vládu opět v čele s L. Štrougalem. Sedm ministrů z vlády odešlo, do funkce ministra pro legislativní otázky byl jmenován Marián Čalfa, počet členů vlády se z šestadvaceti snížil na dvacet. Federální shromáždění schválilo programové prohlášení vlády 3. května.

21. dubna

Předsednictva České národní rady a Slovenské národní rady přijala demisi pěti členů vlády ČSR a pěti členů vlády SSR. Na jejich místa jmenovala dva nové členy české a dva slovenské vlády. Počet členů české vlády se snížil z 20 na 17 a slovenské z 18 na 15.

22. dubna

Ministr zahraničních věcí Nizozemského království Hans van den Broek se v Praze setkal s mluvčími a signatáři Charty 77 Jiřím Hájkem, Václavem Havlem, Ladislavem Hejránkem, Václavem Malým, Janem Dusem, Petrem Uhlem a představitelem Jazzové sekce Karlem Srpem.

23. dubna

Kardinál František Tomášek zaslal předsedovi vlády ČSSR Lubomíru Štrougalovi dopis, ve kterém protestoval proti způsobu, jakým veřejní činitelé a oficiální sdělovací prostředky informují o akcích věřících občanů a žádal změnu postoje státní moci k církvi. Před arcibiskupským palácem v Praze se po pontifikální mši k počtě sv. Vojtěcha shromáždily asi tři tisíce občanů, aby vzdaly hold kardinálu Tomáškovu a jeho hostu – tajemníkovu polského episkopátu Jerzemu Dambrowskému.

26. dubna

Ve vazební věznici v Hradci Králové zemřel politický vězeň pětatřicetiletý Pavel Wonka, zatčený pro své odmítnutí podrobit se tzv. ochrannému dohledu po předchozím nezákonném odsouzení. Na jeho pohřbu ve Vrchlabí, kterého se zúčastnilo na dva tisíce lidí, promluvil několik příslušníků opozice (Václava Havla, kterého zadržela policie v Trutnově, zastoupil Stanislav Devátý). Proti „nezákonné soudní a vězeňské praxi“ protestovala Charta 77. Wonkova smrt se stala impulzem pro vznik Klubu právní podpory, který od svého ustavení v únoru 1989 si dal za úkol přispívat k zajištění spravedlnosti, rozšíření právního vědomí občanů a případně poskytovat i právní pomoc proti porušování zákona státními orgány.

29. dubna

Předsednictvo ÚV KSČ schválilo text dopisu základním organizacím KSČ. Varovalo před „aktivizací sil vnitřního a vnějšího protivníka“, který byl určen základním organizacím KSČ, které měly po jeho projednání „rozhodnout o postupu v okruhu své působnosti“. Dopis byl rozeslán dálkopisem 10. května 1988 a po dlouhé době tak předsednictvo vyzvalo k politickému boji proti disentu.

14. května

Čtvrtého fóra Charty 77, které bylo věnováno politické situaci v zemi, formování nových nezávislých iniciativ (včetně politických) a způsobu jejich spolupráce s Chartou 77, se zúčastnilo kolem padesáti signatářů. Schůzku krátce po zahájení rozešlo větší množství uniformovaných i neuniformovaných policistů. V přijatém komuniké se chartisté vyslovili pro vytvoření „společenství pro demokracii“ jako otevřeného politického hnutí, které by se zamýšlelo nad alternativním politickým programem a vytvářelo předpoklady pro svobodné politické sdružování občanů. Tento návrh se však v opozičních kruzích nesetkal s jednoznačně kladnou odezvou.

22. května

János Kádár odstoupil z funkce generálního tajemníka maďarské komunistické strany. Jeho funkci převzal Karóly Grosz.

23.–31. května

Generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš navštívil Čínu, Severní Koreu a Mongolsko.

28. května

Nově ustavená nezávislá iniciativa České děti zveřejnila manifest, v němž se přihlásila k rojalistickým a křesťanským hodnotám a tradicím Českého království. České děti se vyslovily pro navrácení majetku šlechtě a církvi, pro obnovení klášterů a řeholních řádů, pro vládu, jakou si zvolí lid, pro „totální přestavbu ekonomické základny země“, pro zásadní změny v zemědělství atd. České děti, podobně jako Nezávislé mírové sdružení a Mírový klub Johna Lennona, v nichž se aktivizovali odpůrci režimu především z řad mladší generace, svolávaly do ulic a na náměstí veřejná diskusní fóra a od srpna 1988 pravidelně vyzývaly občany k účasti na protirežimních demonstracích. České děti vydávaly samizdatový občasník *Koruna*.

29. května–2. června

R. Reagan jednal v Moskvě s M. Gorbačovem o dalším postupu odzbrojovacího procesu. Při tomto setkání vstoupila v platnost smlouva o likvidaci raket středního a krátkého doletu a pokračovala diskuse o snížení počtu strategických útočných zbraní o padesát procent.

11. června

Po více než patnácti letech byli v Československu vysvěceni noví biskupové katolické církve. Při slavnostní bohoslužbě za účasti papežského nuncia Francesca Colasuonna bylo v pražské katedrále uděleno biskupské svěcení dvěma pomocným biskupům pražským Janu Lebedovi a Antonínu Liškovi. O den později byl v Trnavě na sídelního biskupa vysvěcen Ján Sokol. Dohodu o vysvěcení, první výsledek obnovených jednání s Vatikánem od roku 1984, schválilo předsednictvo ÚV KSČ 22. dubna.

14. června

Federální shromáždění přijalo s účinností od 1. srpna 1988 zákon o státním podniku. V určité etapě přípravy zákona (koncem roku 1986) byl návrh zákona formulován poměrně radikálně a odpovídal návrhu reformního vedení KSČ z roku 1969, postupně však byl na zásah politických grémií upravován tak, že navrhované tržní postavení podniky nezískaly. O den později byly přijaty zákony o zemědělském družstevnictví a o bytovém, výrobním a spotřebním družstevnictví. Přijaté zákony se měly stát legislativní základnou „přestavby hospodářského mechanismu“.

17.–19. června

Charta 77 a Nezávislé mírové sdružení svolaly do Prahy mezinárodní mírový seminář „Praha 88“, který se měl zabývat funkcí lidských práv v zabezpečování demokratického míru, překonáváním vlivu vojensko-policejních ideologií a mašinérií, právy vojáků a možnostmi náhradní civilní služby. Na seminář přijelo do Prahy čtyřicet mírových aktivistů ze sedmnácti států západní i východní Evropy. Příjezd účastníků a program semináře byl narušován opakovanými zásahy policie.

23. června

Britský ministr zahraničních věcí D. Mallor se v době svého oficiálního pobytu v Československu setkal s představiteli Charty 77 Pavlem Bratinkou, Jiřím Dienstbierem, Stanislavem Devátým, Milošem Hájkem, Václavem Havlem, Bohumírem Janátem, Martinem Paloušem, Annou Šabatovou, Petrem Uhlem a předsedou Jazzové sekce Karlem Srpem.

26.–28. června

Spolkový kancléř Rakouska Franz Vranitzky s rozsáhlým doprovodem navštívil Československo a jednal s nejvyššími státními a stranickými představiteli. Zpráva z 30. června, určená pro předsednictvo ÚV KSČ, hodnotila návštěvu jako mimořádně úspěšnou, protože rakouská strana ocenila otevřenou mezinárodní politiku Československa a projevila nevšední zájem o prohloubení vzájemné spolupráce, především hospodářské.

Členové doprovodu rakouského kancléře Franze Vranitzkého se v Praze setkali s mluvčími a signatáři Charty 77 Václavem Bendou, Jiřím Hájkem, Václavem Havlem, Petrem Uhlem, katolickou aktivistkou Marií Kaplanovou a předsedou Jazzové sekce Karlem Srpem.

28. června–1. července

Na 19. všesvazové konferenci KSSS prosadil M. Gorbačov přijetí „demokratizačního programu“, jehož součástí byla reforma politického systému včetně voleb s více kandidáty, nezávislost soudnictví a který směřoval k omezení mocenského monopolu strany ve prospěch posílení pravomocí státu.

30. června

Z pověření ÚV KSČ se dva pracovníci komunistického aparátu sešli v Bratislavě s bývalým prvním tajemníkem ÚV KSČ Alexandrem Dubčekem. Podle jejich zprávy předsednictvu ÚV KSČ trval Dubček na kladném hodnocení reformní politiky v roce 1968 a požadoval politickou rehabilitaci své osoby. Pověření pracovníci odmítli Dubčkovy stížnosti na soustavné porušování jeho osobní svobody Státní bezpečností i jeho žádost, aby mohl objasnit své názory v oficiálních sdělovacích prostředcích, a doporučili s Dubčekem dále nejednat. Člen předsednictva ÚV KSČ Jan Fojtík o tom informoval krajské a okresní výbory KSČ.

4. a 8.–9. července

V Československu byl na oficiální návštěvě předseda sovětské vlády Nikolaj Ryžkov. Kromě oficiálního jednání s L. Štrougačem byl přijat G. Husákem a M. Jakešem.

14. července

V prohlášení k 20. výročí sovětské intervence do Československa vyzvala Charta 77 občany, aby se zbavili strachu a svobodně vyjádřili své mínění a názor na vojenský vpád a zhoubnou politiku, která z něj vzešla.

15.–16. července

Na zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy ve Varšavě vystoupil M. Gorbačov v úzkém kruhu vedoucích představitelů s projevem, v němž hodnotil vývoj americko-sovětských vztahů a navrhl posílení obranného charakteru Varšavské smlouvy a bezprostřední snížení stavu sovětských vojsk ve střední Evropě o 70 000 vojáků. M. Jakeš bezvýhradně M. Gorbačova podpořil a ocenil závěry nedávné 19. všesvazové konference sovětských komunistů.

18. července

Předsednictvo ÚV KSČ se zabývalo návrhy k uplatnění závěrů 19. všesvazové konference KSSS. Přes obšírnost podkladového materiálu, který připravil Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ, a rozsáhlou diskusi byl výsledek tohoto a dalšího zasedání předsednictva (30. září) nevelký. Předsednictvo vágně konstatovalo, že témata projednaná 19. konferencí jsou aktuálně využívána a že budou obsažena v řešeních základních otázek připravovaného 18. sjezdu KSČ. Konkrétním výsledkem bylo zřízení Výboru pro stranickou práci v ČSR (zahájil činnost 31. října 1988) a rozhodnutí o dřívějším konání 18. sjezdu KSČ.

20. srpna

Krátce před polednem byli v Korunovačnické ulici v Praze zadrženi mluvčí Charty 77, kteří chtěli předat velvyslanci Sovětského svazu v ČSSR ruský překlad prohlášení Charty 77 Slovo k 20. výročí srpna 1968.

21. srpna

V Praze na Václavském náměstí se uskutečnila demonstrace k 20. výročí sovětské vojenské intervence do Československa. Na výzvu nezávislých iniciativ České děti a Nezávislé mírové sdružení se v centru města shromáždilo několik tisíc lidí, kteří požadovali odchod sovětských vojsk ze země, zrušení cenzury, svobodné volby, propuštění politických vězňů, dodržování lidských práv, legalizaci nezávislých iniciativ a jejich přístup do sdělovacích prostředků. Policejní jednotky demonstraci rozehnaly. Někteří aktivisté byli brutálně zbiti, více než sto účastníků bylo krátkodobě zadrženo, proti třinácti z nich bylo zahájeno trestní stíhání. Demonstraci předcházely rozsáhlé perzekuční akce (od domovních prohlídek až po fyzické

týrání), především proti mladším aktivistům z řad Nezávislého mírového sdružení a Českých dětí.

25. srpna

Předsednictvo ÚV KSČ projednalo Informaci o politické situaci a událostech v období od 15. do 22. srpna. Konstatovala, že „vnitřní nepřítel“, podněcování ze zahraničí, zvyšují svoji aktivitu, ale že 21. srpna 1988 se „provokační akce a nepřátelská vystoupení“ uskutečnily pouze v Praze a v ostatních krajích mocenský zásah nebyl nutný.

28.–30. srpna

Československý ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek navštívil Spolkovou republiku Německo, kde jednal s ministrem zahraničních věcí Hansem--Dietrichem Genscherem a spolkovým kancléřem Helmutem Kohlem. Podle Chňoupkovy zprávy pro předsednictvo ÚV KSČ z 2. září hodnotili ministři zahraničí vzájemné vztahy obou zemí jako velmi dobré, zejména v hospodářské oblasti. Značná shoda panovala rovněž v názorech na politickou situaci v Evropě a na vztah mezi sovětským blokem a Spojenými státy americkými a západní Evropou. Chňoupek jednání označil za „konstruktivní“, „věcná“ a „realistická“.

5.–9. září

Člen předsednictva ÚV KSČ Jozef Lenárt jednal v Sovětském svazu s členem politického byra ÚV KSSS Nikolajem Sljuňkovem, s předsedou Gosplanu Jevgenijem Masljudovem a dalšími.

16. září

Ve vile polského ministerstva vnitra Magdalena se konalo jednání zástupců PSDS, satelitních stran, oficiálních odborů, církve a Solidarity. Setkání skončilo dohodou o obsahu plánovaných rozhovorů u kulatého stolu.

17. září

Francouzský ministr zahraničních věcí Roland Dumas přijal v rámci své oficiální návštěvy Československa na francouzském velvyslanectví v Praze mluvčího Charty 77 Miloše Hájka a její signatáře Jiřího Hájka, Václava Malého a Petra Uhla. Hovořil s nimi o dodržování lidských práv, postavení křesťanů ve společnosti a o změnách, ke kterým v posledních letech ve východní Evropě dochází.

20. září

StB zasáhla proti jedenácti zástupcům čtyř nezávislých občanských iniciativ (Demokratické iniciativy, Nezávislého mírového sdružení, Charty 77 a Společenství přátel USA), kteří se sešli k přípravě sympozia „Československo 88“, svolaného na 11.–13. listopadu 1988.

23. září

Předsednictvo ÚV KSČ projednalo informaci federálního ministra vnitra Vratislava Vajnara „k současným aktivitám vnitřního protivníka“, v níž se uvádělo, že opoziční seskupení usilují o „destabilizaci socialistického společenského zřízení“ a nastolení pluralitního politického systému.

24. září

Nezávislé mírové sdružení se pokusilo uspořádat veřejné diskusní fórum na Václavském náměstí v Praze, které bylo součástí mítinků pořádaných NMS každou poslední sobotu v měsíci. Policie preventivně zadržela jedenáct představitelů sdružení, kteří se tak mítinku

nemohli zúčastnit. Odpoledne u sochy sv. Václava policejní jednotka rozptýlila několik set shromážděných občanů. Na kratší dobu bylo zadrženo 47 osob.

24.–25. září

V Praze se konala celostátní odborová konference, která zvolila do čela ROH Miroslava Zavadila a kromě jiného schválila návrhy na změny v zákoníku práce a ve stanovách ROH. Na konferenci zazněla silná kritika Štrougalovy federální vlády.

27. září

Předsedou polské vlády se stal Mieczyslaw Rakowski, který nabídl čtyři místa některým členům nezávislých kruhů. Nabídka byla odmítnuta.

8. října

V Praze se ustavila nezávislá nepolitická organizace Iniciativa sociální obrany se zaměřením na hájení občanů proti politické, náboženské či jiné diskriminaci v "různých sociálních oblastech", zejména v zaměstnání. Iniciativa sociální obrany, která se rozhodla vycházet „z ducha Charty 77 a jejího poslání“, zveřejňovala jednotlivé případy a intervenovala za postižené u úřadů, organizací a institucí.

10.–11. října

Ústřední výbor KSČ na desátém zasedání v tajném hlasování rozhodl o změnách ve složení vlád a některých stranických orgánů. Z předsednictva ÚV KSČ uvolnil L. Štrougala a P. Colotku a za jeho členy zvolil Františka Pitru, Miroslava Štěpána, Ivana Knotka, Karla Urbánka a Miroslava Zavadila. Ústřední výbor schválil zřízení Výboru pro stranickou práci v ČSR v čele s Karlem Urbánkem, zvolil předsedy stálých komisí ÚV KSČ aj.

10. října

Nezávislé iniciativy Charta 77, České děti, Demokratická iniciativa, Nezávislé mírové sdružení a Společenství přátel USA ohlásily příslušnému úřadu, že 28. října – v den 70. výročí vzniku Československa – uspořádají na pražském Václavském náměstí pokojnou manifestaci. Obvodní národní výbor v Praze 1 této žádosti nevyhověl a manifestaci výslovně zakázal.

12. října

Předsednictvo České národní rady přijalo demisi předsedy české vlády L. Adamce a jejích čtyř členů a jmenovalo předsedou vlády Františka Pitru a prvním místopředsedou Miroslava Tomana. Předsednictvo Slovenské národní rady rozhodlo o změnách ve funkci předsedy slovenské vlády a dvou ministrů. Předsedou vlády jmenovalo Ivana Knotka.

Po demisi Lubomíra Štrougala (10. října) jmenoval prezident Husák novou vládu v čele s Ladislavem Adamcem. Prvními místopředsedy vlády se stali Pavol Hrivnák a Bohumil Urban, místopředsedou vlády a ministrem hutnictví, strojírenství a elektrotechniky Karel Juliš. Na ministerstvu zahraničních věcí vystřídal B. Chňoupka Jaromír Johanes a František Kincl Vratislava Vajnara na ministerstvu vnitra. Změnilo se i obsazení ministerstev financí, zemědělství, paliv a energetiky, dopravy a spojů.

15. října

Zveřejněním manifestu Demokracii pro všechny se ohlásila politicky orientovaná nezávislá iniciativa Hnutí za občanskou svobodu (HOS), na jejíž činnosti se podíleli demokratičtí aktivisté z Čech, Moravy a Slovenska. Hnutí se proklamovalo jako „volné sdružení svobodně vznikajících a žádnému centru nepodřízených politických skupin a klubů“ a přihlásilo se

k národním demokratickým tradicím, politickému a ekonomickému pluralismu, obnovení právního řádu, záchraně životního prostředí, svobodě vyznání a odluce církve od státu, národní svébytnosti a vytvoření nové demokratické ústavy. Manifest podepsalo 126 aktivistů, proti nimž Státní bezpečnost okamžitě zahájila rozsáhlou sérii represivních opatření. HOS, které vydávalo samizdatová periodika *Zpravodaj HOS* a *Alternativa*, úzce spolupracovalo s dalšími nezávislými iniciativami. V roce 1989 v něm vykrytalizovaly tři proudy: sociálnědemokratický, občanskodemokratický a křesťanskodemokratický. Koncem roku 1989 se na práci HOS podílelo asi tisíc občanů.

V dálnopisné zprávě pro krajské, okresní a městské výbory KSČ z 24. října charakterizoval člen předsednictva ÚV KSČ Karel Urbánek vznik HOS jako pokus o "integraci jednotlivých opozičních struktur v jednotnou opoziční politickou stranu".

První náměstek ministra zahraničí USA John C. Whitehead se za své oficiální návštěvy Československa setkal se zástupci nezávislých občanských iniciativ Charta 77, Demokratická iniciativa, Iniciativa sociální obrany, Nezávislé mírové sdružení, Společenství přátel USA a Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných.

27. října

Prezident republiky vyhlásil k 70. výročí vzniku Československé republiky amnestii, na jejímž základě bylo propuštěno 4665 osob, 630 osobám byla prominuta část trestu, aniž byly propuštěny z vězení. Zastavení trestního stíhání či odložení před jeho zahájením se týkalo 15 339 obviněných. Amnestováni byli rovněž českoslovenští občané zdržující se v zahraničí a odsouzení pro „nedovolené opuštění republiky“, pokud „neprojevují nepřátelský vztah ke státnímu zřízení“.

28. října

Navzdory četným represivním opatřením a zastrašovací kampani v masmédiích se na výzvu opozice sešlo na pražském Václavském náměstí několik tisíc lidí k pokojné demonstraci k 70. výročí vzniku Československa. Krátce po jejím zahájení policie na shromáždění zaútočila a za použití pendreků, vodních děl, obrněných transportérů a služebních psů shromáždění rozehnala. Policie perlustrovala 483 osob, z toho 19 cizinců, 133 osob odvezla na policejní oddělení, s 29 účastníky bylo zahájeno trestní stíhání. Podobné, ale menší demonstrace se konaly v několika dalších městech.

29. října

Předseda federální vlády L. Adamec jednal v Moskvě s předsedou sovětské vlády N. Ryžkovem a nejvyšším sovětským představitelem M. Gorbačovem.

Policie zabránila uskutečnění nezávislého diskusního fóra, které na Václavské náměstí svolalo Nezávislé mírové sdružení. Z 817 osob, které byly kontrolovány, zadržela policie 8 účastníků fóra.

Říjen

Ve vysokoškolském klubu v Brně byla založena nezávislá iniciativa Otevřený dialog jako volné sdružení umělců různých tvůrčích profesí, které se zabývalo především pořádáním diskusních fór na rozličná aktuální témata. Vstupní prohlášení vypracovali Petr Oslzlý, Joska Skalník, Jaroslav Kořán, Petr Rezek, Karel Steigerwald, Petr Kofroň, Ján Šimek a Pavel Váša. Otevřený dialog pořádal od května 1989 akce i v Praze; jeho tiskovým zpravodajem Otevřeného dialogu se stal občasník *Dopisy...*

2. listopadu

Při setkání s M. Gorbačovem L. Adamec prohlásil, že o přestavbě se v Československu pouze mluví a nepřímou obvinil V. Biľaka z podílu na tomto postoji.

5. listopadu

V Praze byl ustaven Československý helsinský výbor na podporu zásad a ustanovení Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě podepsaného 1. srpna 1975 v Helsinkách a následných jednání KBSE týkajících se lidských práv a občanských svobod. V čele výboru stanul jeden z prvních mluvčích Charty 77 Jiří Hájek. ČSHV vydával samizdatový *Informační zpravodaj*.

8. listopadu

Americkým prezidentem byl zvolen republikánský kandidát George Bush.

9.–20. listopadu

Alexander Dubček navštívil na pozvání Italské komunistické strany a Italské socialistické strany Itálii. V Římě se setkal s generálním tajemníkem IKS Achillem Occhettem, s předsedou ISS Bettinem Craxim a při soukromé audienci s papežem Janem Pavlem II.; 13. listopadu převzal čestný doktorát politických věd univerzity v Bologni.

11.–12. listopadu

Československý ministr zahraničních věcí Jaromír Johanes se setkal v Moskvě se svým protějškem Eduardem Ševardnadzem a předsedou sovětské vlády Nikolajem Ryžkovem.

11.–13. listopadu

Policie znemožnila konání mezinárodního sympozia Československa 88, které se mělo zabývat významnými mezníky československých dějin (1918, 1938, 1948, 1968). Dvaadvacet zahraničních účastníků přilepilo 12. listopadu na dveře budovy ÚV KSČ v Praze dopis, v němž protestovalo proti postupu československých úřadů. Předsednictvo ÚV KSČ přesto označilo na svém zasedání 18. listopadu represivní akci za úspěšnou. Pro zahraniční účastníky, kteří nemohli přicestovat do Československa, bylo připraveno paralelní jednání ve Vídni od 13. do 14. listopadu.

12.–16. listopadu

V Československu byl na pracovní návštěvě člen politického byra ÚV KSSS Alexander Jakovlev, který jednal s členy předsednictva ÚV KSČ Vasilem Biľakem, Janem Fojtíkem, Ignácem Janákem, Milošem Jakešem a dalšími stranickými funkcionáři. Jakovlev je podrobně informoval o přestavbě v SSSR a jejích problémech. Dne 15. listopadu se zúčastnil „ideologického aktivu“ na Vysoké škole politické ÚV KSČ. Na otázku z pléna, jak má postupovat státní moc proti „různým nově vznikajícím skupinám, které útočí na politický základ sovětské společnosti“, Jakovlev odpověděl, že v Sovětském svazu takto vyhraněné organizace neexistují. Vyslovil se však pro vytvoření srozumitelného a obecně přijatelného právního státu, pro celospolečenský dialog namísto represivní politiky.

14. listopadu

Nezávislé politické hnutí Demokratická iniciativa oznámilo, že z důvodů soustavných represivních akcí mocenských orgánů státu je nuceno dočasně přerušit svou činnost.

17. listopadu

Ústřední výbor Národní fronty ČSSR schválil složení společné komise KSČ a NF pro přípravu nové ústavy v čele s M. Jakešem, vedoucím pracovní skupiny byl určen Marián Čalfa. Zároveň ústřední výbor schválil stanovisko „k rozvoji socialistické demokracie a socialistické zákonnosti“, v němž odsoudil pokus o „zneužití“ oslav 70. výročí vzniku Československa a vyjádřil podporu státním orgánům, které „učinily přítrž těmto vystoupením“. Z funkce místopředsedy ÚV NF ČSSR byl uvolněn Tomáš Trávníček, kterého vystřídal Rudolf Rohlíček.

18. listopadu

Federální shromáždění ČSSR přijalo zákon o podniku se zahraniční majetkovou účastí, který umožňoval vytváření společných podniků nejen v rámci RVHP, ale i s podniky ze západních států.

23.–24. listopadu

Tajemník ÚV KSČ V. Biřák navštívil NDR, kde se mj. sešel k rozhovoru s generálním tajemníkem ÚV SED a předsedou státní rady NDR Erichem Honeckerem, v němž oba ocenili „velmi dobrý stav bilaterálních vztahů“, které se musejí ještě více upevňovat. Oba také kritizovali některé aspekty Gorbačovovy politiky a Honecker přímo uvedl, že každá strana má jednat nezávisle a nelze psát, že „perestrojka a glasnost“ jsou potřebné pro celý svět“. O rozhovorech v NDR informoval V. Biřák předsednictvo ÚV KSČ 2. prosince.

30. listopadu

Polská televize vysílala debatu představitele Solidarity Lecha Wałęsy s předsedou oficiálních odborů Alfredem Miodowiczem. Podle průzkumů veřejného mínění Wałęsa měl jednoznačnou převahu a představil Solidaritu jako kompetentní politickou sílu.

1. prosince

V Praze se ustavilo nezávislé sdružení Mírový klub Johna Lennona s programem „usilovat o mír všemi dostupnými humanitními prostředky“. Klub se rozhodl působit především v kulturní oblasti a podobně jako Nezávislé mírové sdružení a České děti se prohlásil za volné sdružení nevázané stanovami a organizačním řádem.

7. prosince

Při vystoupení ve Valném shromáždění OSN M. Gorbačov oznámil plán na stažení šesti tankových divizí ze střední Evropy a redukci sovětských ozbrojených sil až o půl milionu mužů. Zároveň prohlásil, že nelze národům upírat právo na svobodnou volbu vlastních postojů.

8.–9. prosince

Oficiální návštěvu Československa vykonal francouzský prezident François Mitterrand. Setkal se s prezidentem ČSSR Gustávem Husákem, předsedou federální vlády Ladislavem Adamcem a generálním tajemníkem ÚV KSČ Milošem Jakešem. V rozhovoru o stavu lidských práv sdělil Husákovi i Jakešovi, že nechce dávat nikomu žádné návody, je však přesvědčen, že i v Československu by bylo možné „mluvit, psát, cestovat“ tak, jak to umožňuje západoevropský demokratický systém. Komunističtí představitelé vzali na vědomí, že se Mitterrand setká s některými disidenty, požádali ho pouze, aby v době svého pobytu nejednal s Alexandrem Dubčekem. Ráno 9. prosince přijal Mitterrand na francouzském velvyslanectví zástupce Charty 77 a dalších nezávislých iniciativ v čele s Václavem Havlem, s nimiž hovořil o změnách ve východní Evropě a stavu lidských práv v Československu.

9. prosince

Předsednictvo ÚV KSČ vyslovilo souhlas s ukončením rušení rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Agentuře UPI to sdělil tajemník ÚV KSČ J. Fojtík 13. prosince, technici Svobodné Evropy potvrdili pravdivost zprávy o tři dny později. Podnětem k tomuto kroku bylo rozhodnutí ÚV KSSS z 30. listopadu o ukončení rušení stanic Rádio svoboda, Svobodná Evropa a Deutschlandfunk.

10. prosince

Příslušné československé úřady vyhověly žádosti pěti nezávislých iniciativ (České děti, Hnutí za občanskou svobodu, Charta 77, Nezávislé mírové sdružení a Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných) uspořádat na Den lidských práv manifestaci. Na Škroupově náměstí v Praze se v tento den sešlo několik tisíc občanů, kteří si vyslechli projevy představitelů nezávislých iniciativ a podpořili je skandováním souhlasných hesel. Někteří z nich na závěr podepsali rezoluci požadující propuštění politických vězňů, zastavení perzekuce aktivistů nezávislých iniciativ, uvedení československého právního řádu do souladu s mezinárodními pakty o lidských právech, zahájení dialogu s církvemi a všelidovou diskusí o nové ústavě. V následujících dnech režimní sdělovací prostředky manifestaci označily za protistátní a protisocialistickou. Příslušný úřad sdělil 22. prosince zástupcům nezávislých iniciativ, že obdobné akce jsou v budoucnu nežádoucí a nebudou povoleny.

Při příležitosti Dne lidských práv se v Praze konalo oficiální Fórum československé veřejnosti, které zvolilo osmašedesátičlenný Výbor československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární otázky v čele s MUDr. Zdeňkem Dienstbierem. Ustavení a složení výboru předem schválilo 2. prosince předsednictvo ÚV KSČ. Podle jeho instrukcí se měl výbor také intenzivně věnovat případům porušování lidských práv v západoevropských státech; mezi kandidáty do výboru schválilo předsednictvo i několik osob, které byly v letech 1968–1969 vyloučeny z KSČ. Složení výboru mělo reprezentovat celou československou společnost a mělo v něm působit více známých a populárních osobností. Předsednictvo ÚV KSČ se důrazně vyslovilo proti případné spolupráci výboru s Chartou 77 a ostatními nezávislými iniciativami.

15.–16. prosince

Ústřední výbor KSČ se na svém 12. zasedání zabýval zprávou generálního tajemníka Miloše Jakeše o činnosti předsednictva strany a zprávou předsedy federální vlády Ladislava Adamce o plnění plánu hospodářského a sociálního rozvoje za rok 1988. Rozhodl, že 18. sjezd KSČ se uskuteční v květnu 1990 a z předsednictva ÚV KSČ uvolnil Vasila Biřáka a Josefa Kempného, z funkce tajemníka ÚV KSČ Mikuláše Beňa.

Prosinec

Po předchozí několikaměsíční spolupráci nezávislých novinářů ze zemí sovětského bloku se ustavila Východoevropská informační agentura (VIA). VIA působila v Sovětském svazu, Maďarsku a Polsku. V Československu ji zastupovali nezávislí novináři a publicisté Petr Uhl, Jan Urban a Petr Pospíchal.

1989

2. ledna

Mluvčími Charty 77 pro rok 1989 se stali Tomáš Hradílek, Dana Němcová a Alexandr Vondra.

5. ledna

Nezávislé hnutí Demokratická iniciativa zveřejnilo druhý programový dokument, ve kterém uvedlo, že československý „autoritativní režim“ byl ze zahraničněpolitických i vnitřních příčin podstatně oslaben a „přechod k demokratičtějšímu způsobu vlády“ se přiblížil na dosah. Vyslovalo se pro široký dialog o demokratickém vývoji společnosti, pro vznik dalších nezávislých aktivit zejména v odborové a spotřebitelské sféře, pro demokratickou úpravu stávajícího právního řádu včetně ústavy, pro přechod od direktivního způsobu řízení všech společenských oblastí ke způsobu co nejsvobodnějšímu, pro „sblížení se světem“ a pro poskytnutí prostoru svobodné osobní iniciativě v oblasti politické a hospodářské.

11. ledna

Zástupci Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných Dana Němcová, Rudolf Battěk, Václav Malý a Petr Uhl debatovali v Praze s předsedou poslanecké frakce FDP ve Spolkovém sněmu SRN Wolfgangem Mischnikem o hospodářské a politické situaci v Československu.

Maďarský parlament přijal společovací a sdružovací zákon, na jehož základě mohly vznikat politické strany.

13. ledna

Mluvčí Charty 77 Alexandr Vondra a její signatáři Jiří Dienstbier, Václav Malý a Martin Palouš se v Praze setkali s americkými senátory Markem Hartfieldem a Jamesem McClurem. Hovořili o československých politických vězňích, závěrech vídeňské následné schůzky KBSE a možnosti udělit Československu americkou doložku nejvyšších výhod na zkušební dobu jednoho roku.

15. ledna

Ve Vídni byl v rámci Helsinského procesu schválen závěrečný dokument zavazující signatářské státy znovu a ještě konkrétněji než v minulosti k respektování lidských práv a občanských svobod.

15.–21. ledna („Palachův týden“)

Na výzvu československých nezávislých iniciativ se 15. ledna na Václavském náměstí v Praze mělo konat pietní shromáždění k 20. výročí sebeupálení studenta Jana Palacha. Příslušné úřady ohlášenou akci nepovolily a před jejím zahájením bylo náměstí uzavřeno policejními jednotkami (podle vnitrostranické informace z 16. ledna bylo přítomno 2200 policistů a 1300 milicionářů). Přestože byla řada představitelů nezávislých občanských iniciativ cestou k náměstí zadržena a vzpomínkový akt se nemohl na zamýšleném místě uskutečnit, došlo na Václavském náměstí a v okolních ulicích k spontánní protirežimní demonstraci, kterou policie brutálně potlačila. V následujících dnech se na Václavském náměstí uskutečňovaly spontánní mítinky, které vyvrcholily dne 21. ledna poutí k hrobu Jana Palacha ve Všetatech. Proti každému z nich – s výjimkou shromáždění dne 18. ledna – zasáhly speciální policejní jednotky a Lidové milice za pomoci obušků, psů a vodních děl.

Rovněž pietnímu aktu u hrobu Jana Palacha zabránila policie rozsáhlou represivní akcí. Zákroky pořádkových sil doprovázela soustavná dezinformační kampaň v oficiálních sdělovacích prostředcích. Již 16. ledna byla zadržena řada představitelů nezávislých iniciativ, včetně Václava Havla, na něhož byla uvalena vyšetřovací vazba.

15. ledna bylo „kontrolováno“ 403 občanů a 117 občanů „zadrženo a předvedeno“, 16. ledna bylo „předvedeno“ 26 osob, 17. ledna bylo 25 osob „perlustrováno“, 13 „předvedeno“ a 72 „vyvezeno mimo Prahu“, 18. ledna bylo „perlustrováno“ 213 a „předvedeno“ 7 osob.

Na policejní zákroky proti demonstrantům na Václavském náměstí v Praze a následné zatýkání představitelů nezávislých iniciativ bezprostředně reagoval světový tisk, řada významných osobností kulturního a politického života, mezinárodní organizace, vlády, parlamenty, politické strany. Protesty zaznívaly i z některých zemí sovětského bloku, především z Polska, Maďarska, ale i ze Sovětského svazu.

20. ledna

Kardinál František Tomášek zaslal předsedovi vlády ČSSR Ladislavu Adamcovi dopis, v němž vyjádřil nesouhlas s postojem státních orgánů k lednovým protestním demonstracím, na nichž demonstranti vyjadřovali „smýšlení našeho lidu a jeho touhu po svobodě“. Odmítavou odpověď premiéra Adamce, schválenou předsednictvem Ústředního výboru KSČ 27. ledna, otisklo *Rudé právo* o den později. Dopis kardinála Tomáška oficiální sdělovací prostředky nezveřejnily.

26. ledna

Ustavilo se nezávislé hnutí Iniciativa kulturních pracovníků, které zaslalo předsedovi vlády ČSSR Ladislavu Adamcovi prohlášení podepsané 692 osobnostmi československé oficiální i neoficiální kultury. Prohlášení protestovalo proti zatčení Václava Havla a vybízelo režim k zahájení dialogu s občany. V následujících dnech a týdnech se k prohlášení připojily další stovky umělců a vědců nejrůznějších oborů, výsledný počet podpisů přesáhl několik tisíc.

27. ledna

Předsednictvo ÚV KSČ se zabývalo činností opozice a konstatovalo, že „nelegální struktury se staly společensky závažným, nikoliv jen nahodilým, okrajovým jevem“. Na počátku února (2. a 6.2.) dálnopisem informovalo krajské, okresní a městské výbory KSČ o „aktivitách nelegálních skupin“ a o připravených protiopatřeních.

Při jednání mezi zástupci Solidarity a PSDS byla dohodnuta definitivní podoba polského „kulatého stolu“ – systému jednání o demokratizaci Polska mezi Solidaritou a mocí. Vláda přislíbila změnu odborového zákona a umožnění legalizace Solidarity.

Začátek února

Po celý měsíc i v březnu pokračovaly s nezmenšenou intenzitou protestní akce západoevropské kulturní a politické veřejnosti za propuštění Václava Havla a dalších československých politických vězňů. 3. února navrhli členové kongresu USA D. De Concini a S. Hoyer, aby byla Havlovi udělena v roce 1989 Nobelova cena míru. (15. února ustavily československé nezávislé iniciativy Výbor na podporu udělení Nobelovy ceny míru Václavu Havlovi. K 15. červenci, kdy ukončil činnost, výbor shromáždil 4377 podpisů. Četná divadla v západoevropských i východoevropských zemích aktuálně zařadila do svého repertoáru Havlova dramata.)

Skupina bývalých členů a vedoucích představitelů KSČ založila politickou iniciativu Obroda – Klub za socialistickou přestavbu. Přípravný výbor požádal ministerstvo vnitra o registraci a rozeslal programové prohlášení, ve kterém se Obroda přihlásila k „humánním, mravním a sociálním hodnotám socialistického uspořádání společnosti“. Vyjádřila podporu „revoluční demokratické přestavbě“ v Sovětském svazu, kterou označila za pokračování dubčekovské politiky formulované v Akčním programu z dubna 1968. Obroda vydávala samizdatový časopis *Dialog*. (Předseda přípravného výboru Obrody Vojtěch Mencl v únoru a v květnu neúspěšně jednal s vedoucím oddělení ústředního výboru KSČ Janem Bouchalem o legalizaci Obrody a jejím zařazení do politického systému v Československu. Vedení KSČ považovalo Obrodu za politického protivníka a zaujalo k ní výhradně negativní postoj.)

1. února

Předseda státní rady Polské lidové republiky Wojciech Jaruzelski oficiálně navštívil Československo a setkal se s M. Jakešem a G. Husákem. V rozhovoru s Jakešem podpořil sovětské vedení v úsilí o realizaci přestavby socialistické společnosti. K polské situaci uvedl, že vinou „administrativně byrokratických metod“ se zde socialismus ocitl v „hybridním“ stavu, který je třeba reformovat. V nové strategii PSDS označil jako zásadní snahu o asimilování části opozice do stávajícího systému a o její podíl na spoluodpovědnosti za vývoj v zemi.

2. února

Nová nezávislá iniciativa Petice československých občanů k událostem ve dnech 15.–21. ledna oznámila Federálnímu shromáždění ČSSR, prezidentu republiky, předsedovi federální vlády a dalším, že se k ní k 31. lednu připojilo přes 2100 osob (k 16. únoru ji podepsalo dalších 1266 občanů).

3. února

Při návštěvě NDR člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ Jan Fojtík dlouze hovořil s generálním tajemníkem ÚV SED E. Honeckerem. Honecker v rozhovoru znovu zdůraznil, že NDR nemá důvod k přestavbě, protože má v zemi „kontinuální charakter“ a občané NDR „dávají typu socialismu, který u nás je, přednost“. J. Fojtík v odpovědi zhodnotil situaci v ČSSR a uvedl, že strana je i nadále připravena postupovat energicky a nepřistoupit k jakékoli revizi hodnocení roku 1968.

6. února

V Polsku byla zahájena jednání u “kulatého stolu“ mezi Solidaritou a mocí. Jednání probíhala ve třech pracovních skupinách – pro hospodářskou a sociální politiku, pro politické reformy a pro odborářský pluralismus.

7.–9. února

Tajemník Ústředního výboru KSČ Jozef Lenárt navštívil Sovětský svaz, kde jednal s členem politbyra a tajemníkem Ústředního výboru KSSS Nikolajem Sljuňkovem o vzájemných hospodářských vztazích a o připravované poradě ekonomických tajemníků ústředních výborů východoevropských komunistických stran.

10. února

Zástupci Nezávislého mírového sdružení se v Praze setkali s členem Československého mírového výboru I. Fialou. Zástupce oficiální organizace přislíbil spolupráci při pořádání veřejných diskusí a při vytváření společné pracovní skupiny pro změny v československém vojenství a ve zbrojním průmyslu.

Charta 77 a Československý helsinský výbor zveřejnily společné stanovisko k závěrečnému dokumentu vídeňské následné schůzky KBSE v lednu 1989. Upozornily, že československý režim se touto závaznou normou neřídí, a za přesvědčivý důkaz označili to, že v době přijetí dokumentu rozháněla československá policie pokojně demonstrující občany při 20. výročí dobrovolné smrti Jana Palacha. Stanovisko žádalo zveřejnění vídeňského dokumentu i se Všeobecnou deklarací lidských práv, začlenění tematiky lidských práv do učebních osnov všech stupňů škol, revizi dosavadních výhrad československé vlády k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech a právních opatření, která by zajistila respektování práv občanů.

12. února

Charta 77 zveřejnila prohlášení, v němž se vyslovila pro řešení napjaté společenské situace prostřednictvím dialogu, nikoliv mocenskou konfrontací.

670 odborných pracovníků ze 70 vědeckých institucí, zejména ústavů Akademie věd v Praze, Brně a Bratislavě, odsoudilo v dopise ministerskému předsedovi ČSSR Ladislavu Adamcovi policejní zákroky proti lednovým demonstracím a následné rozsáhlé represe.

14. února

Předsednictvo Federálního shromáždění ČSSR schválilo „v zájmu upevnění a ochrany veřejného pořádku, který je v současné době hrubě narušován zejména ze strany protispolečenských a protisocialistických živlů“ zákonné opatření o některých opatřeních k upevnění a ochraně veřejného pořádku. Opatření o polovinu (z šesti měsíců na jeden rok) zvýšilo trestní sazbu za ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele (§ 156) a za přečiny, k nimž přiřadilo „vyhotovování a rozšiřování tiskovin, které svým obsahem narušují zájem socialistického státu“. Trestní řízení za porušení celkem devíti paragrafů (využívaných zejména proti účastníkům protestních demonstrací) předalo do rozhodovací pravomoci trestního řádu o přečinech, což umožnilo jejich urychlené vyřízení samosoudcem. O tři dny později přijala podobná opatření, umožňující trestně stíhat účast na „nepovoleném veřejném shromáždění“, i předsednictva České a Slovenské národní rady.

16. února

Hnutí za občanskou svobodu zveřejnilo prohlášení nazvané Cesty k demokracii po lednových událostech, ve kterém se přihlásilo k „celospolečenskému dialogu“ jako jedinému prostředku pro řešení současné hluboké krize. Vyslovilo se pro to, aby z politického vedení odstoupili lidé odpovědní za daný stav. Požádalo poslance Federálního shromáždění ČSSR, aby odmítli schválit zákonné opatření přijaté předsednictvem FS 14. února, které rozšířilo dosavadní možnosti represe proti občanům. Vyjádřilo požadavek respektování lidských práv, především svobody shromažďovací, spolčovací a svobody projevu.

16.–18. února

Československo navštívil generální tajemník Maďarské socialistické dělnické strany Károly Grósz. V rozhovoru s generálním tajemníkem ÚV KSČ M. Jakešem řekl, že intervence sovětské armády do Maďarska v roce 1956 byla správným krokem, který vyvedl Maďarsko ze zmatků a umožnil mu budovat rozvinutou socialistickou společnost. Nově složené politbyro a ústřední výbor MSDS označil za nejednotné a velice diferencované. V souvislosti s přípravou nové ústavy oznámil, že Maďarsko rozhodně zůstane státem se socialistickým politickým systémem a že bude usilovat o zásadní restrukturalizaci RVHP. Oba generální

tajemníci se shodli na tom, že výstavba československo-maďarského vodního díla Gabčíkovo–Nagymaros probíhá bez problémů.

Předseda vlády ČSSR L. Adamec navštívil Sovětský svaz a jednal o hospodářské spolupráci s předsedou rady ministrů Ryžkovem, byl přijat i generálním tajemníkem ÚV KSSS Gorbačovem. V době návštěvy byly podepsány dokumenty Koncepce hospodářské a vědeckotechnické spolupráce mezi ČSSR a SSSR na příštích 15–20 let, Protokol z jednání předsedů vlád a Dohoda mezi vládami ČSSR a SSSR o spolupráci v oblasti ochrany životního prostředí.

17. února

Předsednictvo ÚV KSČ začalo projednávat části návrhu nové ústavy ČSSR.

21. února

Obvodní soud v Praze 3 odsoudil Václava Havla k 9 měsícům vězení. V dalším zinscenovaném procesu byla o den později odsouzena aktivistka Nezávislého mírového sdružení Jana Petrová k 9 měsícům vězení a Ota Veverka (člen Mírového klubu Johna Lennona) k 12 měsícům vězení. Přes sto aktivistů a dalších občanů bylo odsouzeno podmíněně nebo k peněžitým trestům; někteří byli zproštěni obžaloby. V únoru a březnu se uskutečnila celá řada dalších represivních akcí – domovních prohlídek, zadržení, výslechů, politicky motivovaných soudních procesů atd.

25. února

V restauraci v Riegrových sadech v Praze se konalo diskusní shromáždění pořádané Nezávislým mírovým sdružením a Ústředním výborem SSM. V diskusi, která se měla týkat pouze dohodnutých témat z oblasti vojenství, často zaznívaly otázky a názory na společenskou situaci po „Palachově týdnu“ a následné politické procesy.

1. března

Za oficiální návštěvy dánského ministra zahraničních věcí Uffe Ellemana-Jensena v Československu uspořádal velvyslanec Dánského království oběd, kterého se zúčastnilo osm představitelů nezávislých iniciativ (Jiří Dienstbier, Michael Dymáček, Jiří Hájek, Václav Malý, Karel Šrp, Ruth Šormová, Petr Uhl a Alexandr Vondra). Dánský ministr informoval o protestu dánské vlády proti policejnímu potlačení pražských lednových demonstrací, s kterým seznámil československého ministra zahraničních věcí.

2. března

V Budapešti se konala manifestace, na níž se z podnětu maďarských nezávislých iniciativ solidarizovalo asi patnáct set lidí s Václavem Havlem a dalšími československými politickými vězni. Návrh na udělení Nobelovy ceny míru Václavu Havlovi podpořilo svým podpisem 400 maďarských občanů.

8.–11. března

Československo navštívil člen politbyra a tajemník ÚV KSSS Jegor Ligačov, kterého 10. března přijal generální tajemník ÚV KSČ M. Jakeš a informoval ho o hospodářské přestavbě a o „demokratizaci politického života a rozvoji veřejné informovanosti“; přitom řekl, že se na tomto dění „příživují a aktivizují antisocialistické síly“.

13. března

V továrně na obráběcí stroje TOS v Praze-Hostivaři zatkla policie dělníka, který sepsal protestní petici proti policejnímu násilí. Petice, kterou podepsalo 38 členů oficiální odborové organizace ROH, reagovala na úřední výzvu, aby dělníci podepsali text odsuzující činnost nezávislých skupin. K podobným incidentům došlo i v jiných pražských závodech. Na průmyslovém a hornickém Ostravsku podepsalo obdobnou petici 272 dělníků.

15. března

Aktivisté Nezávislého mírového sdružení se obrátili dopisem na předsedu Městského soudu v Praze. Informovali ho o tom, že 14. března položili květiny u sochy sv. Václava v Praze, a vznesli dotaz, proč nejsou trestně stíháni jako jejich přátelé za stejný skutek v době „Palachova týdne“.

16. března

Policie provedla domovní prohlídky u jedenácti aktivistů Společenství přátel USA a vzala do vazby představitele této iniciativy Stanislava Devátého.

17. března

V Praze skončilo soudní líčení s aktivisty Nezávislého mírového sdružení Hanou Marvanovou a Tomášem Dvořákem, kteří byli uznáni vinnými z přípravy trestného činu pobuřování shromažďováním a šířením letáků vyzývajících k účasti na demonstraci 28. října 1988. Oba byli odsouzeni k 10 měsícům podmíněně s odkladem na dva a půl roku.

20. března

Osm nezávislých iniciativ zaslalo poslancům Federálního shromáždění ČSSR dopis s výzvou, aby neschválili zákonné opatření předsednictva FS ze 14. února a tím zrušili jejich platnost.

21. března

Senát Městského soudu v Praze projednal v odvolacím řízení případ Václava Havla a zmírnil trest na 8 měsíců vězení. Procesu se účastnilo několik zahraničních tiskových agentur a televizních společností. Několik set občanů se s Havlem solidarizovalo hlasitou přítomností v soudní budově.

21.–22. března

Poslanci Federálního shromáždění schválili zákonné opatření předsednictva FS ze 14. února. Proti jeho přijetí v diskusi nevystoupil žádný poslanec, při schvalování se Josef Bartončík, poslanec za Čs. stranu lidovou, hlasování zdržel.

22. března

List italských komunistů *L'Unità* zveřejnil pozdravný dopis Alexandra Dubčeka sjezdu Italské komunistické strany. Dubček v něm jménem 468 tisíc československých komunistů zbavených členství KSČ po roce 1968 vyjádřil názor, že úspěch sovětské přestavby je v zájmu všech komunistů, ostatních levicových sil i demokratů. Vyslovil se pro budování socialismu na základech svobody, sociální spravedlnosti, míru, pluralismu a dalších univerzálních hodnot.

25. března

Klub za socialistickou přestavbu Obroda zaslal Federálnímu shromáždění ČSSR memorandum vyzývajícím poslance, aby v případě, že v souvislosti s aktuálním zdravotním

stavem G. Husáka budou uvažovat o novém prezidentovi, vzali v potaz kandidaturu Alexandra Dubčeka.

26. března

V SSSR začaly volby do Kongresu lidových zmocněnců. Přestože na mnoha místech proběhly tradičním způsobem, ve větších městech, kde bylo nominováno více kandidátů (i nečlenů KSSS), byli straničtí funkcionáři poraženi. Přes osobní odpor M. Gorbačova byl v Moskvě zvolen Boris Jelcin, poslancem se také stal donedávna pronásledovaný Andrej Sacharov. Voleb se zúčastnilo 89,8 % voličů.

30. března

Nezávislé mírové sdružení zaslalo Federálnímu shromáždění ČSSR podnět k uzákonění náhradní civilní služby.

30.–31. března

V Praze se konalo 13. zasedání ústředního výboru KSČ věnované otázkám československého školství. Ve zprávě o činnosti předsednictva strany odsoudil generální tajemník M. Jakeš aktivity „opozičních skupin“ a ocenil činnost bezpečnostních složek. Uvedl, že ve stanoviscích k provolání předsednictva ÚV KSČ k 41. výročí komunistického státního převratu v roce 1948 (oficiálně „Vítězný únor 1948“) vyjádřily „široké vrstvy společnosti“ podporu politice komunistické strany.

1. dubna

Kardinál František Tomášek přijal mluvčí Charty 77, kteří mu poděkovali a projevíli úctu za jeho postoj a svobodné vystupování.

3. dubna

Předsednictvo ÚV KSČ se zabývalo návrhem na zdokonalení systému všeobecných voleb, v němž měl být výběr kandidátů prováděn na širším základě a s větším vlivem voličů než dosud, počet kandidátů měl převyšovat počet mandátů a pasivní volební právo mělo být sníženo na osmnáct let. V návrhu se uvažovalo i o dalších změnách jako prostředku „vhodnějšího uplatňování vedoucí úlohy KSČ“. Předsednictvo konečné rozhodnutí o návrzích odložilo.

4. dubna

Fakultní organizace SSM na pražské Akademii múzických umění uspořádala studentské diskusní fórum za účasti zástupců ÚV KSČ, ÚV SSM a generální prokuratury ČSSR. Většina z tří set přítomných studentů vyslovila svou podporu Václavu Havlovi a nezávislým občanským iniciativám.

5. dubna

Byl založen Výbor na podporu žádosti Václava Havla o podmíněčné propuštění z výkonu trestu, jehož členy se stali z větší části osobnosti oficiální kulturní sféry. Výbor vznikl na půdě rozsáhlé petiční akce Iniciativa kulturních pracovníků, ke které se připojilo mnoho kulturních a vědeckých pracovníků.

V Polsku skončila jednání u kulatého stolu; datum částečně svobodných voleb do nově vytvořeného dvoukomorového parlamentu bylo stanoveno na 4. červen 1989. Opozice získala omezený přístup do sdělovacích prostředků.

8. dubna

V Praze se uskutečnilo první setkání zástupců Demokratické iniciativy z celé republiky, na němž byla přijata Petice občanské důslednosti. Účastníci setkání se shodli na tom, že je třeba novelizovat, případně zrušit ty zákony, které jsou v rozporu se závěrečným dokumentem vídeňské následné schůzky KBSE, legalizovat nezávislé iniciativy a snížit početní stav policie.

11. dubna

Ministr vnitra ČSSR František Kincl obvinil na tiskové konferenci nezávislé občanské iniciativy sdružené kolem „jádra Charty 77“ z teroristických akcí. Nezávislé iniciativy toto obvinění kategoricky odmítly.

13. dubna

Nezávislé mírové sdružení a ústřední výbor SSM uspořádaly v Praze diskusi o základní vojenské službě za účasti zástupců režimního Československého mírového výboru, Československé lidové armády, Ekumenické rady církví, samizdatových Lidových novin, Východoevropské informační agentury a Charty 77.

14. dubna

Po třicetidenní hladovce byl z vazby propuštěn signatář Charty 77 a spoluzakladatel Společenství přátel USA Stanislav Devátý.

17. dubna

Maďarská televize vysílala první část interview s Alexandrem Dubčekem (druhou část uvedla 26. dubna), v němž bývalý první tajemník ÚV KSČ obhajoval československé reformy z roku 1968 a Gorbačovovu přestavbu. Československé sdělovací prostředky okamžitě zahájily proti Dubčekovi difamační kampaň.

Policie rozehnala shromáždění na Staroměstském náměstí v Praze, na kterém chtěli zástupci Nezávislého mírového sdružení a Mírového klubu Johna Lennona zahájit veřejnou manifestační hladovku za propuštění mírových aktivistů z vězení.

17.–18. dubna

Předseda vlády ČSSR Ladislav Adamec navštívil NDR, setkal se s předsedou východoněmecké vlády Willy Stophem a nejvyšším představitelem SED Erichem Honeckerem a podepsal dokumenty o vzájemné hospodářské spolupráci, ochraně životního prostředí aj.

18. dubna

Generální tajemník ÚV KSČ M. Jakeš odletěl na krátkou návštěvu Moskvy, kde ho přijal nejvyšší sovětský představitel M. Gorbačov. Podle Jakešovy podrobné zprávy předsednictvu ÚV KSČ Gorbačov ocenil, že KSČ disponuje propracovanou koncepcí přestavby, odpovídající specifickým československým podmínkám, pochválil počáteční reformní kroky KSČ v roce 1968 a doporučil, aby KSČ více spolupracovala se svými bývalými členy. Zároveň však podpořil úsilí vedení KSČ nepřehodnocovat rok 1968 a ponechat v platnosti dokument Poučení z krizového vývoje, protože – jak podotkl Jakeš – „každé zpochybňování nebo revize jeho závěrů by vedly k rozkladu strany“.

20. dubna

Federální vláda schválila usnesení „o opatření k zajištění realizace závěrů Vídeňské následné schůzky KBSE“. Obsahovalo 68 námětů, jimiž se legislativa i praxe měly v nejrůznějších oblastech uvést alespoň částečně do souladu s přijatými mezinárodními dokumenty. Mezi nejdůležitější oblasti navrhovaných změn patřily vztah státu a církví, soudní ochrana občanských práv a svobod, ochrana životního prostředí a uvolnění cestovního ruchu.

Demokratická iniciativa vyzvala ve svém prohlášení občany k rozvoji nezávislých aktivit v odborové oblasti a oznámila, že od 1. května bude v jejím rámci působit skupina pro odborovou práci.

V třinácti volebních obvodech se konaly doplňovací volby do obou sněmoven Federálního shromáždění, České národní rady a Slovenské národní rady. Poprvé byla umožněna kandidatura více kandidátů, z dvaceti registrovaných poslanců bylo zvoleno devět.

24. dubna

Z podnětu Mezinárodního výboru na podporu Charty 77 se stal 24. duben 1989 Dnem solidarity s Václavem Havlem.

1. května

Oficiální prvomájové oslavy v Praze se po dlouhé době opět konaly na Václavském náměstí. Přes předchozí preventivní akce StB se příznivcům nezávislých iniciativ podařilo vystoupit v průběhu manifestace s vlastními transparenty, z nichž některé požadovaly propuštění politických vězňů a rozšíření politických svobod. Policie proti demonstrantům okamžitě zasáhla; 113 osob bylo zadrženo, trestní stíhání bylo zahájeno proti osmi z nich.

Nezávislá iniciativa Společnost za veselejší současnost zahájila svou činnost vyhlášením happeningu Běh třídou Politických vězňů za propuštění politických vězňů, který se měl pravidelně opakovat do té doby, než státní moc propustí všechny vězně svědomí. Cílem Společnosti bylo upozorňovat na tíživé problémy doby s nadsázkou a humorem.

4. května

Mezinárodní společnost pro lidská práva zveřejnila ve Frankfurtu nad Mohanem zprávu o soustavném a rozsáhlém porušování lidských práv v Československu.

7. května

V některých východoněmeckých městech se konaly demonstrace na protest proti zfalšování výsledků komunálních voleb. Největší byla v Lipsku.

Slovenští aktivisté Hnutí za občanskou svobodu uspořádali na Bradle v okrese Senica vzpomínkové shromáždění k uctění památky slovenského státníka Milana Rastislava Štefánika. Zúčastnilo se asi tisíc lidí.

13. května

Maďarský ministr zahraničních věcí Gyula Horn povolal ke zvláštnímu slyšení československého velvyslance v Maďarsku, aby mu sdělil, že maďarská vláda se rozhodla s okamžitou platností pozastavit výstavbu vodního díla v Nagymarosi, které bylo součástí československo-maďarského energetického projektu Gabčíkovo–Nagymaros. Československá vláda prohlásila, že tento krok je v rozporu s platnou dvoustrannou dohodou. (O definitivním zastavení prací na svém území rozhodlo maďarské Národní shromáždění 31. října 1989.)

V Praze se uskutečnilo druhé setkání zástupců Demokratické iniciativy, jehož se jako hosté zúčastnili aktivisté z Hnutí za občanskou svobodu, Nezávislého mírového sdružení, Československého helsinského výboru, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a Klubu právní podpory.

15. května

U příležitosti Mezinárodního dne odpíračů vojenské služby z důvodu svědomí se v Praze na Letné sešlo přes 30 aktivistů Nezávislého mírového sdružení, které rozehnala policejní jednotka.

16. května

Ideologická komise ÚV KSČ se zabývala novým pojetím ateistické výchovy. Komunistická strana již neměla nadále proti náboženství bojovat, nýbrž usilovat o citlivé překonávání náboženských přežitků. Podle dokumentu bylo třeba získat věřící pro budování socialismu a odtrhnout je od opozice či od podzemní církve.

17. května

Obvodní soud pro Prahu 4 rozhodl o podmíněčném propuštění Václava Havla po uplynutí poloviny trestu. Podnět k soudnímu projednávání podali Havlovi příbuzní a 3385 občanů, kteří žádost o podmíněčné propuštění podpořili podpisem. (Po propuštění poskytl Havel v květnu, červnu a následujících měsících mnoho interview zahraničním televizním a rozhlasovým stanicím, deníkům a časopisům, v nichž se vyjádřil k současné situaci ve východní Evropě a k možnostem politických změn v Československu. On a další přední disidenti opakovaně zdůrazňovali, že jsou možná poslední opoziční generací, která je ochotná vést dialog se zkompromitovaným režimem.)

Sto osmnáct studentů Univerzity J. E. Purkyně v Brně zaslalo Výboru československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci petici, v níž požadovalo ukončení pomlouvačné kampaně v oficiálních médiích o událostech „Palachova týdne“ a propuštění osob vězněných v této souvislosti.

Československo navštívil generální tajemník Rumunské komunistické strany a rumunský prezident Nicolae Ceaușescu. Sešel s G. Husákem a M. Jakešem. V rozhovoru s Jakešem uvedl, že hospodářská situace Rumunska je velmi dobrá a cíle, které si klade perestrojka, již zde byly dosaženy. Několikrát také kritizoval vývoj situace v SSSR a dalších socialistických zemích a navrhl k těmto problémům schůzku generálních tajemníků zemí Varšavské smlouvy. Jakeš v odpovědi označil politickou situaci v Československu za stabilní.

Květen

Výzkum veřejného mínění zaměřený na vztah obyvatel k politickému systému a uskutečněný Ústavem pro výzkum veřejného mínění 10.–22. května dokumentoval změny ve smýšlení obyvatel. Téměř polovina respondentů nepovažovala politický systém v zemi za demokratický, jen třetina se domnívala, že může svobodně vyjadřovat své názory a přibližně polovina dotázaných projevila souhlas nebo tolerantní přístup k demonstracím v době „Palachova týdne“.

19. května

Nezávislá iniciativa Společnost za veselejší současnost nabídla pomoc maďarské vládě při odstraňování zátarasů z ostatního drátu na maďarsko-rakouské hranici. Navrhla akci pojmenovat „Dnes budeme stříhat my u vás, zítra budete stříhat vy u nás“.

Na náměstí Svobody v Brně demonstrovala skupina nezávislých aktivistů za propuštění Stanislava Devátého z vazby. Tentýž den rozhodl krajský prokurátor v Brně o jeho propuštění.

23. května

Charta 77 zaslala otevřený dopis výroční schůzi představitelů členských států NATO, v němž se vyslovila pro zrušení Varšavské smlouvy a NATO a pro vytvoření pluralitního bezpečnostního systému.

23. května–1. června

Pětičlenná delegace složená se zástupců federálního ministerstva financí, ministerstva zahraničních věcí a Státní banky československé vedla ve Washingtonu předběžná jednání s představiteli Mezinárodního měnového fondu a Světové banky o podmínkách přijetí Československa do těchto institucí.

25. května

Federální shromáždění ČSSR přijalo novelizovaný Zákoník práce.

25. května–6. června

Na prvním zasedání sovětského Kongresu lidových zmocněnců byl vytvořen čtyřsetčlenný Nejvyšší sovět, jehož předsedou byl zvolen M. Gorbačov. Zasedání bylo v přímém přenosu přenášeno televizí, vystoupení M. Gorbačova proti návrhu A. Sacharova zrušit článek ústavy o vedoucí úloze KSSS oslabilo jeho popularitu u reformní části společnosti.

26. května

Nezávislé politické hnutí Demokratická iniciativa zveřejnilo dokument Helsinská iniciativa k demokratizaci a vytvoření právního československého státu. Kriticky hodnotilo naplňování Závěrečného dokumentu vídeňské následné schůzky KBSE o lidských a občanských právech, které čs. vláda podepsala 15. ledna 1989. Odmítlo nedemokratický způsob vypracovávání nové ústavy a navrhlo postupně změnit některé československé zákony (zejména přijmout mimořádný volební zákon) v “přechodném demokratizačním období“, aby nová ústava mohla být přijata nově zvoleným (v lednu 1992) Federálním shromážděním.

27. května

Policie rozehnala shromáždění aktivistů Společenství přátel USA u Litovle na Olomoucku. Kolem padesáti účastníků bylo krátkodobě zadrženo, třicet z nich bylo obviněno z přečinu proti veřejnému pořádku.

Na výletní lodi se v Praze konalo první fórum Československého helsinského výboru za účasti zástupců Českých dětí, Demokratické iniciativy, Hnutí za občanskou svobodu, Charty 77, Jazzové sekce, Mírového klubu Johna Lennona, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a klubu Obroda. Debatovalo se o stavu lidských práv a možnostech demokratizace společnosti. Přítomní aktivisté zaslali státním orgánům prohlášení požadující respektování mezinárodních norem o lidských právech, legalizaci nezávislých iniciativ, novelizaci trestního zákoníku a propuštění politických vězňů.

30.–31. května

V Praze se z iniciativy československé vlády konala konference o problémech životního prostředí ve středoevropském regionu. Zúčastnili se jí ministři pro životní prostředí sousedních států a přijali společné memorandum. V době konference se v Praze uskutečnila ekologická manifestace pořádaná nezávislou iniciativou Pražské matky, na které byla přijata petice požadující lepší informovanost o stavu životního prostředí, zastavení výstavby lanové dráhy na Sněžku apod.

30. května–23. června

V Paříži se konala Konference KBSE o lidské dimenzi helsinského procesu, které se účastnili delegáti USA, Kanady a všech evropských zemí kromě Albánie. Podle informace ministra zahraničních věcí ČSSR pro sekretariát ÚV KSČ z 3. července byly kritizovány vlády Rumunska, Bulharska a NDR za nedodržování mezinárodních závazků v oblasti lidských práv a občanských svobod. Československo kritizovaly Velká Británie, USA, Nizozemí, Lucembursko, Island, Rakousko, Švédsko, Norsko, Itálie, Kanada, nejčastěji v souvislosti s událostmi „Palachova týdne“, vězněním Václava Havla a dalších nezávislých aktivistů. Pořadatelé konference oficiálně pozvali několik československých disidentů, úřady jim však neumožnily vycestovat.

1. června

Policie rozehnala schůzi sedmdesáti aktivistů Hnutí za občanskou svobodu v jedné pražské restauraci po dvaceti minutách debaty o úpravách československého právního řádu a o nové ústavě.

4. června

První kolo polských parlamentních voleb skončilo naprostou porážkou vládnoucí PSDS. Podle dohody od „kulatého stolu“ připadalo 65 % mandátů do Sejmu PSDS a jejím koaličním stranám, 35 % opozici sdružené v Občanském výboru. Volby do stočlenného Senátu pak byly zcela svobodné. Občanský výbor získal v prvním kole 160 ze 161 možných mandátů v Sejmu a 92 v Senátu. Žádný z kandidátů vládní koalice neuspěl ve volbách do Senátu, do Sejmu pouze tři. Voleb se zúčastnilo 62 % oprávněných voličů.

Polská Solidarita vysílala v pětiminutovém programu, který jí byl vyměřen v oficiální polské televizi, krátký rozhovor s Václavem Havlem. Rozsáhlejší interview s Havlem vysílala maďarská televize 28. června.

Jednotky čínské armády ukončily masakrem mnohatýdenní studentské demonstrace za demokracii a svobodu projevu na pekingském Náměstí nebeského klidu.

5. června

Charta 77 a další nezávislé iniciativy předaly velvyslanectví Čínské lidové republiky v Praze protest proti brutálnímu zákroku čínských ozbrojených sil proti demonstrantům na Náměstí nebeského klidu. Na Karlově mostě v Praze se sešlo asi čtyřicet mladých lidí, aby uctili památku mrtvých, které si vyžádal masakr v Číně. O den později se zhruba stejný počet lidí shromáždil před čínským velvyslanectvím v Praze. Protestní a pietní akce se konaly také v dalších dnech.

6.–7. června

Člen předsednictva ústředního výboru KSČ Karel Urbánek se účastnil porady tajemníků komunistických stran pro politicko-organizační práci v Havaně.

9. června

Kardinál František Tomášek zaslal prezidentu republiky G. Husákovi dopis se stanoviskem katolické církve k připravované ústavě. Vyjádřil v něm názor, že nejlepší ze všech státních zřízení je demokracie, která „přednostně zajišťuje svobodu a důstojnost lidské osoby při souběžné péči o sociálně slabé občany“. Kardinál uvedl, že pro věřící občany je nepřijatelné ustanovení dosud platné ústavy o marxismu-leninismu jako oficiální státní ideologii a doporučil, aby ústava zakotvila každého občana žít podle své víry a veřejně ji a právo církvi existovat a působit svobodně podle vlastních řádů. Prezident Husák oznámil kardinálu Tomáškovi dopisem z 21. června, že jeho náměty postoupil Komisi pro přípravu nové ústavy, která je „odpovědně posoudí“.

10. června

Americká zpěvačka Joan Baezová přivítala při svém vystoupení na oficiálním hudebním festivalu Bratislavská lyra Václava Havla a aktivisty Charty 77 a Nezávislého mírového sdružení a věnovala jim a politickému vězni Petru Cibulkovi jednu píseň. Zároveň pozvala na scénu bratislavského písničkáře Ivana Hoffmana, kterému však byl během vystoupení vypnut mikrofon. Příslušníci tajné policie s visačkami pořadatelů festivalu znemožnili konání nezávislé tiskové konference v zákulisí koncertní síně.

13. června

V Maďarsku byly zahájeny rozhovory u třístranného stolu mezi opozicí, MSDS a společenskými organizacemi. Rozhovory byly ukončeny dohodou z 18. září 1989, která stanovila základní postup při přechodu k demokracii. Svobodné volby byly vyhlášeny na jaro 1990. Část opozice dohodu nepodepsala.

14.–15. června

Na 14. zasedání ústředního výboru KSČ, které se zabývalo situací v hutnictví a strojírenství, byl dosavadní předseda vlády Slovenské socialistické republiky Ivan Knotek zvolen tajemníkem ÚV KSČ pro ekonomické otázky. Ústřední výbor také rozhodl, že předsedou slovenské vlády se stane Pavol Hrivnák, kterého současně zvolil do funkce kandidáta předsednictva ÚV KSČ. Tajemníkem ÚV KSČ zvolil Miroslava Zajíce a z funkce kandidáta předsednictva ÚV KSČ uvolnil Miloslava Hruškoviče.

15. června

Jeden z představitelů československého demokratického exilu Pavel Tigrid v komentáři vysílaném rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa vyzval Václava Havla, aby přijal politickou roli, k níž ho vyzývá doba, a aby se jednoznačně postavil za opoziční politický program, jehož osou bude „svoboda, demokracie a nezávislost“.

16. června

V Budapešti byl slavnostně pochován bývalý ministerský předseda Imre Nagy, popravený po potlačení povstání v roce 1956. Jeho pohřeb symbolizoval konec kádárovského režimu (J. Kádár zemřel o měsíc později).

18. června

V druhém kole polských voleb, kterého se zúčastnilo pouze 25 % oprávněných voličů, získal opoziční Občanský výbor poslední z možných mandátů v Sejmu a osm z devíti možných do Senátu. Opozici tak v 460 členném Sejmu zastupovalo 161 poslanců, ve stočlenném Senátu opozice získala 99 křesel.

19. června

Po 16. hodině se na pražské pěší zóně (v ulici Na Příkopě) uskutečnilo Korzo za lidská práva, pořádané šesti nezávislými iniciativami – Českými dětmi, Československým helsinským výborem, Demokratickou iniciativou, Hnutím za občanskou svobodu, Nezávislým mírovým sdružením a Mírovým klubem Johna Lennona. Za asistence Veřejné i Státní bezpečnosti vyjádřilo asi dva tisíce občanů kruhovým pochodem v několikastupech svou nespokojenost se stavem lidských práv v ČSSR.

20.–22. června

Kongresu Socialistické internacionály ve Stockholmu se jako hosté zúčastnili signatář Charty 77 Jiří Hájek a zástupce exilového periodika *Listy* Zdeněk Hejzlar.

21. června

V pražské Stromovce se uskutečnila ekologická manifestace za záchranu této lokality. Proti 250 účastníkům, převážně mladých lidí, tvrdě zakročila policie. Jednoho z organizátorů manifestace, Petra Placáka z Českých dětí, odvezli policisté do lesů za Prahou, kde ho surově zbili a ponechali svému osudu.

Vedoucí tajemník městského výboru KSČ v Praze a člen předsednictva ÚV KSČ Miroslav Štěpán se v Bratislavě setkal s prvním tajemníkem městského výboru MSDS v Budapešti a členem politického byra ÚV MSDS Mihály Jassó. Jassó zevrubně informoval Štěpána o politické situaci v Maďarsku a uvedl, že vývoj nabyl dynamiky, jakou vedení maďarské komunistické strany nepředpokládalo a ani zcela nechápe, že strana je značnou názorovou různorodostí dezintegrována a zcela ztratila kontrolu nad mediální oblastí. Za jeden z největších problémů označil poměr Maďarů k poválečné historii, zejména k roku 1956.

22. června

Novým předsedou vlády Slovenské socialistické republiky se stal Pavol Hrivnák.

23. června

Alexander Dubček zaslal otevřený dopis ústřednímu výboru a předsednictvu ÚV KSČ, v němž kritizoval pookupační konsolidační a perzekuční politiku komunistické strany po roce 1970, obhajoval politické a ekonomické reformy z roku 1968 a poukázal na jejich podobnost se současnou sovětskou přestavbou. Vyzval KSČ, aby se zbavila dědictví posledních dvaceti let, zrušila platnost dokumentu Poučení z krizového vývoje a navázala na úsilí po „obnově, obrodě, renesanci, demokratizaci, humanizaci socialismu“ z roku 1968.

24. června

Policie zasáhla proti účastníkům schůzky kolektivu mluvčích Charty 77 v Praze a šestnáct z nich na několik hodin zadržela, mezi nimi Václava Havla. Součástí zásahu byly domovní prohlídky.

26. června

Hnutí za občanskou svobodu předložilo k diskusi svým účastníkům a širší veřejnosti dokument *Principy nové ústavy* a požádalo je o návrhy a připomínky, podle nichž bude vypracován „ideový návrh ústavy“. Východiskem Principů bylo demokratické společenské uspořádání (parlamentní demokracie, politický pluralismus, svobodné volby, oddělení moci zákonodárné, výkonné a soudní, základní lidská práva a svobody, národnostní rovnoprávnost atd.).

29. června

V Rádiu Svobodná Evropa a v dalších zahraničních médiích byla zveřejněna petice Několik vět, která vyzvala československé státní vedení k provedení „důsledných systémových změn“ a zahájení „svobodné a demokratické diskuse“. K iniciátorům a organizátorům petice patřili Václav Havel, Jiří Křižan, Alexandr Vondra a Stanislav Devátý. 1800 signatářů petice požadovalo propuštění politických vězňů, neomezenou svobodu shromažďovací, legalizaci nezávislých iniciativ, nezávislé a objektivně informující sdělovací prostředky, respektování náboženské svobody, péči o životní prostředí a zahájení svobodné diskuse o hlavních problémech poválečných dějin Československa. Petice byla otevřená a mohl ji podepsat každý, kdo souhlasil s jejím zněním. Podpořily ji všechny nezávislé iniciativy. V den zveřejnění petice zahájil československý režim ostrou difamační a perzekuční kampaň. V článku *Rudého práva* Kdo se je vítr, sklízí bouři byli iniciátoři petice označeni za „rozvraceče přestavby, usilující o návrat ke kapitalismu“. Mnohé signatáře se režim pokusil zastrašit domovními prohlídkami, postihy v zaměstnání, peněžitými pokutami, policejní i soudní perzekucí. (Do konce července podepsalo petici přes 10 tisíc lidí, na konci srpna bylo podpisů okolo 20 tisíc, koncem září přes 30 tisíc a v polovině listopadu téměř 40 tisíc občanů.)

Červen

V prvním čísle samizdatového Časopisu pro kulturní a společenskou informaci *Sport* zveřejnil signatář Charty 77 Jan Ruml komentář *K čemu dožrál čas?*, který obsahoval jisté znaky opozičního programu. Polemizoval v něm s umírněným, nekonfrontačním pojetím opozice. Nepřímo, ale zcela jasně a adresně vyzval demokratické aktivisty, nezávislé iniciativy i veřejnost k dobývání „prostoru svobody“ účastí na demonstracích a jiných přímých protirežimních akcích.

1. července

Slavnostní bohoslužbou v katedrále sv. Víta v Praze vyvrcholily oslavy 90. narozenin kardinála Františka Tomáška. Oslav se zúčastnilo asi 5 tisíc věřících, 11 kardinálů a 20 biskupů ze zahraničí, kardinálu Tomáškovi osobně blahopřáli rovněž Václav Havel a Alexander Dubček. Po skončení bohoslužby manifestovalo dva tisíce lidí před arcibiskupským palácem.

3. července

Představitelé nezávislých občanských iniciativ (Charta 77, Demokratická iniciativa, Nezávislé mírové sdružení, Klub právní podpory, Mírový klub Johna Lennona, Československý helsinský výbor, Hnutí za občanskou svobodu, Společenství přátel USA, České děti a Křesťanská unie lidských práv) zaslali předsedům vlád a poslaneckým sněmovnám Bulharska, Maďarska, NDR, Polska a SSSR dopis se žádostí, aby se oficiálně distancovali od vojenské intervence do Československa v roce 1968. O den později zaslal obdobný dopis týmž adresátům i Klub za socialistickou přestavbu Obroda.

6. července

V projevu v Radě Evropy ve Štrasburku Michail Gorbačov veřejně odsoudil „Brežněvovu doktrínu“ a uvedl, že „jakékoliv vměšování do vnitřních záležitostí a jakékoliv pokusy o omezení suverenity států – přátelských, spojeneckých či jiných – je nepřijatelné“.

7.–8. července

V Bukurešti zasedal Politický poradní výbor Varšavské smlouvy. V úzkém kruhu generálních tajemníků komunistických stran vystoupil M. Gorbačov s projevem, v němž charakterizoval situaci v SSSR („jsme na správné cestě“) a optimisticky hodnotil budoucnost i minulost socialismu: „socialistická společnost má historické zásluhy... před celým lidstvem“, „na celém světě by život vypadal jinak nebýt existence socialismu“. M. Jakeš představil program československé „přestavby“, nepřihlásil se však k podpoře Gorbačovovy politiky, uvedl, že v Československu se „aktivizují různé opoziční síly“, a naznačil, že je nežádoucí, aby vedení ostatních stran odpovídala na dopis A. Dubčeka a O. Černíka žádající odsouzení intervence z roku 1968.

11. července

V Brně se sešli zástupci Hnutí za občanskou svobodu (Jaroslav Šabata, Rudolf Battěk a Ladislav Lis), Demokratické iniciativy (Emanuel Mandler, Eva Štolbová) a Nezávislého mírového sdružení (Jan Šabata), kteří se shodli na vytvoření Československého občanského výboru, v němž by se nezávislé iniciativy spojily v jednotnou politickou opozici. Účastníci schůzky označili za hlavní politické úkoly dne podporu petici Několik vět a uspořádání protirežimních demonstrací 21. srpna, 28. října a 10. prosince 1989.

12.–13. července

Ministr zahraničních věcí SRN Hans-Dietrich Genscher jednal při své oficiální návštěvě Československa s generálním tajemníkem ÚV KSČ M. Jakešem, prezidentem G. Husákem, předsedou federální vlády L. Adamcem a ministrem zahraničních věcí J. Johanesem. Při setkání s Jakešem vyjádřil zájem o prohloubení hospodářské spolupráce mezi oběma zeměmi. Reakci československého režimu na petici Několik vět označil za „nepochopitelnou“ a vyzval k názorové toleranci. Jakeš mj. řekl, že Československo kráčí svou vlastní cestou, která odpovídá jeho podmínkám. Při setkání s ministrem zahraničí Johanesem Genscher apeloval na československou vládu, aby se připojila k těm východoevropským státům, které začaly respektovat lidská práva. Ministr se v Praze rovněž setkal se signatáři Charty 77 Václavem Havlem a Jiřím Hájkem a s kardinálem Tomáškem.

***15. července**

Československé vysílání Rádía Svobodná Evropa vysílalo padesátiminutový rozhovor s Václavem Havlem.

19. července

Polské Národní shromáždění zvolilo W. Jaruzelského prezidentem (270:233 hlasů). Přes prvotní nechuť opozice k jeho kandidatuře zvolení Jaruzelského umožnila skupina zastupitelů z Občanského parlamentního klubu, kteří záměrně odevzdali neplatné hlasy nebo hlasování bojkotovali.

20. července

Předseda vlády ČSSR L. Adamec navštívil Maďarsko. S maďarským premiérem Miklósem Némethem a předsedou MSDS Reszö Nyerseem jednal především o dostavbě společného vodního díla Gabčíkovo–Nagymaros. Maďarští politici upozornili na to, že konečně

rozhodnutí o dostavbě si vyhradil parlament. Adamec uvedl, že nevidí důvod ke změně smlouvy, vyslovil se pro dokončení a zdůraznil, že spor je třeba vyřešit do 31. října.

21. července

Na několikadenní neoficiální návštěvu přijeli do Československa aktivisté polské Solidarity Adam Michnik, Zbigniew Janas, Jan Lityński, Miroslav Jasiński a Zbigniew Bujak (první tři jmenovaní byli již poslanci polského Sejmu). Setkali se s Václavem Havlem, kardinálem Tomáškem, Alexandrem Dubčekem, se svými spolupracovníky z Polsko-československé solidarity a s představiteli dalších nezávislých iniciativ.

25. července

Kardinál František Tomášek seznámil ve svém poselství katolické věřící s kroky, které v poslední době podnikl na obranu práv církve a občanů.

31. července

Nezávislé mírové sdružení uspořádalo na pražském náměstí Míru manifestaci na podporu vězněných odpíračů základní vojenské služby. Demonstranti se dožadovali uzákonění náhradní civilní služby. Na výzvu Nezávislého mírového sdružení se uskutečnily podobné demonstrace před budovami československého velvyslanectví v Londýně, Budapešti, Římě, New Yorku a Vídni.

1. srpna

V Praze bylo svoláno celoměstské shromáždění předních funkcionářů Lidových milicí a Sboru národní bezpečnosti (policie), na němž vedoucí tajemník městského výboru KSČ v Praze Miroslav Štěpán označil petici Několik vět za „pamflet a protipřestavbový, kontrarevoluční program“ a sdělil, že k ochraně veřejného pořádku budou nasazeny jednotky Lidových milicí, SNB a v případě potřeby i armáda. V souvislosti s nadcházejícím výročím okupace Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 zesílila již v červenci perzekuční aktivita Státní bezpečnosti proti představitelům nezávislých občanských iniciativ. Režimní sdělovací prostředky se snažily vyvolat dojem, že nezávislé iniciativy usilují o násilnou konfrontaci se státní mocí.

V Praze se uskutečnila první schůzka znovuobnoveného centra Českého Pen-klubu, jehož členy se stali i spisovatelé, kteří nemohli v Československu oficiálně publikovat. Policie zadržovala po dobu schůzky Václava Havla, Jana Trefulku, Evu Kantůrkovou, Milana Šimečku a Milana Jungmanna.

4. srpna

Kardinál František Tomášek zaslal vládě a ústřednímu výboru KSČ otevřený dopis, v němž vyjádřil podporu petici Několik vět a nabídl se jako prostředník celospolečenského dialogu.

6.–9. srpna

Tajemník Ústředního výboru KSČ Jozef Lenárt navštívil Rumunsko, kde hovořil s generálním tajemníkem Ústředního výboru Rumunské komunistické strany Nicolaem Ceaușescem a tajemníkem Ionem Stoianem o politické situaci ve východní Evropě. Podle Lenártovy zprávy pro předsednictvo ÚV KSČ vyjádřili rumunští politici zneklidnění nad situací v SSSR a nad kritikou socialistické minulosti, která zpochybňuje schopnost řešit současné problémy. Lenárt rumunské funkcionáře ujistil, že československá strana hodnotí situaci v sovětském bloku „totožně či značně blízce“.

9. srpna

Tři nezávislé iniciativy (Hnutí za občanskou svobodu, Demokratická iniciativa a Sdružení T. G. Masaryka) vydaly prohlášení, v němž vyzvaly československé občany, aby se 21. srpna přidali k hodinovému protestnímu korzu na pěší zóně v Praze a na náměstích v ostatních městech republiky. Doporučily zahájit korzo dvěma minutami ticha.

10. srpna

Charta 77, Nezávislé mírové sdružení, České děti, Mírový klub Johna Lennona, Společenství přátel USA a Polsko-československá solidarita zveřejnily prohlášení Slovo k srpnovému výročí, v němž vyjádřily obavy z možného brutálního ozbrojeného zásahu státní moci proti občanům, kteří se 21. srpna zúčastní protestní manifestace v centru Prahy. Doporučily, aby občané projeví svou nespokojenost pokojným korzováním v centrech měst a tím, že v tuto dobu nebudou používat městskou hromadnou dopravu.

11. srpna

V interview pro deník *Népszabadság* označil zástupce vedoucího oddělení pro zahraniční styky ústředního výboru Maďarské socialistické dělnické strany Imre Szokai intervenci vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 za „zásadně chybný“ krok.

15. srpna

K poněkud rozdílným stanoviskům dvou skupin nezávislých iniciativ k manifestacím plánovaným na 21. srpna se v rozhlasovém vysílání Svobodné Evropy vyjádřil Václav Havel. Uvedl, že se množí obavy z toho, že státní moc svévolně vyvolá konfrontaci a pokusí se definitivně zúčtovat s nezávislými iniciativami a probouzejícím se občanským vědomím. Označil pouliční manifestace za krajní formu odporu a vyslovil názor, že ještě nenastala situace, která si vyžaduje velkých rizik a velkých obětí.

Nezávislá iniciativa Společnost za veselejší současnost uspořádala v Praze happening Neúspěšný zásah, parodující akci represivních sil proti demonstrujícím občanům.

16. srpna

Politický výkonný výbor Maďarské socialistické dělnické strany zveřejnil stanovisko k vojenské intervenci Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968. Uvedl v něm, že hodnocení těchto událostí je věcí československého lidu a komunistické strany, zároveň však oznámil, že maďarská vládnoucí strana se s intervencí „neztotožňuje“.

17. srpna

Hnutí za občanskou svobodu a Demokratická iniciativa reagovaly nesouhlasně na prohlášení ostatních nezávislých iniciativ a na soukromé prohlášení Václava Havla k výročí srpnové okupace Československa. Uvedly, že odrazovat občany od demonstrací a zdůrazňovat nebezpečí násilných střetů státní moci je v rozporu se současným veřejným míněním.

Dolní komora polského parlamentu (Sejm) odsoudila intervenci pěti států Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968, která „vrhla zpět proces demokratizace“. (Senát tak učinil o týden dříve.)

Vyšetřovatel Krajské správy SNB v Bratislavě zahájil stíhání ve věci trestného činu pobuřování, spojené s domovními prohlídkami u čtyř slovenských demokratických aktivistů – Jána Čarnogurského, Miroslava Kusého, Antona Seleckého a Hany Ponické (dodatečně byl obviněn Vladimír Maňák) za to, že vyzvali slovenské občany, aby se účastnili pokojných

manifestací k výročí srpnové intervence 1968. Čarnogurský a Kusý byli vzati do vazby. Perzekuce tzv. bratislavské pětky vyvolala na Slovensku, v Čechách i v zahraničí vlnu protestů a projevů solidarity.

18. srpna

Předsednictvo ÚV KSČ projednávalo svou odpověď na stanovisko politického výkonného výboru ÚV MSDS a prohlášení polského Sejmu k vojenské intervenci Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968. V dopise adresovaném vedení Maďarské socialistické dělnické strany označilo její stanovisko z 16. srpna za „nepřípustné zasahování do vnitřních záležitostí“ Československa, protože „každá země si sama volí vlastní cestu rozvoje a má nezadatelné právo ho i sama hodnotit“. Podobně odsoudilo prohlášení polského Sejmu.

Předsednictvo projednalo Informaci o bezpečnostní situaci a dalších úkolech v boji proti vnitřním nepřátelům, předloženou federálním ministrem vnitra Františkem Kinclem. Pokyny k případnému zásahu proti demonstraci 21. srpna zněly: „V případě, že budou pořádána tzv. tichá korza, bude prováděna perlustrace a předvádění aktivně vystupujících osob na útvary SNB. Dojde-li k podpisovým akcím, verbálním útokům či spontánním projevům odporu proti stranickému, státnímu vedení a politice KSČ, nastoupí pořádková jednotka, která provede vytažení davu z prostoru a jeho rozptýlení. Když i přes prováděná opatření dojde k masovému protispolečenskému vystoupení, budou nasazeny pořádkové síly k provedení nutného rozhodného zákroku a obnovení veřejného pořádku s využitím technických prostředků.“ Od 18. srpna byl nepřetržitě aktivován informační systém v okresech a krajích, propojený s ústředním výborem KSČ a oddělením státní administrativy.

19. srpna

Prezident Jaruzelski pověřil sestavením vlády zástupce Solidarity Tadeusze Mazowieckého. 24. srpna potvrdil Mazowieckého ve funkci Sejm a 12. září potvrdil složení vlády. Z 24 členů bylo 12 ze Solidarity, 4 ze Sjedenčené lidové strany, 4 z PSDS, 3 z Demokratické strany a jeden byl nezávislý.

***19. srpna 1989**

V maďarském městečku Sopron využilo 661 občanů NDR dočasného otevření hraničního přechodu z příležitosti tzv. panevropského pikniku k útěku do Rakouska.

21. srpna

V podvečer 21. srpna se v Praze na Václavském náměstí a na přilehlé pěší zóně shromáždilo několik tisíc lidí. Demonstrace se zúčastnili političtí aktivisté z Maďarska, Polska, Itálie, NDR a SRN. Shromáždění lidé skandovali hesla na podporu nezávislých iniciativ a jejich představitelů, lidských práv, svobody a demokratického vývoje v Polsku a Maďarsku. Policejní jednotky proti manifestaci násilně zakročily a rozehnaly ji. Podle zprávy federálního ministerstva vnitra předsednictvu ÚV KSČ z 24. srpna se manifestace zúčastnilo jeden a půl tisíce lidí, 990 bylo kontrolováno, zadrženo bylo 105 československých a 56 zahraničních účastníků. V rámci „preventivních opatření“ Státní bezpečnosti bylo ještě před konáním demonstrace zadrženo celkem 81 „ideových vůdců protisocialistických vystoupení“, proti 1159 občanům „byla uplatněna... rozkladná opatření“, „oficiální výstrahy“ byly použity ve 13 případech, 166 osob bylo předvoláno na vojenské cvičení. V důsledku opatření na státních hranicích se do Československa nedostalo 405 Poláků, 46 Maďarů a 36 Italů.

***23. srpna**

Velvyslanectví SRN v Praze bylo „na přechodnou dobu“ uzavřeno pro styk s veřejností vzhledem k tomu, že „bylo dosaženo meze kapacit pro přijímání lidí z NDR usilujících o azyl“.

25. srpna

Předsednictvo ÚV KSČ hodnotilo „bezpečnostní opatření“ proti demonstraci na základě písemných zpráv člena předsednictva K. Hoffmanna a federálního ministra vnitra F. Kincla jako velmi úspěšná.

Předsednictvo ÚV KSČ se vyjádřilo ke stanovisku Nicolae Ceaușesca, rumunské vlády a vedení komunistické strany z 20. srpna k situaci v Polsku, které bylo rovněž odesláno komunistickým stranám tzv. socialistických zemím. Rumunské vedení navrhlo přijetí společného stanoviska vyjadřujícího zásadní nesouhlas s tím, aby sestavením nové polské vlády byl pověřen představitel Solidarity. Po informaci o rozhovoru J. Lenárta s polským velvyslancem předsednictvo ÚV KSČ rumunský návrh odmítlo s tím, že „je v suverénní kompetenci polského lidu“, jakou bude mít vládu.

Předsednictvo ÚV KSČ projednalo návrh nových stanov Komunistické strany Československa, podle kterého se strana bude nadále rozvíjet na základě „osvědčených marxisticko-leninských principů“ a zachová si „objektivně nevyhnutelné“ vedoucí postavení ve společnosti.

26. srpna

Československá demokratická iniciativa se dohodla s Maďarským demokratickým fórem na ustavení výboru Československo-maďarské demokratické spolupráce.

26.–27. srpna

Na základě dohod, které akceptovalo předsednictvo ÚV KSČ 28. dubna a 9. června 1989, byli vysvěceni tři noví biskupové – Josef Koukl pro litoměřickou diecézi, František Vaňák pro diecézi olomouckou a František Tondra pro diecézi spišskou. Trnavský biskup Ján Sokol byl zároveň vysvěcen na arcibiskupa.

27. srpna

Hnutí za občanskou svobodu, Demokratická iniciativa a Sdružení T. G. Masaryka vydaly prohlášení, v němž konstatovaly, že jejich výzvy k účasti na srpnové manifestaci byly v souladu s postoji široké občanské veřejnosti a že všechny nezávislé iniciativy vstoupily do nové fáze zápasu o vytvoření demokratické, pluralitní společnosti, v níž bude mít rozhodující význam jednotný postup.

28. srpna

Instruktoři ÚV KSČ charakterizovali na své pražské poradě politickou situaci v jednotlivých krajích jako „stabilizovanou“. Protirežimní vystoupení „se stala záležitostí jednotlivců, popřípadě malých skupin“.

Podle Operativní informace ze zpráv krajských (městských) výborů strany k 30. srpnu 1989 došlo 44 195 stanovisek podporujících předsednictvo ÚV KSČ a 21 357 rezolucí odsuzujících „pamflet Několik vět“. Mezi komunisty „sílí obavy o další osud socialismu“ v Maďarsku, Polsku a Sovětském svazu.

28.–31. srpna

Ministr vnitra ČSSR F. Kincl a další vysocí funkcionáři resortu jednali v SSSR s vedením Výboru pro státní bezpečnost KGB a ministerstva vnitra SSSR. Představitelé KGB hovořili o význačných koncepčních změnách v činnosti KGB, charakterizovaným jako „přechod od postihování názorů a jejich rozšiřování k ochraně státního zřízení“. Českoslovenští funkcionáři nenaznačili žádnou změnu koncepce práce StB a uvedli, že československý režim, mimo jiné s ohledem na „negativní zkušenosti z PLR a MLR“, nehodlá vést dialog „s aktivisty stojícími na protisocialistických pozicích“.

Policie zasáhla proti veřejnému diskusnímu fóru, které se od 5. srpna konalo každý den na pražském Karlově mostě. Moderátor diskuse, aktivista Mírového klubu Johna Lennona Stanislav Penc, byl krátce po klidném ukončení fóra fyzicky napaden příslušníky tajné policie. Do střetu zasáhli kolemjdoucí občané a umožnili Pencovi uprchnout.

4.–6. září

Předseda federální vlády L. Adamec navštívil Rumunsko, kde se mimo jiné sešel s N. Ceaușescem. V rozhovoru oba kritizovali situaci v Polsku a Maďarsku a Adamec Ceaușesca informoval o československém návrhu na svolání porady „na nejvyšší úrovni“, která by přijala stanovisko k vztahům mezi socialistickými zeměmi.

6. září

V Praze vznikl Kruh nezávislé inteligence, který se v sedmibodovém prohlášení vyslovil pro neomezený dialog všech složek společnosti, maximální informovanost a rehabilitaci etických principů. Kruh se rovněž rozhodl vystupovat na obranu svých členů i ostatních tvůrčích a vědeckých pracovníků proti perzekuci a represí.

8. září

Pravidelně pořádaný Běh třídou Politických vězňů za propuštění politických vězňů, tentokrát věnovaný Stanislavu Devátému, byl násilně přerušen policií, která několik účastníků zadržela a při výslechu na místním policejním oddělení zbila. O den později policie zabránila akci Pochod Prahou za politické vězně, pořádané Mírovým klubem Johna Lennona.

9. září

Československo zrušilo omezení v diplomatických stycích s Albánií.

10. září

Maďarsko oznámilo, že otevírá své hranice s Rakouskem, přes které se již delší dobu pokoušely přecházet tisíce východoněmeckých utečenců.

***11. září**

Maďarsko jednostranně vypovědělo příslušné dohody s NDR a povolilo občanům NDR v uprchlických táborech na Balatonu odchod do Rakouska. K nim se postupně přidružili další Němci, kteří se zdržovali v Československu a v dalších zemích. Během tří dnů dorazilo do Spolkové republiky 15 tisíc Němců z NDR.

11. září

V Brně se setkala patnáct aktivistů nezávislých iniciativ Obroda, Nezávislé mírové sdružení, Hnutí za občanskou svobodu a Demokratická iniciativa a vyslovili se pro vytvoření jednotného „kulatého stolu opozice“.

12. září

Ministr národní obrany ČSSR Milán Václavík odcestoval do Číny na oficiální návštěvu.

13. září

V Praze Na Můstku se z podnětu Nezávislého mírového sdružení konala demonstrace, na které protestovalo asi tři sta lidí proti výstavbě koksárny ve Stonavě. Demonstraci brutálně rozehnala policie.

***14. září**

Mluvčí Charty 77 v dopise vládě ČSSR vyjádřili přesvědčení, že je třeba neprodleně umožnit všem východoněmeckým občanům, kteří se zdržují na zastupitelství SRN v Praze, vycestování do Spolkové republiky, jak to nedávno učinila maďarská vláda, anebo situaci řešit alespoň dočasně a v souladu s humanitárními zásadami.

14. září

Osmnáctiletá aktivistka Demokratické iniciativy Renata Pánová byla Okresním soudem v Táboře odsouzena k šestiměsíčnímu nepodmíněnému trestu za to, že na prvomájové manifestaci rozvinula transparent s nápisem solidarizujícím se s politickými vězni.

15. září

Demokratická iniciativa se přejmenovala na politické hnutí Československá demokratická iniciativa a zveřejnila programové prohlášení, v němž popsala povahu úpadku československé společnosti a nastínila cesty k jejímu řešení. Současnou všeobecnou krizi charakterizovala jako „krizi československé státnosti“, „degeneraci národní reprezentace“, „krizi osobnosti“, „krizi národního vědomí“, „krizi národního hospodářství“ a „krizi životní úrovně“. Vyzvala československou společnost k odvaze „podepsat se, hovořit, účastnit se schůzek, hlasovat a vyjadřovat vlastní názor“ a ostatní nezávislé iniciativy k dohodě na společných zásadách přechodu k demokracii a jejich praktickému naplňování. O den později ČDI zveřejnila své organizační zásady.

Moskevský deník *Izvestija* otiskl dopis Jiřího Hájka, Jiřího Hanzelky a Jiřího Slámy k událostem 21. srpna 1968.

15.–16. září

V Praze se konala celostátní porada vedoucích tajemníků krajských a okresních výborů KSČ. Generální tajemník ÚV KSČ M. Jakeš vyzval přítomné funkcionáře, aby „aktivizovali“ stranu a usilovali o její „jednotu a akceschopnost“. Konstatoval, že „opoziční síly“ budou úsilí komunistů o „přestavbu“, „ekonomickou reformu“ a „demokratizaci všech sfér života společnosti“ nadále ztěžovat a připustil, že v řadách komunistické strany se vyskytují „kolísavost, pochybnosti a poráženecké nálady“ a že někteří „neplní svou povinnost vést zápas za realizaci stranických usnesení“. Na stranické funkcionáře apeloval, aby uvedli komunistickou stranu do „aktivního pohybu“.

16. září

Rozhlasová stanice Svobodná Evropa vysílala úryvky z diskusního vystoupení M. Jakeše, které přednesl 17. července na aktivu funkcionářů Západočeského kraje v Červeném Hrádku. Tajně pořizená nahrávka dokládala intelektuální neschopnost nejvyššího stranického vůdce i jeho nepochopení vývoje ve společnosti a rychle se šířila po celém Československu.

20. září

Dvaadvacet organizátorů petice Několik vět zaslalo předsedovi československé vlády L. Adamcovi dopis, v němž ho upozornilo na to, že desetitisíce jejích dosavadních signatářů tvoří nezanedbatelnou společenskou sílu, s níž by měla státní moc neprodleně zahájit dialog o požadavcích formulovaných v petici. Autoři dopisu upozornili, že jako prostředník dialogu se nabídl nejvyšší představitel katolické církve v Československu kardinál František Tomášek. Předseda vlády na výzvu nereagoval.

Za účasti dvou set občanů se v Praze uskutečnilo tiché korzo za záchranu Královské obory zvané Stromovka. Policie krátkodobě zadržela pět účastníků, jednomu z nich sdělila podezření z přečinu.

23. září

StB zabránila schůzce kolektivu mluvčích Charty 77: střežila byty aktivistů a Václava Havla zadržela na šest hodin.

25. září

Československo navštívil první tajemník ústředního výboru Polské sjednocené dělnické strany Mieczyslaw Rakowski. V rozhovoru s generálním tajemníkem ÚV KSČ M. Jakešem uvedl, že PSDS se nebude vyjadřovat k roku 1968 a bude plně respektovat stanovisko KSČ, a podrobně hovořil o politické situaci v Polsku, o prvních krocích a záměrech Mazowieckého vlády a o stavu a perspektivách PSDS. Rakowski se také setkal s prezidentem ČSSR G. Husákem a s předsedou federální vlády L. Adamcem.

Instruktoři ÚV KSČ informovali na poradě v Praze o situaci v základních organizacích KSČ. Podle jejich zpráv většina stranických organizací nevyvíjela dostatečnou iniciativu, neorientovala se v hlavních problémech a čekala na pokyny shora.

26.–28. září

V bulharské Varně se konala porada tajemníků pro zahraniční styky ústředních výborů komunistických stran tzv. socialistických států. Podle J. Lenárta, který zastupoval KSČ, se porada uskutečnila ve velice napjaté a kontroverzní atmosféře a zástupci rumunské, východoněmecké a bulharské komunistické strany zpochybňovali či odmítali „přestavbu“, „demokratizaci“ a „uvolňování napětí mezi socialistickým a kapitalistickým táborem“. Delegation maďarské komunistické strany odmítla podepsat závěrečný dokument.

***28. září (New York)**

V závěru rozhovoru s ministrem Genscherem konstatoval sovětský ministr Ševardnadze, že chápe nevyhnutelnost pokusit se o řešení kritické situace v pražském velvyslanectví SRN a že je mu jasné, že věc zašla příliš daleko. Uvedl, že o tom bude hovořit s ministry zahraničí ČSSR a NDR a že pošle telegramy do Prahy a do Berlína.

29. září

Předsednictvo ÚV KSČ projednalo návrh ústavy ČSSR, ČSR a SSR, který předložil společně s návrhem ústavního zákona o způsobu přijetí nové ústavy ministr federální vlády Marián Čalfa, a schválilo harmonogram „propagandistického zabezpečení všelidové diskuse k návrhu ústavy“. Na zasedání 20. října rozhodlo, že návrh ústavy bude zveřejněn v březnu 1990 po krajských konferencích KSČ a „organizovaná široce založená diskuse“ vyvrcholí v období po 18. sjezdu KSČ, připravovaném na květen 1990. Federální shromáždění, Česká národní rada a Slovenská národní rada měly novou ústavu schválit v říjnu nebo listopadu 1990.

***29. září**

Politbyro ÚV SED přijalo usnesení o souhlasu s transportem občanů NDR pobývajících na velvyslanectvích SRN ve Varšavě a v Praze vlaky železnice NDR do Spolkové republiky

Září

Třetí číslo samizdatového časopisu pro společenskou a kulturní informaci *Sport* otisklo stať signatáře Charty 77 Jana Rumla *Limity současné opozice, kriticky komentující situaci uvnitř opozičního hnutí*. V souvislosti s nesourodými postoji nezávislých iniciativ a jejich představitelů k protirežimní demonstraci 21. srpna 1989 poukázal na nekoncepčnost opozice („nedostatečná sebereflexe opozice jakožto konsekventní politické síly“) a na absenci soustavné diskuse o významu protirežimních demonstrací v opoziční činnosti. Vyslovil se pro program postupného dobývání prostoru, v němž zaujímá tento způsob boje s režimem přední místo. Totéž číslo *Sportu* přineslo rozhovor nezávislého novináře Ivana Lampera s Václavem Havlem pod názvem *Terén, na který nikdy nevstoupím*. Havel se v něm vyjádřil k paradoxní situaci, kdy doba, veřejnost i režim mu vzhledem k jeho dlouholeté nezávislé spisovatelské angažovanosti přisuzují roli politika a on sám jím nikdy být nechtěl a nechce. Zároveň však nehodlá a ani nemůže opustit své dosavadní společenské působení („jako občan nechci rezignovat na své občanství, ale nechci být profesionálním politikem“). Prohlásil, že vzhledem k tomu může jako politický „amatér“ „zprostředkovávat společenský dialog“ a „sehrávat svou roli ve společenských konfrontacích“, ale potom se vrátí ke spisovatelství.

***30. září večer – 1. října ráno**

První vlna hromadného exodu, v níž odjelo z Prahy do Spolkové republiky šesti vlaky železnice NDR a přes její území více než šest tisíc východních Němců. První autobusy s „uprchlíky z NDR“ odjely od budovy západoněmeckého velvyslanectví na Malé Straně v 19.30 hod. a první vlak z nádraží Praha-Libeň ve 21.30 hod. 30. září. Poslední autobus směřující k nádraží opustil velvyslanectví 1. října v 8.00 ráno. – Zvláštní vlak přivezl z Varšavy do západoněmeckého Helmstedtu 809 občanů NDR

1. října

Na valném shromáždění OSN v New Yorku měl československý ministr zahraničních věcí příležitost poprvé po jedenácti letech hovořit se svým americkým protějškem. James Baker sdělil Jaromíru Johanesovi, že zlepšení vztahů mezi oběma zeměmi závisí na větším respektování lidských práv v ČSSR. Předložil mu také částečný seznam politických vězňů a vyjádřil názor, že ekonomická reforma nebude úspěšná bez adekvátních změn v politické sféře.

2. října

Klub za socialistickou přestavbu Obroda zaslal otevřený dopis členům KSČ, v němž je vyzval k ideové a politické obrodě komunistické strany.

***4. října, 18.24 – 5. října, 01.45**

Druhý exodus z Prahy do Spolkové republiky přes území NDR. Osm zvláštních vlaků dopravilo 8 270 občanů NDR.

7. října

Říjnové vydání samizdatových *Lidových novin* přineslo článek Václava Havla *Hodina mezi zkrachovancem a politikem*. Havel charakterizoval současnou situaci jako přechodné období a vyjádřil přesvědčení, že československé nezávislé iniciativy se ještě zdaleka

netransformovaly ve skutečnou politickou opozici. Vyzval je k realismu: neměly by propadat euforii z toho, že lidé chodí na jimi svolávané demonstrace a že je chápou jako politickou alternativu. Nezávislé iniciativy nevyřeší samy za společnost všechno, „co ve skutečnosti musí a jedině může vyřešit společnost jako celek“. Vyslovil se proti přeceňování významu protirežimních demonstrací na úkor každodenní drobné práce politické, k níž opozici vyzval. Na závěr připomněl nezávislým iniciativám, aby ani na politické půdě, na níž se záhy mohou ocitnout, nezapomněly na své „prapůvodní“, „mrvní“ kořeny a nedopustily, aby se jejich odpovědnost rozštěpila na dvě části – politickou a lidskou.

Oficiální oslavy čtyřiceti let NDR se změnilы v protirežimní demonstrace. Přítomný Gorbačov varoval vedení SED: „kdo přichází pozdě, toho potrestá sám život“. V následujících dnech demonstrace pokračovaly.

11. října

Předseda maďarské vlády Miklós Németh při jednání v Praze o hospodářské a vědeckotechnické spolupráci, o zřízení maďarského Kulturního a informačního střediska v Bratislavě a dostavbě vodního díla Gabčíkovo–Nagymaros upozornil československého premiéra Adamce na to, že v důsledku přechodu Maďarska k tržní ekonomice bude vzájemný obchod zúčtováván v dolarech.

11.–12. října

V Praze se konalo 15. zasedání ústředního výboru KSČ, které se zabývalo otázkami ochrany životního prostředí. Ve zprávě předsednictva ÚV KSČ označil generální tajemník M. Jakeš politickou situaci v zemi za stabilizovanou a uvedl, že politika komunistické strany se těší podpoře lidu.

12. října

Šéfredaktor samizdatového měsíčníku *Lidové noviny* Jiří Ruml a jeho zástupce Rudolf Zeman byli uvězněni a obviněni z trestného činu pobuřování. K protestní petici požadující propuštění obou zadržovaných a respektování svobody tisku se v průběhu října a první poloviny listopadu připojilo přes dvě stě novinářů působících většinou v redakcích oficiálních novin a časopisů.

V restauraci Černý pivovar v Praze se konalo setkání zástupců čtyř nezávislých, politicky orientovaných iniciativ – Obrody, Nezávislého mírového sdružení, Hnutí za občanskou svobodu a Demokratické iniciativy. Asi po dvaceti minutách přerušila schůzku policie, její účastníky zadržela, podrobila osobní prohlídce a výslechu a po několika hodinách propustila. Podobným způsobem bylo znemožněno setkání aktivistů Československého helsinského výboru se zástupci Mezinárodní helsinské federace.

14. října

V Praze se uskutečnila schůzka 73 představitelů tzv. obrodného proudu Československé strany lidové, kteří si zvolili šest mluvčích a jménem 12 tisíc členů lidové strany požadovali svolání sjezdu strany, který se měl konat v roce 1991, již v červnu 1990.

15. října

Ve Frankfurtu nad Mohanem byla v přítomnosti prezidenta Spolkové republiky Německo Richarda von Weizsäckera a spolkového kancléře Helmuta Kohla udělena Václavu Havlovi Mírová cena německých knihkupců za rok 1989. Havel se slavnosti nemohl osobně zúčastnit, neboť mu československý režim neumožnil vycestovat.

Hnutí za občanskou svobodu vydalo prohlášení k prvnímu výročí svého vzniku, v němž uvedlo, že i přes soustavnou perzekuci trvale roste zájem o práci v hnutí (připojilo se k němu více než 900 československých občanů.) Hnutí rovněž deklarovalo svoji otevřenost a spolupráci s ostatními nezávislými iniciativami.

18. října

Erich Honecker odstoupil z vedení SED a byl vystřídán Egonem Krenzem. Honeckerův pád byl dovršen 24. října zproštěním úřadu předsedy Státní rady. Demonstrace nadále pokračovaly.

23. října

V den 33. výročí vypuknutí revoluce roku 1956 byla v Maďarsku vyhlášena nová republika.

24. října

Velvyslanec Německé demokratické republiky v Československu Hans Ziebart zevrubně informoval člena předsednictva ÚV KSČ J. Lenárta o „velmi kritické“ situaci v NDR, kterou stranické a státní vedení bude řešit výhradně „politickými prostředky“ – dialogem se všemi politickými silami, které se hlásí k socialistickému společenskému zřízení.

***24. října**

Politbyro ÚV SED v čele s novým generálním tajemníkem Egonem Krenzem se usneslo zrušit dočasné pozastavení volného cestování občanů; NDR do Československa s platností od 1. listopadu.

24.–25. října

Předseda vlády ČSSR L. Adamec jednal v Rakousku se spolkovým kancléřem Franzem Vranitzkym především o vzájemné hospodářské spolupráci a setkal se rovněž se spolkovým prezidentem Kurtem Waldheimem a s předsedou rakouského parlamentu R. Pöderem. Na tiskové konferenci Adamec upozornil na to, že rakouské sdělovací prostředky informují „neobjektivně“ o československých „neformálních skupinách“, především o „exponentech Charty 77“, a uvedl, že signatáři Charty 77 a její první mluvčí Václav Havel a Jiří Hájek jsou „politické nuly“. Ve zprávě pro předsednictvo ÚV KSČ hodnotil Adamec návštěvu jako velice úspěšnou s tím, že rakouští politici jsou realisté, kteří bez zásadních výhrad akceptují československý režim a projevují zájem o všestrannou spolupráci. Podle Adamce návštěva výrazně přispěla ke zvýšení mezinárodní prestiže Československa.

25. října

Vedoucí funkcionáři Československé strany lidové v čele s předsedou strany Zbyňkem Žalmanem se setkali se zástupci předsednictva ÚV KSČ. Žalman charakterizoval situaci v lidové straně jako vážnou a požádal vedení KSČ o podporu.

Na pražské pěší zóně se konalo shromáždění na protest proti zavedení stokorunové bankovky s portrétem prvního komunistického prezidenta republiky Klementa Gottwalda. Dvousetčlenné shromáždění rozehnala policejní jednotka.

28. října

Na výzvu nezávislých iniciativ (Charta 77, Hnutí za občanskou svobodu, Demokratická iniciativa, Obroda a Nezávislé mírové sdružení) se v Praze a některých dalších městech uskutečnily manifestace u příležitosti 71. výročí vzniku Československa. Manifestace na pražském Václavském náměstí se zúčastnilo několik tisíc osob (podle ministerstva vnitra tři

a půl tisíce, podle opozice pět až deset tisíc). Krátce po zahájení zasáhla proti demonstrujícím policie, která shromáždění rozehnala a zadržela 359 účastníků, z nichž 149 zůstalo v celách předběžného zadržení. V mimopražských krajích bylo zadrženo 198 osob.

31. října

Slovenská národní rada projednávala návrh skupiny poslanců Federálního shromáždění ČSSR na vydání ústavního zákona o způsobu přijetí nové ústavy ČSSR, ČSR a SSR. Návrh předpokládal ústavní úpravu všech základních vztahů federace a národních republik v jediném ústavním dokumentu (trojjediná ústava). Část poslanců SNR vyjádřila s tímto návrhem nesouhlas a vyslovila se pro větší samostatnost národních republik, zakotvenou v jejich svébytných ústavách.

Koncem října

U příležitosti výročí vzniku Československa se ustavilo Nezávislé studentské sdružení Stuha. Jeho zakladatelé se vyslovili pro aktivní účast studentů na demokratizaci společnosti, pro obnovení nezávislosti akademické půdy, zastavení trestního stíhání studentů za činnost v nezávislých iniciativách, vytvoření studentské organizace nezávislé na oficiálním Svazu socialistické mládeže, odstranění diskriminace při přijímání na vysoké školy atd.

Koncem října – začátkem listopadu

Zástupci Československé demokratické iniciativy, Hnutí za občanskou svobodu a Obrody navrhli vytvoření Koordinačního výboru československé politické opozice a nabídli Václavu Havlovi a Jiřímu Hájkovi členství v tomto orgánu. Hlavním úkolem výboru mělo být sestavení Národního a občanského výboru, který by byl schopen prosazovat zájmy všech vrstev obyvatelstva. Tato snaha o vytvoření jednotného opozičního hnutí se nesetkala s úspěchem.

31. října–5. listopadu

Ministr zahraničních věcí ČSSR J. Johanese navštívil Čínu. S ministrem zahraniční Čchien Čchi-čchenem jednali o rozšíření hospodářské kooperace a podepsali protokol o spolupráci ministerstev zahraničních věcí obou zemí. Johanese přijal rovněž generální tajemník čínské komunistické strany Ťiang Ce-min a předseda státní rady ČLR Li Pcheng. Podle zprávy pro předsednictvo ÚV KSČ z 8. listopadu čínští představitelé „vysoce ocenili“, že „v současné, pro socialismus složité době, KSČ v čele s generálním tajemníkem soudruhem Jakešem neuhýbá z principiální cesty rozvoje socialistické společnosti a daří se jí udržovat ekonomickou stabilitu a vysokou životní úroveň československého lidu“. Poděkovali československé vládě a komunistické straně za „podporu rozhodnému postupu čínského vedení proti kontrarevolučním silám v červnu 1989“.

Před 17. listopadem

Samizdatové *Lidové noviny* otiskly komentář nazvaný Hra s čísly, v němž se signatář Charty 77 Jan Ruml vyjádřil k nízké účasti občanů na poslední protirežimní demonstraci dne 28. října („Buďme upřímní: společnost процitá jen velmi zvolna. V podstatě netečně přijímá přímé a nestoudné provokace režimu...“). Uvedl, že třicet sedm tisíc signatářů petice Několik vět, kteří v den výročí Československé republiky pozvedli v ulicích českých a slovenských měst svůj hlas proti režimu, nepředstavuje silnou opoziční sílu. S hořkou nadsázkou vyslovil Ruml obavu, aby se Československo nakonec nestalo svobodným bez přičinění vlastního obyvatelstva.

3. listopadu

Mluvčí Charty 77 Tomáš Hradílek uvedl v úvaze pro Rádio Svobodná Evropa, že nesdílí skeptické názory některých představitelů opozice na další vývoj v Československu a že k „zakonzervování stávajících poměrů po vzoru Rumunska či Albánie“ zde nedojde. Vyjádřil přesvědčení, že občané se „v poměrně krátké době“ zasadí o to, aby se i jejich společnost vydala k demokracii.

3.–5. listopadu

Polsko-československá solidarita uspořádala v polské Vratislavi mezinárodní sympozium o kultuře střední Evropy, spojené s festivalem, na kterém se setkaly osobnosti české nezávislé kultury z domova i exilu. Festivalu se zúčastnily asi čtyři tisíce lidí z Československa navzdory opatřením československých úřadů na hranici.

***3. listopadu**

Ministr zahraničí NDR Fischer tlumočil generálnímu tajemníkovi Krenzovi poselství z Prahy a navrhl sdělit ČSSR a SRN, že NDR souhlasí s tím, aby občané NDR vycestovali z ČSSR do SRN přímo a bez vyřízení formalit k propuštění ze svazku státního občanství NDR. -- Politbyro ÚV SED se pak usneslo na souhlasu s přímým výjezdem do Spolkové republiky občanů NDR zdržujících se na pražském velvyslanectví SRN.

***3. listopadu pozdě večer**

Velvyslanectví NDR v Praze informovalo velvyslanectví NSR, že Němci z NDR mohou kdykoli bez předchozího propuštění ze svazku státního občanství vycestovat z Československa do Spolkové republiky pouze na základě občanského průkazu NDR.

***4. listopadu, 9.22 – 18.20**

Z Prahy odjelo do Spolkové republiky via Cheb 6 453 občanů NDR šesti zvláštními vlaky vypravenými ve spolupráci spolkových drah a železničního dispečinku ČSSR. 500 – 800 osob odjelo do SRN vlastními osobními auty.

5. listopadu

Československé nezávislé iniciativy Charta 77, Hnutí za občanskou svobodu, Obroda, Společenství přátel USA, Československý helsinský výbor a Československá demokratická iniciativa zaslaly ministroví zahraničních věcí SSSR Eduardu Ševardnadzemu otevřený dopis, v němž ho požádaly, aby odsoudil vojenskou intervenci Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968.

6. listopadu

Maďarská televize vysílala krátký rozhovor s Václavem Havlem.

9. listopadu

Před budovou ministerstva vnitra a životního prostředí ČSR v Praze se uskutečnila demonstrace za propuštění aktivistů Hnutí za občanskou svobodu Pavla Naumana a Ivana Maška a redaktorů Lidových novin Jiřího Rumla a Rudolfa Zemana. Proti demonstrantům zasáhla policie a dvacet z nich na několik hodin zadržela.

Na zasedání politbyra Bulharské komunistické strany byl Todor Živkov podroben kritice, následující den odstoupil ze své funkce a generálním tajemníkem se stal Petar Mladenov. 17. listopadu byl Mladenov zvolen i předsedou státní rady.

***9. listopadu, kolem 22.30**

Ve východním Berlíně byl otevřen první přechod do západního Berlína k volnému přechodu. Do půlnoci byly otevřeny všechny přechody – symbolický pád berlínské zdi.

***10. listopadu**

Tiskový mluvčí Federálního ministerstva vnitra ČSSR sdělil, že od 4. do 10. listopadu (12 hod.) vycestovalo z Československa do SRN 62 500 občanů NDR.

11. listopadu

Československá demokratická iniciativa, k níž se hlásilo asi dva tisíce příznivců, se prohlásila za nezávislou politickou stranu a požádala ministerstvo vnitra o registraci.

12. listopadu

V Římě byla za účasti představitelů katolické církve v ČSSR, československého státu a několika tisíc českých a slovenských poutníků z domova i exilu kanonizována dcera českého krále Přemysla Otakara I. Anežka Přemyslovna (1198–1230), která zasvětila život charitativní činnosti.

***13. listopadu**

V Bratislavě se konal proces se čtyřmi členy „bratislavské pětky“ (viz 17. srpna 1989). Hana Ponická, Vladimír Maňák a Anton Sedlecký byli osvobozeni, Miroslav Kusý byl odsouzen k podmíněnému trestu 14 měsíců. Kauza pátého člena „pětky“ Jána Čarnogurského byla určena k separátnímu procesu (viz 21. listopadu)

15. listopadu

Shromáždění studentů Divadelní akademie múzických umění v Praze zrušilo fakultní organizaci Socialistického svazu mládeže s odůvodněním, že již ztratila právo na svůj monopol. Studenti vyslovili požadavek zrušit ústavně zakotvenou vedoucí úlohu komunistické strany ve společnosti.

V Praze bylo vydáno prohlášení křesťanskodemokratického klubu Hnutí za občanskou svobodu, které v sedmi bodech vymezilo zásady a cíle klubu. Mluvčími klubu se stali Václav Benda, Josef Cuhra, Michaela Freiová.

16. listopadu

V Bratislavě se uskutečnil pochod vysokoškolských studentů k budově ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy SSR, zorganizovaný studenty Filozofické fakulty Univerzity Komenského. Účastníci pochodu požadovali zahájení dialogu o problémech školství.

11.–17. listopadu

V severočeských městech Teplice, Litvínov, Most a Děčín se uskutečnily spontánní demonstrace, na nichž místní občané protestovali proti katastrofálnímu stavu životního prostředí v regionu. Místní funkcionáři KSČ přislíbili demonstrujícím občanům, že ve dnech 20.–25. listopadu s nimi zahájí o těchto problémech veřejný a otevřený dialog. Bezprostřední příčinou demonstrací bylo mnohonásobné překročení norem koncentrace oxidu síry v ovzduší.

17. listopadu

Odpoledne se na povolené studentské manifestaci, uspořádané k 50. výročí smrti studenta Jana Opletala – oběti nacistické perzekuce, sešlo v Praze na Albertově asi 25 tisíc lidí, kteří

dali zřetelně najevo svou nespokojenost se současným režimem a vyslovili se pro svobodu a demokracii. Po ukončení oficiální části manifestace na vyšehradském Slavině se spontánně vytvořil průvod, který směřoval do centra města na Václavské náměstí. K průvodu se přidávali další občané, jejichž celkový počet vzrostl asi na 50 tisíc. Na Národní třídě – nedaleko Václavského náměstí – byl průvod zastaven policejním kordonem; část demonstrantů se rozprchla, části umožnili policisté odejít a zbývající dva tisíce pokojně demonstrujících občanů policisté surově zbili. Zásah vyvolal okamžitou reakci: studenti se odebrali do pražských divadel, aby seznámili herce s touto událostí a požádali o podporu při zahájení protestní stávky.

18. listopadu

Studenti pražských vysokých škol, herci a další představitelé kulturní obce se odpoledne v pražském Realistickém divadle shodli na týdenní protestní stávce a navrhli, aby se v pondělí 27. listopadu od 12 do 14 hodin uskutečnila generální stávka. V průběhu dne se k nim přidávala další mimopražská divadla (včetně slovenských), která na týden přerušila činnost a otevřela své prostory k veřejné diskusi. V centru města spontánně demonstrovalo několik tisíc občanů. Prostřednictvím zahraničních rozhlasových stanic se rozšířila zpráva Východoevropské informační agentury (VIA), že páteční útok policie na demonstranty si vyžádal život jednoho studenta. (V neděli 19. listopadu večer československé sdělovací prostředky tuto zprávu vyvrátily.)

V Šale byla založena Maďarská nezávislá iniciativa jako demokratické politické sdružení maďarské menšiny na Slovensku.

V Sofii se konala první velká bulharská demonstrace žádající svobodné volby a plnou demokracii.

19. listopadu

V pražském Činoherním klubu se v pozdních večerních hodinách sešli zástupci všech nezávislých iniciativ, uměleckých svazů a církví a založili Občanské fórum (OF) jako jednotné opoziční hnutí. V svolání OF podpořilo výzvu k dvouhodinové generální stávce vyhlášené studenty a herci na pondělí 27. listopadu a vyslovilo se pro dialog se státní mocí o odstoupení osmi čelných představitelů stranického a státního vedení, propuštění politických vězňů a ustavení parlamentní komise k vyšetření zákroku proti páteční studentské manifestaci. Svolání podepsalo 18 aktivistů, kteří vytvořili první Koordinační výbor OF.

V bratislavské Umělecké besedě se na podvečerním veřejném shromáždění uměleckých svazů, kulturních institucí a vysokých škol za účasti pěti set osob ustavilo hnutí Verejnost' proti násiliu (VPN). Odsoudilo páteční zásah policie proti pražské studentské demonstraci a připojilo se k výzvě pražských herců a studentů. O den později zahájil činnost sedmičlenný koordinační výbor. Vydal základní prohlášení VPN, ve kterém vyzval Slováky k občanské a politické aktivitě.

Nezávislá politická strana Československá demokratická iniciativa vypracovala dopis předsedovi vlády L. Adamcovi, v němž reagovala na listopadové události a požadovala demisi federální vlády do 25. listopadu a její nahrazení „vládou občanského soužití“, složenou z nezkompromitovaných zástupců současné vlády, z představitelů státu před srpnem 1968 a z členů nezávislé opozice, která by do 15. prosince vypracovala demokratický volební systém, na jehož základě by do února 1990 proběhly svobodné volby.

Policie znemožnila konání tiskové konference v bytě signatářky Charty 77 Dany Němcové, na které měli zástupci nezávislých iniciativ a stávkujících studentů informovat zahraniční novináře o situaci v Československu a o svých úmyslech. Podobně zabránila schůzce Nezávislého studentského sdružení v bytě signatáře Charty 77 Václava Bendy.

Předsednictvo ÚV KSČ jednalo na večerní mimořádné schůzi o politické situaci v zemi. Obrátilo se na krajské a okresní výbory KSČ, aby učinily „vše potřebné“ pro „odmítnutí nepřátelských snah“ a zajištění „plynulé práce, klidu a pořádku“, aby zvýšily „ofenzivnost ideologické práce“ a vyzvaly stranické a pracovní kolektivy k rozhodnému odsouzení současného pokusu o „politický zvrát“. Uvedlo do pohotovosti jednotky Lidových milicí a pověřilo předsedu české vlády Františka Pitru, aby v televizním vystoupení odsoudil události posledních hodin a vyzval československé občany ke klidu a podpoře stranického a státního vedení. Pitra tak učinil ve 21 hodin.

Přípravný výbor Československé sociálně demokratické strany zveřejnil prohlášení, v němž oznámil obnovení činnosti strany a podpořil Občanské fórum.

V odpoledních hodinách se několik tisíc demonstrantů pokusilo přejít z Václavského náměstí k Pražskému hradu. Policie zablokovala mosty přes Vltavu a pochodu zabránila.

20. listopadu

Federální a obě republikové vlády zveřejnily společné stanovisko k občanským nepokojům. Vyslovily souhlas s pátečním zásahem policie proti studentské demonstraci a vyzvaly stávkující studenty a umělce k obnovení klidu a zahájení práce.

Na Václavském náměstí v Praze spontánně demonstrovalo svůj odpor k režimu přes sto tisíc občanů. Na této demonstraci vystoupil předseda ÚV SSM Vasil Mohorita a podpořil požadavky stávkujících studentů. Protestní mítinky (ne tak početné) se uskutečnily rovněž v Brně, Ostravě a Bratislavě.

21. listopadu

Ve vnitrostranické Operativní informaci k 21.11.1989 (k 12.00 hodině) se konstatovalo, že ve všech krajích byla přijata opatření, k nimž dal dálnopisný pokyn 19. listopadu generální tajemník ÚV KSČ: „Pracovní skupiny ÚV KSČ, krajských a okresních výborů strany byly delegovány do rozhodujících center a podniků, aby zabezpečily jednotnou informaci a analýzu politické situace. Zabezpečována je ochrana podniků a závodů, přijata byla opatření proti pronikání nežádoucích elementů a šíření negativních jevů. Do pohotovosti byly uvedeny krajské a okresní štáby Lidových milicí.“

Generální tajemník ÚV KSČ M. Jakeš v televizním vystoupení prohlásil, že KSČ neustoupí od „socialistické cesty rozvoje“ a od programu „celospolečenské přestavby“. Vyzval k obnovení pořádku a dodržování platné ústavy a zákonů.

Předseda federální vlády L. Adamec se sešel se zástupci iniciativy Most (M. Kocáb a M. Horáček), studentů (M. Mejstřík) a Občanského fóra (Jan Ruml) a prohlásil, že nedojde k obsazení vysokých škol a k mocenským zásahům. Uvedl, že souhlasí s dialogem, ovšem pouze na bázi pokračování socialismu. J. Ruml předsedovi vlády předal provolání OF se čtyřmi základními požadavky.

Kardinál Tomášek ve svém prohlášení Všemu lidu Československa podpořil požadavky protestujících a vyzval k úplnému rozbití „mříže totalitních systémů“ a ke svobodné volbě demokratické vlády.

Představitel Koordinačního výboru VPN Peter Zajac přivezl z Prahy promluvu Václava Havla ke slovenské veřejnosti. Havel v ní označil Veřejnost proti násilí za rovnocenného partnera Občanského fóra a vyslovil se pro přebudování společného státu Čechů a Slováků na demokratickou federaci. VPN zveřejnila prohlášení, v němž se solidarizovala s OF, vyhlásila obdobné požadavky (včetně podpory dvouhodinové generální stávkou) a vyzvala státní moc k dialogu.

Na Václavském náměstí se odpoledne sešlo přibližně dvě stě tisíc občanů, ke kterým poprvé veřejně promluvili zástupci Občanského fóra včetně V. Havla.

21.–27. listopadu

Každý den odpoledne se v Praze, Bratislavě a v dalších městech konaly statisícové pokojné demonstrace, které organizovalo OF a VPN.

22. listopadu

V Bratislavě demonstrovalo od rána asi patnáct tisíc občanů za propuštění politických vězňů, k demonstrantům promluvil A. Dubček. Odpolední demonstrace, kterou organizovala VPN, se zúčastnilo asi sto tisíc lidí. Na pražské demonstraci opět promluvili zástupci OF a některých politických stran.

Vedení KSČ odvolalo ve večerních hodinách jednotky Lidových milicí, které byly předtím z krajů přesunuty do Prahy.

23. listopadu

V generálním štábu Československé lidové armády byly dokončeny přípravy k eventuálnímu vojenskému zásahu proti opozičním centrům a demonstrujícím občanům v Čechách i na Slovensku.

Na pražskou demonstraci dorazilo několik tisíc dělníků ČKD, za které promluvil kovář Petr Miller. Moderátor demonstrace Václav Malý pozval přítomné na slavnostní bohoslužbu do katedrály sv. Víta, konanou o den později na počest svatořečení Anežky Přemyslovny. Na obou největších demonstracích (v Praze a v Bratislavě) řečníci požadovali objektivní zpravodajství a přístup do sdělovacích prostředků.

*V Bratislavě skončil osvobozujícím rozsudkem dvoudenní proces s Jánem Čarnogurským (viz 17. srpna 1989). Vzhledem k právu prokurátora na eventuální odvolání zůstal Čarnogurský ve vazbě až do 25. listopadu, kdy prezident Husák jeho trestní stíhání zastavil.

24. listopadu

Na mimořádném zasedání ÚV KSČ řada členů ústředního výboru kritizovala (často z odlišných pozic a motivů) vedení KSČ pro neschopnost účinně a aktivně reagovat na vzniklou situaci a ministr národní obrany ČSSR Milán Václavík nabídl vyčleněné armádní síly k dispozici. Vedení KSČ se však rozhodlo armádu nepoužít a řešit situaci „politickými prostředky“. Personální změny v předsednictvu navržené vedením (odchod G. Husáka, A. Indry a K. Hoffmanna) byly odmítnuty a k odchodu bylo donuceno celé předsednictvo včetně M. Jakeše. Prvním tajemníkem se stal Karel Urbánek, dalšími členy předsednictva kromě

veřejnosti méně známých funkcionářů se stali i zkompromitovaní Miroslav Štěpán, Miroslav Zavadil a Jozef Lenárt. Ve schváleném devítibodovém usnesení se ústřední výbor vyslovil proti použití mocenských prostředků k zvládnutí situace s výhradou „pokud nedojde k ohrožení života a zdraví lidí, majetku a narušení základů socialismu“). Zároveň deklaroval ochotu KSČ zahájit „věcný dialog se všemi, kteří respektují Ústavu ČSSR“.

25. listopadu

Na návrhy oficiálního Výboru československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci, vlády ČSSR a jednotlivých občanů zastavil prezident republiky G. Husák trestní stíhání Jána Čarnogurského, Miroslava Kusého, Jiřího Rumla, Petra Uhla, Rudolfa Zemana a prominul trest odnětí svobody Ivanu Jirousovi, Ivanu Polanskému a Františku Stárkovi.

Demonstrace na Letenské pláni v Praze se zúčastnilo 800 tisíc lidí, mezi nimi řada věřících z venkova, kteří přicestovali na dopolední slavnostní bohoslužbu. Manifestaci vysílala v přímém přenosu čs. televize. VPN zveřejnila při bratislavské demonstraci v dvanáctibodovém prohlášení svůj politický program.

26. listopadu

Začaly politické rozhovory mezi delegací Občanského fóra v čele s Václavem Havlem a předsedou vlády ČSSR Ladislavem Adamcem, které zprostředkovala nezávislá iniciativa Most, ustavená v létě 1989 hudebníkem Michaelem Kocábem a publicistou Michalem Horáčkem. OF při jednání trvalo na splnění čtyř základních požadavků z 19. listopadu a pozvalo předsedu vlády jako svého hosta na odpolední manifestaci na Letenské pláni.

Plénum OF přijalo návrh programových zásad nazvaný Co chceme. Jeho zveřejnění bylo součástí plánu přejít od masových protestů k budování konstruktivního opozičního programu. V sedmi bodech stručně vyjádřilo své představy v oblastech práva, politického systému, národního hospodářství, zahraniční politiky, sociální spravedlnosti, životního prostředí a kultury.

Na Letenské pláni se sešlo asi půl milionu občanů, kteří přerušili projev L. Adamce hlasitým pískotem. V. Havel informoval přítomné, že začal očekávaný dialog s mocí a hovořil o dopoledním jednání s L. Adamcem.

Pod tlakem veřejnosti i organizací KSČ rozhodl ústřední výbor na dalším mimořádném zasedání o dalších personálních změnách v předsednictvu ÚV KSČ, z něhož muselo odejít pět funkcionářů včetně J. Lenárta, M. Zavadila a M. Štěpána. Mezi nově zvolenými členy předsednictva byl veřejnosti více znám jen V. Mohorita. Ve schváleném usnesení se ústřední výbor vyslovil pro pokračování dialogu se zástupci Obrody a Občanského fóra.

27. listopadu

V celé republice se od 12 do 14 hodin konala generální stávka, k níž se připojila valná většina občanů a organizací. OF a VPN jí vtiskly pečeť „neformálního referenda o vedoucí úloze komunistické strany ve společnosti“. Ve stávce dominovala hesla „Konec vlády jedné strany“ a „Svobodné volby“.

V 16 hodin začala na Václavském náměstí sedmá manifestace, na níž Občanské fórum vyhlásilo ukončení série každodenních demonstrací a vstup do etapy politického dialogu se státní mocí, k němuž po celý týden vyzývalo a který 26. listopadu zahájilo s předsedou vlády Adamcem.

Programovými zásadami se veřejnosti představilo Demokratické fórum komunistů, které vzniklo v rámci KSČ a chtělo prosazovat „radikální demokratizaci strany“. Fórum přispělo k dalšímu štěpení dosud pevně organizované KSČ.

V Praze byla obnovena Československá strana sociálně demokratická. Do čela přípravného výboru byl zvolen Slavomír Klaban.

28. listopadu

V druhém kole rozhovorů s předsedou federální vlády L. Adamcem předložila společná delegace OF a VPN vedená V. Havlem sedm požadavků: okamžitou demisi federální vlády; okamžité zrušení tří ústavních článků – o vedoucí úloze komunistické strany ve společnosti a v politickém systému Národní fronty a o marxismu-leninismu jako státní ideologii – Federálním shromážděním, odstoupení jeho předsedy A. Indry a přijetí zákona, na jehož základě budou odvoláni všichni zkompromitovaní poslanci zastupitelských sborů všech úrovní, na jejichž místa budou zastupitelskými sbory zvoleni noví poslanci navržené Národní frontou, OF a VPN; vytvoření nové vlády L. Adamcem (do 1. prosince), která ve svém prohlášení zaručí svobodu spolčovacím, shromažďovacím, svobodu tisku, zrušení Lidových milicí, zrušení dozoru nad církvemi a zajištění náhradní vojenské služby; abdikaci prezidenta republiky Gustáva Husáka do 10. prosince; propuštění politických vězňů; přidělení budovy pro účely OF; legalizaci OF, pravidelný vysílací čas v médiích a samostatný deník pro OF. Premiér Adamec odmítl požadavek demise vlády a přislíbil její zásadní rekonstrukci do neděle 3. prosince. Delegace OF a VPN odmítla nabídku k účasti na sestavení nové vlády.

Vedení KSČ zaslalo svým územním organizacím dálnopisnou zprávu obsahující souhrn hlavních politických požadavků Občanského fóra, s nimiž se – jak zpráva uvedla na základě aktuálního průzkumu veřejného mínění – ztotožňuje velká část společnosti. Zpráva konstatovala podstatné „oslabení vedoucí úlohy a prestiže KSČ“, která „bude muset“ opozici reprezentovanou Občanským fórem akceptovat jako politického partnera.

KSČ svolala do Prahy celostátní aktiv, který se za účasti asi tří tisíc delegátů vyslovil pro spolupráci se socialisticky orientovanými politickými silami a proti těm politickým seskupením, jimž jde o „destrukci socialistického zřízení“. Vyjádřil souhlas s tím, aby do komunistické strany byli znovu přijati její bývalí členové vyloučení po roce 1968. Odmítl zrušení Lidových milicí, základních organizací KSČ na pracovištích a předání majetku komunistické strany státu.

29. listopadu

Federální shromáždění ČSSR odhlasovalo změny v ústavě, jimiž se vypustily články o vedoucí úloze komunistické strany ve společnosti a v Národní frontě a článek o marxismu-leninismu jako státní ideologii. Ustavilo parlamentní komisi pro dohled nad vyšetřováním událostí 17. listopadu 1989 za účasti zástupců stávkujících studentů. Předseda federálního parlamentu Alois Indra rezignoval na svou funkci.

V Praze se setkali představitelé Koordinačního centra OF a Koordinačního výboru VPN. Dohodli se na úzké spolupráci, vyplývající z podobnosti programů. Ve společném prohlášení oznámili, že „OF a VPN se navzájem chápou jako suverénní reprezentanti českého a slovenského občanského hnutí“, a že jejich „společným cílem je změna Československa na demokratickou federaci...“.

30. listopadu

Slovenská národní rada přijala demisi svého předsedy Viliama Šalgoviče a v tajném hlasování zvolila do této funkce Rudolfa Schustera (KSČ).

1. prosince

Na rozhlasové stanici Hvězda bylo zahájeno pravidelné vysílání OF s pevným vysílacím časem od 6.30 do 7.00 a od 18.00 do 19 hodin.

V Paláci kultury v Praze byl zahájen sjezd Jednotných zemědělských družstev. Sjezdu se zúčastnili i předseda federální vlády L. Adamec a generální tajemník KSČ K. Urbánek. Delegace OF byla při svém projevu vypískána, ve večerním televizním vysílání se zástupce sjezdu za toto chování omluvil.

Delegace Koordinačního centra OF vedená V. Havlem jednala v Praze s předsedou české vlády F. Pitrou o rekonstrukci vlády České socialistické republiky. OF požadovalo odstoupení pěti zcela nepřijatelných ministrů – J. Synkové (školství), M. Kymličky (kultura), V. Jirečka (vnitro), A. Kašpara (spravedlnost) a J. Prokopce (zdravotnictví), ke konkrétnímu obsazení resortů se nevyjádřilo, pouze navrhlo do funkce ministra kultury Milana Lukeše (KSČ). OF vzalo na vědomí, že rekonstrukcí vlády bude pověřen její dosavadní předseda, s výhradou, že ho nebude podporovat vzhledem k jeho veřejnému vystupování po 17. listopadu.

Strana slovenské obrody se vrátila ke svému původnímu názvu Demokratická strana a zveřejnila akční program.

V podvečer byla zahájena tisková konference OF, kterou poprvé v přímém přenosu vysílala Čs. televize.

2. prosince

V. Havel poskytl interview listu *Rudé právo*, v němž mj. řekl, že „úkolem komunistů je co nejrychleji obrodit svou stranu, aby se z ní stala strana moderní, která se vzdá totalitního způsobu vlády a vstoupí do budoucího pluralitního demokratického systému, tak jako každá jiná politická síla“.

V Praze zasedalo celostátní vedení Klubu za socialistickou přestavbu Obroda. V usnesení se pravilo, že „Obroda je sdružením československých občanů, kteří se hlásí k zásadám demokratického socialismu“, a že zahájí diskusi o přeměně klubu v politickou stranu.

Přípravný výbor slovenské Strany demokratického socialismu, která se přihlásila k principům „socialismu s lidskou tvář“, zahájil přípravy na ustavující sjezd strany.

Verejnost proti násilíu oznámila, že za svůj základní cíl považuje zrušení vedoucí úlohy strany na všech úrovních, vznik politického pluralismu a uspořádání svobodných voleb.

2.–3. prosince

Na sovětské válečné lodi u Malty probíhala jednání prezidenta USA G. Bushe a M. Gorbačova. Vedle otázek odzbrojení byla nastolena i řada otázek souvisejících s rozpadem sovětského bloku.

3. prosince

Odpoledne bylo zveřejněno složení rekonstruované federální vlády – 15 komunistů, 1 socialista, 1 lidovec a 3 nestraníci – a vyvolalo mohutnou vlnu odporu a nesouhlasu (KSČ, SSM a české strany Národní fronty vládu podpořily). Veřejnost začala organizovat protestní petice a mítinky. OF a VPN federální vládu odmítly a vyzvaly premiéra Adamce, aby do 10. prosince provedl její další a zásadnější rekonstrukci.

4. prosince

Schůzky zástupců členských států Varšavské smlouvy v Moskvě se za Československo zúčastnili předseda federální vlády L. Adamec, generální tajemník ÚV KSČ K. Urbánek a tajemník ÚV KSČ O. Šaling. Představitelé SSSR, Bulharska, Maďarska, NDR, Polska a Rumunska označili ve společném stanovisku intervenci vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 za protiprávní, neopodstatněnou a chybnou.

V Praze, Bratislavě a dalších městech se odpoledne konala stasisíková shromáždění svolaná OF a VPN, na nichž veřejnost protestovala proti složení federální vlády. Zástupci studentů a umělců oznámili pokračování stávky a společně se Sdružením stávkových výborů průmyslových podniků vyhlásili připravenost k manifestační generální stávce 11. prosince.

Večer v televizi vystoupil místopředseda vlády ČSSR J. Hromádka a opakovl dřívější Adamcovo prohlášení, že „v případě potřeby může být vláda dále zkvalitňována“. KC OF se přestěhovalo z divadla Laterna magika do přidělené budovy českého ústředí Svazu čs.-sovětského přátelství na Jungmannově náměstí (tzv. Špalíčku). Informační středisko KS OF oznámilo, že v celé republice je registrováno asi 1600 občanských fór.

5. prosince

Předsednictvo České národní rady jmenovalo novou vládu České socialistické republiky, složenou z 8 komunistů, 2 socialistů, 2 lidovců a 5 nestraníků. OF akceptovalo výzvu premiéra F. Pitry a do české vlády navrhlo několik nestraníků zastupujících občanskou veřejnost. Vyjádřilo svou podporu osmi ministrům a uvedlo, že vláda je krokem kupředu, i když její složení ještě zcela neodpovídá změně politické situace.

OF se rozhodlo delegovat šest kandidátů do klíčových ministerstev federální vlády. Ministři za OF a VPN měli kontrolovat oblasti ekonomické reformy, legislativy a mocenských nástrojů státu, státních financí, zahraniční politiky, práce a sociálních věcí a národnostních menšin. V tomto smyslu také OF předložilo svůj návrh na složení federální vlády premiéru Adamcovi při třetím kole rozhovorů. Adamec návrhy odmítl.

Předseda Slovenské národní rady R. Schuster se z vlastní iniciativy setkal s představiteli koordinačních výborů VPN a zástupci vysokoškolských studentů na Slovensku, s nimiž jednal o reorganizaci slovenské vlády a slovenského parlamentu.

V. Havel vyzval v telefonickém rozhovoru představitele VPN, aby okamžitě vyslali do Prahy delegaci se seznamem Slováků ochotných působit ve federální vládě.

6. prosince

Zástupci OF a VPN se v Praze po diskusi shodli na kandidatuře V. Havla do úřadu prezidenta republiky a na tom, že s ní ve vhodné chvíli seznámí veřejnost.

Při čtvrtém kole rozhovorů s předsedou federální vlády Adamcem předložila delegace OF a VPN vedená V. Havlem své návrhy na složení vlády. Navrhla do ní Vladimíra Dlouhého (KSČ) jako místopředsedu pro dohled nad ekonomickou oblastí, Jána Čarnogurského jako místopředsedu vlády pro legislativu a vnitro, Miroslava Kusého jako ministra zahraničních věcí, Václava Klause jako ministra financí, Petra Millera jako ministra práce a sociálních věcí a Gyulu Popelye jako ministra pro otázku národnostních menšin. Zároveň OF a VPN oznámily, že v žádném případě nepodpoří Adamcovu kandidaturu do úřadu prezidenta republiky.

Ústřední výbor KSS odvolal členy předsednictva a sekretariátu ÚV KSS a vytvořil akční výbor k přípravě mimořádného sjezdu (17. prosince).

Uskutečnila se rekonstrukce předsednictva a výborů Slovenské národní rady. V předsednictvu zůstalo osm členů KSČ, po třech místech obsadili zástupci Strany slovenské obrody a Strany slobody, sedm míst připadlo nestraníkům. Předsednictvo vyjádřilo nesouhlas se zřízením ministerstva pro národnostní otázky a zrušilo tzv. pendrekový zákon, kterým státní moc po událostech Palachova týdne v lednu 1989 posílila soudní represe proti odpůrcům režimu.

7. prosince

Premiér Adamec oznámil prezidentu Husákovi svou demisi. OF a VPN vyslovily v zájmu odvrácení ústavní krize ochotu spolupracovat s Mariánem Čalfou (KSČ), kterého na předsedu vlády navrhl L. Adamec, s podmínkou, že přijme návrhy OF a VPN na složení vlády, že prezidentem republiky se stane občan české národnosti nespjatý s žádnou politickou stranou a že prvním místopředsedou vlády bude Ján Čarnogurský.

Akční výbor KSS se distancoval od bývalého vedení ústředního výboru KSS a zaslal dopis generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ K. Urbánkovi, v němž požadoval větší samostatnost KSS v rámci jednotné KSČ.

Začala oficiální jednání východoněmecké vlády s opozicí spojenou v Novém fóru o harmonogramu změn a termínu svobodných voleb.

V Bulharsku vznikl Svaz demokratických sil sdružující hlavní proudy opozice. 13. prosince rezignovali bulharští komunisté na vedoucí úlohu strany a akceptovali rozhovory s opozicí.

8. prosince

V Praze se uskutečnilo první kolo rozhovorů u kulatého stolu mezi zástupci „rozhodujících politických sil“ (OF a VPN, KSČ, Socialistický svaz mládeže, Čs. strana socialistická, Čs. strana lidová, Strana slovenské obrody a Strana slobody) o federální vládě, na němž delegace OF a VPN vedená V. Havlem bez odporu prosadila své požadavky. Závěrečné komuniké uvedlo, že „při jednání bylo dosaženo poměrně značné shody v tom, v jakém duchu budou zúčastněné strany jednat s designovaným předsedou vlády Mariánem Čalfou o složení nové vlády“.

Předsednictvo ÚV KSČ zaslalo delegátům okresních konferencí KSČ dopis, v němž oznámilo, že komunistická strana se zřiká „stalinského pojetí socialismu“, „mocenského a ideologického monopolu“, distancuje se od předchozího vedení KSČ, odsuzuje intervenci vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968. O politický vliv bude usilovat „politickými prostředky v demokratické soutěži“. Předsednictvo doporučilo řadovým členům KSČ, aby usilovali o udržení všech základních organizací strany, vstupovali do

„demokratického dialogu“ s ostatními politickými silami, čelili politickému extremismu a protikomunistickým náladám, pomohli zabezpečit „fungování řídicích struktur“ národního hospodářství a realizovat „přechod na nový hospodářský mechanismus“.

Předsednictvo SNR přijalo demisi předsedy slovenské vlády P. Hrivnáka a osmi ministrů. Sestavením nové vlády pověřilo se souhlasem VPN dosavadního ministra spravedlnosti SSR Milana Čiče. Předsednictvo rovněž přijalo rezignaci jedenácti poslanců slovenského parlamentu.

Prezident republiky vyhlásil amnestii, která se vztahovala i na některé paragrafy používané režimem k trestání politických odpůrců.

9. prosince

Designovaný premiér Marián Čalfa postupně vedl jednání s představiteli komunistické strany, socialistické strany, lidové strany, Klubu za socialistickou přestavbu Obroda, OF a VPN. Výsledkem jednání schváleným zástupci „rozhodujících politických sil“ se stala dohoda o složení federální „vlády národního porozumění“. Z celkového počtu 21 vládních funkcí obsadili 10 komunisté, 2 lidovci, 2 socialisti, 7 nestraníci. OF a VPN v ní zastupovali první místopředsedové vlády Valtr Komárek (KSC) a Ján Čarnogurský, místopředseda vlády a předseda Státní plánovací komise Vladimír Dlouhý (KSC), ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier, ministr financí Václav Klaus, ministr práce a sociálních věcí Petr Miller.

Ve 20 hodin v krátkém televizním vystoupení prezident G. Husák uvedl, že ihned po jmenování nové vlády 10. prosince odstoupí z funkce prezidenta republiky „v souladu se stanoviskem politických stran NF“, aby „ulehčil další vývoj“.

10. prosince

Prezident republiky G. Husák jmenoval na Pražském hradě novou federální vládu a poté podal demisi. Na manifestaci na pražském Václavském náměstí vyhlásily OF a VPN kandidaturu Václava Havla do úřadu prezidenta republiky. VPN podpořila kandidaturu s podmínkou, že Havel bude prezidentskou funkci zastávat pouze do červnových svobodných voleb. Učinila tak s ohledem na masovou popularitu Alexandra Dubčeka na Slovensku a s ohledem na skutečnost, že slovenské státní instituce zahájily kampaň za zvolení Dubčeka prezidentem republiky.

KV VPN uspořádal happening, který symbolizoval návrat Československa do Evropy. Více než sto tisíc lidí prošlo hraničním přechodem Bratislava-Berg do rakouského Hainburgu.

11. prosince

Na schůzi akční skupiny KC OF byla schválena rekonstrukce KC OF, kterou na návrh pléna vypracovali P. Pithart, J. Vavroušek a J. Štern ml. Byla ustavena šestnáctičlenná rada KC OF v čele s P. Pithartem a za nejvyšší orgán KC OF byl prohlášen sněm. OF se definovalo jako občanské politické hnutí, které vstoupí do voleb s vlastní kandidátkou a umožní nestranické veřejnosti politickou činnost i po volbách.

Ohlášení byli další kandidáti do úřadu prezidenta republiky – Alexander Dubček navržený ústředním výborem Národní fronty SSR, akčním výborem KSS, předsednictvem SNR, Demokratickou stranou, Stranou slobody a slovenskými společenskými organizacemi, Ladislav Adamec Komunistickou stranou Československa a Čestmír Císař Socialistickým svazem mládeže.

KSČ vystoupila na druhém jednání „rozhodujících politických sil“ u kulatého stolu s návrhem přímé volby prezidenta. OF návrh odmítlo a vyslovilo se pro volbu prezidenta Federálním shromážděním ČSSR v souladu s ústavou (do 14 dnů). Kulatého stolu se účastnili zástupci komunistické strany, lidové strany, socialistické strany, Socialistického svazu mládeže a OF v čele s Petrem Pithartem.

12. prosince

Předsednictvo Slovenské národní rady jmenovalo vládu Slovenské socialistické republiky na návrh designovaného premiéra Milana Čiče (KSS). Vláda byla složena z devíti nestraníků a šesti komunistů. VPN do ní delegovala pouze místopředsedu vlády Vladimíra Ondruše jako „pozorovatele, který bude zprostředkovávat přímé informace o situaci ve vládě Slovenska“.

13. prosince

Ve Federálním shromáždění pokračoval spor o způsob volby prezidenta. Komunističtí poslanci, disponující v parlamentu absolutní většinou, podali návrh zákona o referendu, jehož součástí byla přímá volba hlavy státu.

Při třetím jednání u kulatého stolu nedospěly „rozhodující politické síly“ k dohodě o způsobu volby prezidenta. Kulatého stolu se účastnili zástupci komunistické strany, socialistické strany, lidové strany, Socialistického svazu mládeže, OF a VPN.

14. prosince

Celostátní koordinační stávkový výbor studentů vysokých škol rozhodl o pokračování stávky vysokoškoláků za urychlené zvolení prezidenta. Studenti podporovali kandidaturu V. Havla.

Kardinál František Tomášek podpořil kandidaturu V. Havla na funkci prezidenta republiky.

*První tisková konference ministra zahraničí Jiřího Dienstbiera, na níž byly představeny zásady zahraniční politiky vlády národního porozumění

15. prosince

V rumunském Temešváru začaly první demonstrace na ochranu pastora László Tökese, v následujících dnech se přidávala se další města.

Předseda federální vlády M. Čalfa inicioval neveřejnou schůzku s V. Havlem, která se uskutečnila v poledne na Úřadu předsednictva vlády ČSSR v místnosti zbavené odposlouchávacího zařízení. Čalfa nabídl Havlovi spolupráci při prosazování jeho prezidentské kandidatury. Přislíbil, že se postará o to, aby se volba uskutečnila v souladu s ústavou ve Federálním shromáždění ČSSR, aby federální parlament akceptoval Havla jako jediného prezidentského kandidáta a aby s ohledem na slovenské veřejné mínění zvolil (rovněž do konce roku 1989) A. Dubčeka předsedou Federálního shromáždění. Čalfa a Havel se dohodli na vzájemné koordinaci jednotlivých kroků a na utajení své dohody.

Rada KC OF jednala o volbě prezidenta republiky a zvažovala možnosti vytvoření společenského tlaku na poslance, aby zvolili V. Havla.

V odpoledních hodinách seznámil V. Havel několik svých nejbližších spolupracovníků s obsahem tajné dohody s M. Čalfou.

16. prosince

Václav Havel v televizním projevu krátce zhodnotil společenské změny, jichž po 17. listopadu 1989 dosáhlo demokratické hnutí, a vyjádřil se k nadcházející volbě prezidenta republiky. Zdůraznil, že bude-li zvolen prezidentem, musí po jeho boku v jiné vysoké státní funkci stanout A. Dubček.

Slovenský tisk zveřejnil protest představitelů slovenské odbočky Obrody- Klubu za socialistickou přestavbu Hvezdoňa Kočtúcha, Ivana Lалуhy a Augustína M. Húsky proti tomu, že VPN a slovenští vysokoškoláci zpochybňují kandidaturu A. Dubčeka do úřadu prezidenta republiky.

18. prosince

Česká národní rada zvolila za svého předsedu Jaroslava Šafaříka z Československé strany socialistické. Zároveň bylo zvoleno nové předsednictvo ČNR, v němž již komunisté nedisponovali většinou.

19. prosince

Předseda federální vlády M. Čalfa přednesl na společném zasedání obou sněmoven Federálního shromáždění ČSSR programové prohlášení federální vlády a navrhl jménem vlády Václava Havla jako kandidáta do úřadu prezidenta republiky. Parlament programové prohlášení i Havlovu kandidaturu přijal.

20. prosince

Předseda vlády M. Čalfa a ministr zahraničních věcí J. Dienstbier jednali v Moskvě o aktuálních otázkách hospodářské spolupráce s předsedou sovětské vlády Ryžkovem. Čalfa se setkal s nejvyšším sovětským představitelem Gorbačovem.

V Praze byl zahájen dvoudenní mimořádný sjezd KSČ, který zvolil L. Adamce za předsedu a V. Mohoritu za tajemníka strany. Dosavadní generální tajemník K. Urbánek se stal předsedou Ústřední kontrolní a revizní komise. Sjezd se distancoval od dosavadního vedení KSČ a jeho politiky a v přijatém prohlášení se omluvil „všem občanům, kteří byli postiženi neoprávněnými represemi“. Zvolil nový ústřední výbor (ze 197 členů a kandidátů ÚV KSČ zvolených na 17. sjezdu zůstali v novém ústředním výboru jen čtyři – mezi nimi nově zvolený předseda strany Adamec a první tajemník Mohorita), schválil Akční program strany, v němž se přihlásil k principům demokratického zřízení a právního státu, zrušil Lidové milice a rozhodl se vyvodit závěry vůči vysokým funkcionářům strany odpovědným za dosavadní politiku.

22. prosince

Při čtvrtém kole rozhovorů u kulatého stolu dospěly „rozhodující politické síly“ k dohodě o obsazení úřadu prezidenta republiky a předsedy Federálního shromáždění ČSSR – jedinými kandidáty na tyto funkce se stali Václav Havel a Alexander Dubček. Rovněž byl dohodnut klíč k obsazení uvolněných mandátů ve Federálním shromáždění a zásady další rekonstrukce zákonodárných sborů.

Rumunský diktátor Ceaușescu byl při oficiálně svolané demonstraci davem vypískán a opustil Bukurešť. V zemi propukly boje mezi tajnou policií a armádou, část opozice se sdružila ve Frontě národní spásy.

23. prosince

V Praze se konal první sněm Občanského fóra za účasti zástupců krajských OF, který se zabýval otázkami vnitřní struktury a programového zaměření hnutí. Na Havlův návrh sněm schválil velkou většinou definici Občanského fóra: OF nebude ani politickou stranou ani koalici několika stran, ale politickým hnutím, které se stane reprezentantem široké nestranické veřejnosti a garantem společenských změn.

Ministři zahraničních věcí ČSSR a SRN Jiří Dienstbier a Hans-Dietrich Genscher symbolicky přestřihli dráty na československo-německé hranici, čímž byly zahájeny práce na odstranění hraničních zátarasů.

25. prosince

V československých věznicích začaly nepokoje a protestní vystoupení vězňů, které pokračovaly až do konce roku 1989.

Nicolae Ceaușescu a jeho manželka byli po rozsudku vojenského soudu popraveni.

26. prosince

V Praze se konal ustavující sjezd Křesťansko-demokratické strany, který schválil Programové prohlášení KDS a uvedl, že KDS bude nadále působit v rámci Občanského fóra. Předsedou strany byl zvolen Václav Benda.

***27. prosince**

Václav Havel se obrátil na pražského velvyslance SRN Hermanna Hubera a sdělil mu, že v případě zvolení prezidentem Československa (29. 12.) by chtěl co nejdříve navštívit NDR a Spolkovou republiku Německo, a to v jednom dni 2. ledna 1990, dopoledne Berlín, odpoledne Mnichov. Spolkový prezident v. Weizsäcker návrh přijal.

28. prosince

Na schůzi Federálního shromáždění ČSSR bylo v první vlně kooptováno 23 poslanců na mandáty uprázdněné rezignací nejzkompromitovanějších poslanců. Mezi prvními kooptovanými byl A. Dubček, kterého plénum vzápětí zvolilo za předsedu Federálního shromáždění. Zároveň bylo rekonstruováno předsednictvo parlamentu tak, aby v něm KSČ nedisponovala většinou. Z prezidentského slibu byla vypuštěna pasáž o věrnosti socialismu.

29. prosince

Na slavnostním zasedání Federálního shromáždění ČSSR na Pražském hradě byl veřejnou volbou jednomyslně zvolen V. Havel československým prezidentem. Celý volební akt byl přenášen televizí v přímém přenosu.

30. prosince

Prezident Václav Havel jmenoval po poradě s předsedou vlády ČSSR Mariánem Čalfou ministra bez portfeje Richarda Sachra (ČSL) federálním ministrem vnitra.

Československá cesta k demokracii
Chronologie událostí 1985-1989

Vydaly Československé dokumentační středisko, o. p. s. a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR,
Praha 1999

Vychází jako 1. sešit studijních materiálů pro mezinárodní konferenci Demokratická revoluce
v Československu 1989 – předpoklady, průběh a bezprostřední výsledky (Praha 14.–16. října
1999)

Vytiskl Polygrafická výroba Příbram

1. vydání

Náklad 250 výtisků